

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Bakalářská práce

2012

Adéla Efflerová

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Bakalářská práce

Adéla Efflerová

Faktory ovlivňující tlumočnický výkon ve vzdělávacím zařízení

Factors influencing interpreter's performance in educational facility

Praha 2012

vedoucí práce: Mgr. Nad'a Dingová

Poděkování

Na vzniku mé bakalářské práce se významně podílela Mgr. Nad'a Dingová, především v oblasti odborného vedení. Touto cestou bych jí ráda vyjádřila své poděkování.

Další dík patří všem tlumočnickům českého znakového jazyka a kolegům ze SŠ, ZŠ a MŠ pro sluchově postižené v Praze - Radlicích, kteří se mnou neváhali sdílet své zkušenosti a názory.

Chtěla bych poděkovat mé rodině, která mi zajišťovala zázemí, a po celou dobu mé práce mi poskytovala psychickou podporu.

V neposlední řadě chci poděkovat Janě Servusové za jazykové konzultace a Ondřeji Fialovi za pomoc s technickou částí mé práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

Praha, 29. července 2012

.....
Adéla Efflerová

Anotace

Bakalářská práce na téma Faktory ovlivňující tlumočnický výkon ve vzdělávacím zařízení se zabývá především vším, co ovlivňuje tlumočnicka během tlumočení výuky v prostředí základních, středních a vysokých škol, ať už se jedná o školy pro sluchově postižené či o běžné školy, ve kterých jsou neslyšící studenti integrováni.

V teoretické části práce se můžeme seznámit s charakteristikou tlumočení ve vzdělávání, vývojem tohoto typu tlumočení v České republice a situací tlumočení ve školství do roku 1991 a od tohoto roku do současnosti.

Větší část práce se zabývá jednotlivými faktory, které ovlivňují kvalitu simultánního tlumočení na obecné rovině. Z těchto faktorů jsem dále vybrala ty, které jsou specifické pro tlumočení znakového jazyka v oblasti školství a vzdělávání.

Pro utvoření rámcové představy o tom, jaká je aktuální situace tlumočnicků ve vzdělávání, mi poskytl rozhovor vždy jeden tlumočnick z každé české střední či vysoké školy, na níž probíhá tlumočení pro neslyšící studenty.

V praktické části práce najdeme dotazníkové šetření mezi tlumočnickými českého znakového jazyka působícími v oblasti vzdělávání. Tento průzkum má za cíl ověřit, zda dané faktory mají předpokládaný vliv na tlumočnický ve vzdělávání během tlumočnického procesu a případně v jakém rozsahu.

Odpovědi a názory tlumočnicků z dotazníkového šetření jsou shrnuté v dotazníkové části práce. Zpracovaná data a případná doporučení tlumočnickům a jejich pracovnímu okolí, tedy pedagogům a vedení vzdělávacích institucí, najdeme v následující kapitole Výsledky práce a doporučení.

Klíčová slova: neslyšící, tlumočení pro neslyšící, tlumočení ve vzdělávání, sluchové postižení, faktory ovlivňující tlumočení, český znakový jazyk.

Abstract

The thesis deals mainly with all the aspects having an impact on the interpreter's setting at primary and secondary schools and colleges. Whether special or mainstream with deaf students integrated.

In the theoretical part, we can learn about characteristics of educational interpreting, development of this type of interpreting in the Czech Republic and the situation in interpreting in 1991 and since that year until now.

Most of the work deals with the individual factors that influence the quality of simultaneous interpretation in general way. From these factors, I chose those that were specific to sign language interpreting in the sphere of education.

To have an idea of what the current situation in the education of interpreters is, I interviewed one interpreter of each secondary school or college.

In the practical part we will find a questionnaire survey of Czech sign language interpreters working in the field of education. This survey aims to determine whether the factors have anticipated impact on interpreters in education during the interpretation process, and if so to what extent.

Answers and opinions of the interpreters from the questionnaire investigation have been summarized in the survey part. In the following chapter, Results of the thesis and recommendations, we can find all the processed data and recommendations to interpreters and their colleagues (teachers and management of educational institutions).

Keywords: deaf, interpreting for the deaf, educational interpreting, hearing impairment, Czech sign language.

Obsah

Úvod.....	8
1. Tlumočení ve vzdělávání a přehled vývoje tlumočení po roce 1991 do současnosti.....	11
1.1 Co je tlumočení ve vzdělávání	11
1.2 Role tlumočnicka ve vzdělávání	12
1.3 Školy pro sluchově postižené do roku 1991	14
1.4 Počátky tlumočení ve vzdělávání u nás.....	14
2. Zajištění tlumočení ve vzdělávacích zařízeních.....	17
2.1 Působení tlumočnicků na jednotlivých stupních vzdělávání.....	17
2.2 Tlumočení v mateřských a na základních školách pro SP.....	17
2.3 Tlumočení na středních školách pro SP	18
2.4 Tlumočení na vysokých školách	20
2.5 Subjektivní porovnání situace a podmínek tlumočení samotnými tlumočnickými.....	21
2.6 Seznam škol pro SP v ČR, kde působí tlumočnicki	23
3. Charakteristika a popis faktorů ovlivňujících simultánní tlumočení.....	25
4. Charakteristika a popis faktorů ovlivňujících tlumočení znakového jazyka ve vzdělávání.....	32
5. Dotazník	61
6. Výsledky práce a doporučení	86
7. Závěr.....	88
Seznam citované literatury	90
Seznam internetových zdrojů	91
Seznam grafů.....	92
Seznam tabulek.....	92
Seznam příloh.....	92
Příloha I - Dotazník	93
Příloha II – Rozhovor s tlumočnicki ze školy pro SP, Hradec Králové	100
Příloha III - Rozhovor s tlumočnicki působící na střední škole mimo Prahu, kde jsou SP studenti integrováni, a na vysoké škole v Praze, kde je integrován SP student.	106
Příloha IV – Rozhovor s tlumočnickem ze střední školy pro SP, Praha.....	109
Příloha V – Rozhovor s tlumočnicki z vysoké školy, FF UK, obor ČNES, Praha.....	118
Příloha VI – Rozhovor s tlumočnicki z vysoké školy, Teiresiás - Středisko pro pomoc studentům se specifickými nároky, Brno	121

Seznam zkratek

ČKTZJ	- Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, o.s. (dále Komora)
ČNES	- Čeština v komunikaci neslyšících
ČZJ	- český znakový jazyk
DPP	- dohoda o provedení práce
FRPSP	- Federace rodičů a přátel sluchově postižených, o.s.
JAMU	- Janáčkova akademie múzických umění v Brně
RID	- Registry of Interpreters for the Deaf
SP	- sluchové postižení
VDN	- Ateliér výchovné dramatiky Neslyšících

Úvod

Ve své práci se zaměřuji na to, co je specifické pro tlumočení znakového jazyka ve vzdělávání a jak můžeme tento typ tlumočení charakterizovat. Především se ale zabývám tím, co vše by mohlo ovlivňovat kvalitu tlumočení v této vybrané oblasti.

Kromě tlumočení pro žáky v předškolním, základním či pro studenty ve středoškolském prostředí se může tlumočnick setkat také s tlumočením ve vzdělávání pro starší klienty, např. ve vysokoškolském prostředí (univerzita třetího věku, celoživotní vzdělávání), či v různých vzdělávacích kurzech a seminářích. Vedle tohoto rozdělení můžeme rozlišit také tlumočení ve vzdělávání zaměřeném pro neslyšící ve speciálních školách pro sluchově postižené a tlumočení pro neslyšící integrované v běžných vzdělávacích zařízeních.

Školní prostředí je specifické především **různorodou skladbou žáků a studentů** na straně jedné (jazyková vybavenost na odlišné úrovni, různý stupeň sluchové vady, a tedy i jiná potřeba komunikace a její formy - např. českého znakového jazyka, odezírání mluvené češtiny), a potřebou **kvalitní spolupráce** mezi vyučujícím a tlumočnickem na straně druhé (např. dobrý pracovní vztah s pedagogem, na kterém se odráží spolupráce obou stran, přehled tlumočnicka o výuce, dostatek materiálů pro přípravu na hodinu, konzultace s pedagogem, vzájemný respekt...). S tlumočením v jiných prostředích, v komunitním či veřejném tlumočení, má tlumočení ve vzdělávání některé společné faktory, které také mohou působit na výkon tlumočnicka, jako např. styl projevu řečníka. Na rozdíl od těchto prostředí je však tlumočení ve vzdělávacím prostředí specifické ještě dalšími jevy, jako jsou např. **pravidelnost tlumočení, široké spektrum tlumočených témat** během jednoho dne, **odbornost tématu** ad.

„Tlumočení pro děti a mládež je jiné než tlumočení pro dospělé. Dětství a dospívání zahrnuje rozvoj mnoha důležitých oblastí (kognitivní, sociální a jazykové). Školy se zaměřují na více forem rozvoje, ne pouze na učební náplň výuky. Při práci se studenty se dospělí lidé stávají automaticky jejich vzorem, a to nejen jazykovým, jsou pro ně rovněž autoritou.“¹
(Classroom Interpreters, cit. 10/11/2011)

V této práci můžeme najít krátký přehled o situaci ve školství pro sluchově postižené do roku 1991 a po roce 1991 do současnosti, a to v souvislosti s tlumočením. Vzhledem ke komplikované historii užívání znakového jazyka, kdy byl velmi dlouho nejen opomíjen, ale také zakazován, a jeho postupnému uznávání a respektu k němu a jeho uživatelům, považuji

¹ přeložila autorka

za příhodné v této práci uvést možnosti vzdělávání neslyšících do začátku 90. let 20. století, a především pak průběh 90. let, kdy již můžeme hovořit o počátcích užívání znakového jazyka na školách pro sluchově postižené a počátek využívání tlumočnicků, někdy jako asistentů, někdy také jako zprostředkovatelů komunikace. Skutečnost, že tlumočníci u nás působí ve vzdělávacích institucích necelých 20 let, znamená, že si tlumočení teprve dobývá svou pozici v oblasti školství a nabývá sebevědomí k tomu, aby bylo vnímáno jako plnohodnotná součást výuky pro neslyšící. Také to znamená, že i tam, kde již tlumočníci fungují jako běžná součást pracovního kolektivu, nejsou pořád zdaleka vnímáni pedagogy, vedením školy, ale i žáky a studenty tak, jak by měli. Toto vše má dosah na tlumočení téměř ve všech jeho aspektech.

Velká část práce je věnovaná popisu a charakteristice obecných faktorů ovlivňujících simultánní tlumočení. Tyto obecné faktory tvoří jakýsi základ pro následnou selekci již specifických faktorů, které se vyskytují při tlumočení ve vzdělávání, a působí tak na tlumočnickův výkon. Dotazníkové šetření se zaměřuje na vlastní zkušenosti tlumočnicků s tlumočením ze vzdělávacího prostředí a především okolnosti, které jejich výkon nějakým způsobem ovlivňují. Příkladem takových okolností je časově náročné tlumočení bez přestávky či bez týmové podpory, způsob a časová rezerva na přípravu na tlumočení, dostatek času na revitalizaci organismu mezi tlumočeními a podobně. Respondenti jsou tlumočníci působící na různých stupních vzdělávacího systému ČR, jak u žáků a studentů integrovaných v běžných školách či na školách pro SP. Tlumočníci, kteří vyplnili dotazník, jsou různého věku, délky praxe, z různých částí ČR, avšak všichni museli působit ve vzdělávání nejpozději před 3 lety.

Kromě dotazníkového šetření mi poskytl osobní rozhovor vždy jeden tlumočnick z každé střední a vysoké školy. Rozhovor byl zaměřený na aktuální situaci tlumočení v prostředí, kde v současné době působí.

Záznamy z těchto rozhovorů jsou zapracovány do teoretické části práce, konkrétně do 1. a 2. kapitoly, kde je používám ke zpřehlednění aktuální situace tlumočení ve vzdělávacích institucích, ale také v jednom případě k subjektivnímu popisu situace v začátcích tlumočení ve škole pro SP. Dále jsou tyto záznamy použité částečně ve 4. kapitole, kde pomáhají doplnit specifika faktorů, které se vyskytují při tlumočení ve vzdělávání.

V práci jsem čerpala především z českých a zahraničních publikací a z internetových zdrojů, které se zaměřují na tlumočení, tlumočení pro neslyšící i vzdělávání neslyšících. Tyto prameny byly stěžejní pro teoretickou i praktickou část mé práce a rovněž pro vymezení dílčích faktorů ovlivňujících tlumočení ve vzdělávání.

Domnívám se, že tlumočníci se při specifickém výkonu své práce ve vzdělávacím prostředí potýkají před, během a po tlumočení s různými vlivy, které působí na jejich tlumočnický výkon. Mým cílem je definovat tyto vlivy a pokusit se navrhnout různá řešení, jak jim zabránit či zmírnit jejich negativní účinky na tlumočnicka, a zprostředkovaně tedy i na jeho okolí – pedagogy a studenty.

1. Tlumočení ve vzdělávání a přehled vývoje tlumočení ve vzdělávání po roce 1991 do současnosti

1.1 Co je tlumočení ve vzdělávání

Tlumočení pro neslyšící probíhá v různých oblastech (např. komunitní tlumočení, soudní tlumočení, tlumočení ve vzdělávání atd.). Nyní se pokusím přiblížit specifika tlumočení ve vzdělávání.

Tlumočení je složitý proces, ve kterém nestačí pouze aplikovat jednoduchý model komunikace – vyslaná zpráva od mluvčího je totiž zachycená tlumočnickem, který ji zpracuje a předává v jiném kódu příjemci. Tento zjednodušeně popsany proces ovlivňuje řada faktorů, ať už vycházejících od tlumočnicka (povaha, jazykové a jiné znalosti, připravenost, zodpovědnost, povahové rysy atd.), tak i od jeho okolí (znalosti řečnicka, styl vyjadřování, připravenost, typ projevu, vztah k okolí, komunikační záměr, jazyková vybavenost příjemce, reakce na tlumočenou skutečnost, technické podmínky pro tlumočení atd.).

„Specifickou součástí tlumočení je tlumočení ve vzdělávání. Toto tlumočení má své charakteristické rysy, které se v rámci jiného tlumočení nevyskytují.“ (Makovská, 2010, [online])

Takovým specifickým rysem je jiný vztah klientů (studentů) a tlumočnicka, kdy se nejedná pouze o ojedinělé setkání tlumočnicka s klientem, ale o pravidelné setkávání ve vyučování a ve vzdělávací instituci. (Makovská, 2010, [online])

Červinková definuje tlumočení ve výuce jako *„specifický typ tlumočení, a to jak vzhledem k partnerům komunikace, tak vzhledem k obsahu tlumočení. Při tlumočení ve výuce musí tlumočnick zvládnout celé, často poměrně široké spektrum předmětů, z nichž zvláště odborné předměty mohou být probírány do hloubky.“* (Červinková, 2008, s. 34)

Tlumočení ve vzdělávání je tedy specifickou oblastí tlumočení, kde se tlumočnick setkává pravidelně a dlouhodobě se svými „klienty“, tedy žáky/studenty a vyučujícími. Tlumočí se různorodé předměty z oblasti vzdělávání. Cílem komunikace, která je v tomto prostředí tlumočena, je z velké části naučit, informovat i poučit.

Samotní sluchově postižení studenti, kteří studují vysokou školu, uvádějí, že tlumočnické je důležitou součástí výuky.²

Záhumenská, Dingová a Horáková (2008, s. 13) dodávají, že dalším specifickým je vztah k vedení školy, ačkoliv se přímo tlumočení ve výuce neúčastní, tlumočení nepřímo ovlivňuje, ať už se jedná o samotné podmínky tlumočení ve škole, materiální vybavení či chování dalších zúčastněných stran.

1.2 Role tlumočnické ve vzdělávání

Ačkoliv tlumočení ve vzdělávacím prostředí ovlivňuje různé subjekty, nesmíme zapomínat na to, že stěžejním subjektem tlumočení ve vzdělávání je tlumočnické sám. Vždy je důležité, aby se tlumočnické sám snažil „vyjednávat“ s vedením školy, aby byl schopný všechny náležitosti a problematiku tlumočení pro neslyšící vedení vysvětlit a náležitě obhájit, aby si uvědomil, že to za něj nikdo jiný neudělá – pokud působí ve vzdělávací instituci sám. Pokud zde funguje s dalšími kolegy, jsou tyto snahy také vítány od každého tlumočnické v týmu. (Záhumenská, Dingová, Horáková, 2008, s. 13)

Winstonová v publikaci „Tlumočení ve vzdělávání. Jak může být úspěšné.“ uvádí, že ani role tlumočnické není jednoznačná a že pohled na to, co má a nemá tlumočnické dělat, se liší věkem a změnou názorových stanovisek. Jako příklad uvádí zkušenosti jednoho studenta střední školy: „Na základní škole jsou tlumočnické lektory, kteří vám dost pomáhají. Na druhém stupni jsou více tlumočnické a pomáhají vám jen málo. Na střední škole pomáhají pouze, když to opravdu potřebujete. Právě se snažím pracovat na tom, abych se ptal více svých učitelů než tlumočnické. Potřebuji se naučit spoléhat se více na učitele, až budu na vysoké škole, takže si to tady procvičuju.“ (2004, s. 17) Winstonová dodává, že mladší studenti vidí v tlumočnické spíše své asistenty nebo lektory, naproti tomu starší studenti vyžadují po tlumočnické pouze tlumočení.³ (Educational Interpreting. How It Can Succeed, 2004, s. 17-18)

Humphrey a Alcorn (2001, s. 13.3) uvádí, že neslyšící a sluchově postižení studenti vyžadují služby tlumočnické, který je k tomu kompetentní a kvalifikovaný, aby tak zajistil jejich maximální přístup k informacím, integraci, rovnost a posílení postavení každého v této

² Čerpáno z panelové diskuse Tlumočení pro sluchově postižené na vysokých školách, která se konala 26. 4. 2012 v Praze.

³ přeložila autorka

situaci. Role tlumočnicka se velmi liší v závislosti na tom, zda pracuje s dětmi, mládeží nebo pro dospělé.⁴

Tlumočnick by měl být tedy jazykovým vzorem pro neslyšící studenty, kteří se právě v tomto prostředí mohou naučit, jaká je role tlumočnicka a jak **správně** tlumočnické služby užívat.

„Malé neslyšící děti často vstupují do vzdělávacího systému se zaostalými nebo neexistujícími jazykovými schopnostmi. Je to kvůli nízké dostupnosti komunikace v jejich domácím prostředí. Tlumočnick je často jediný jazykový model, se kterým se dítě setkává v hlavním vzdělávacím proudu. Mít ve třídě nekvalifikovaného tlumočnicka má za následek pokračování jazykové deprivace a stagnace vzdělávacího procesu daného dítěte.“⁵
(Humphrey, Alcorn, 2001, s. 13.3 – 13.4)

Role tlumočnicků v českém školství zatím není zcela jednoznačná. Tlumočnicki působící v různých vzdělávacích institucích nemají sjednocená pravidla pro výkon své práce, pro spolupráci s pedagogy, ani pro ujasnění vztahu mezi jimi a žáky/studenty. Z toho vyplývá, že tlumočnicki sami se musí snažit ve svých zaměstnáních připravovat, popř. objasňovat pravidla toho, jak jejich práce bude vypadat.

Jak jsme si mohli přečíst výše, tlumočení ve vzdělávání je specifickou oblastí tlumočení pro neslyšící. Na rozdíl od běžného tlumočení (např. komunitního) je zde jiný vztah mezi tlumočnickem a studenty a učitelem jakožto klienty tlumočnicka. Jde o dlouhodobý vztah založený na spolupráci všech stran.

Školní prostředí (ve škole pro SP) je také vhodným prostředím pro vytvoření tlumočnické skupiny, tedy týmu, ve kterém se všichni jeho členové vzájemně podporují, řeší tlumočnické problémy a při školních akcích spolu tlumočí v týmu. Celá skupina může vytvářet pravidla tlumočení na dané škole a také jako celek vyjednávat s vedením školy ohledně podmínek pro tlumočení. Co bych chtěla zdůraznit, je fakt, že tlumočnicki by měli tzv. „táhnout za jeden provaz“ a být ohledně tlumočení ve výuce názorově sjednocení. Uvedla bych na příkladu přípravy na tlumočení. Přípravy na výuku by měli vyžadovat od učitelů všichni tlumočnicki. Není možné, aby jeden tlumočnick učiteli toleroval, že materiály na výuku nedostává a druhý je vyžadoval striktně. To by mohlo vytvořit nejednotný a zkreslený pohled na tlumočnicki a jejich profesi ve smyslu: „Tento tlumočnick zřejmě není moc dobrý, pořád ode mě chce přípravy, ale tento tlumočnick je profesionál, protože tomu nevadí, když jde do výuky

⁴ přeložila autorka

⁵ přeložila autorka

bez nich, vždy to zvládne.“ Připomeňme, že cíl učitele a tlumočnicka se střetává ve snaze předat studentům co nejkvalitnější informace v co nejvěrnější podobě.

1.3 Školy pro sluchově postižené do roku 1991

Do roku 1991 existovaly pouze 3 typy škol pro děti se SP, a to mateřské a základní školy pro nedoslýchavé, pro žáky se zbytky sluchu a pro neslyšící. Žáci byli rozdělováni do jednotlivých typů škol podle svého audiogramu, nikoliv podle komunikačních preferencí. (Komorná, 2008, s. 11) Do této doby nebylo možné se vzdělávat prostřednictvím znakového jazyka. Nebylo tedy třeba tlumočení, které by nemohlo být využito.

Studenti se zbytky sluchu či neslyšící studenti měli na výběr mezi středním odborným učilištěm pro sluchově postiženou mládež v Praze na Smíchově či v Brně. Co se týče středoškolského vzdělání s maturitou, byly u nás pouze 2 školy, a to gymnázium v Praze v Ječné ulici a Průmyslová škola oděvní v Kremnici. (Komorná, 2008, s. 25)

Z charakteristiky jednotlivých typů škol vyplývá, že žáci ani studenti neměli možnost využívat tlumočnických služeb (Komorná, 2008, s. 11).

Po roce 1991 se situace začala měnit, nejen že přibývaly nové obory pro SP, důležitou změnou bylo i to, že se sluchově postižení žáci s různou sluchovou vadou mohli hlásit bez problémů i na střední školy s maturitou. (Komorná, 2008, s. 25)

O tlumočnících, kteří by ve vzdělávání působili do roku 1991, jsem v prostudovaných zdrojích nenašla ani zmínku. Lze tedy předpokládat, že se ve školách prakticky nebo vůbec nevyskytovali.

1.4 Počátky tlumočení ve vzdělávání u nás

První tlumočníci ve vzdělávání začali pravidelně a systematicky fungovat na Střední zdravotnické škole pro sluchově postižené v Berouně (rok zahájení studia v roce 1994/1995). (Komorná, 2008, s. 26)

Střední zdravotnická škola pro SP, obor zubní technik, vznikla pod vedením Národního institutu pro neslyšící, který byl založen v roce 1992 také v Berouně v areálu, který vlastnila FRPSP. Cílem Národního institutu pro neslyšící bylo *vytvořit a poskytovat speciální služby pro sluchově postižené*. (Potměšil, cit. 4/12/2011)

Kromě divadelní fakulty na JAMU, konkrétně ateliéru VDN, který byl založený v roce 1992⁶ a oboru ČNES, který vznikl roku 1998, a působil zde již tlumočnick, najdeme zmínky o působení tlumočnicka také na dvouletém nástavbovém studiu na Střední škole technické v Praze Letňanech (obor podnikání) ve výuce maturitních předmětů pro studentky se sluchovým postižením. (Komorná, 2008, s. 26)

Tlumočnick z jednoho z mých rozhovorů, který působil na Střední zdravotnické škole pro SP v Berouně, zde pracoval od roku 1996 jako učitel, později od roku 1998 začal již tlumočit vyučovací předměty, dál byl ale veden jako pedagogický zaměstnanec. Celkem zde byli 4 tlumočnicki na plný úvazek. Podle tlumočnicka vznikla škola už s tím, že ve výuce budou tlumočnicki, resp. že tam bude někdo, kdo bude pomáhat s komunikací mezi vyučujícími odborníky a studenty. Zakládali ji rodiče SP dětí, které tam poté studovaly, především to byl slyšící lékař (zubař), MUDr. Vojnar, který měl 2 neslyšící dcery a neslyšícího syna, ve spolupráci s M. Potměšilem, který v té době pracoval v Národním institutu pro neslyšící jako ředitel. Ačkoliv se této pozici říkalo již tehdy „tlumočnick“, o tlumočení jako takové se nejednalo. Tlumočnicki byli spíše v začátcích této profese a často neovládali na tlumočnické úrovni ČZJ, dá se říci, že využívali spíše kód bližší vizualizované češtině. Žádné kvalifikační předpoklady tento tlumočnick nemusel splňovat před nástupem do zaměstnání. Pokud se nestihla probrat látka, tlumočnick zůstával ve škole se studenty a vysvětloval ji těm, kteří to potřebovali. Co se týče přestávek či jednotnosti v oblékání, nad ničím takovým se vlastně vůbec nepřemýšlelo. Vyučující byli převážně externí odborníci, ale neměli již pedagogické vzdělání rovněž potřebné pro středoškolskou výuku. Na tlumočnickovi rovněž byly přípravy pro výuku či upravování a přepisování textu na fólie. Také zde chyběla jakákoliv odborná terminologie v ČZJ, tlumočnicki se tedy vlastně učili zároveň se studenty. Pokud tlumočnick neznal nějaký znak, ptal se přímo studentů, popř. s nimi znaky vytvářel. Rovněž se v té době nedalo mluvit o týmovém tlumočení. Např. se studenty jezdil na exkurze pouze jeden tlumočnick. Na rozdíl od dnešní situace ve škole pro SP v Praze - Radlicích, kdy na exkurze a výlety jezdí vždy 2 tlumočnicki.⁷ Tlumočnicki ale také někdy dělali vychovatele na internátu, když bylo potřeba. Už tehdy se ale netlumočila pouze výuka, ale také různé exkurze. Tlumočnick byl vždy přítomný, kromě těch případů, kdy vedl učitel výuku ve znakovém jazyce. Někteří absolventi, kteří těmito počátky prošli, dnes na této zdravotnické škole vyučují. Z dnešního pohledu je současná výuka, podle tlumočnicka, na úplně jiné úrovni, a to nejenom kvůli technickému zázemí, ale především z hlediska odbornosti. Právě bývalí

⁶Čerpáno z : <http://difa.jamu.cz/obory-a-ateliery/atelier-vychovne-dramatiky-neslysicich.html>

⁷ Pozn. autorky

absolventi mají také pedagogické vzdělání, a vědí, co potřebují neslyšící studenti při výuce. Rovněž tlumočníci působící dnes na této škole znají pravidla tlumočení⁸, dodržují etický kodex tlumočení, pravidelně se vzdělávají, chodí do následných vzdělávacích kurzů, vědí, co mají požadovat. Je zde tedy vidět zlepšující se tendence. Na druhou stranu podle názoru tohoto respondenta nemají tlumočníci dnes takový status, jaký by měli mít, nejsou nikde přesně zařazeni (někdy jsou vedeni jako pedagogičtí, někdy jako nepedagogičtí zaměstnanci). Do dnešní doby zde má oslovený tlumočnický 2 profese, působí jako tlumočnický a učitel tělocviku. To ale neznamená, že všichni tlumočníci na dané škole působí v roli pedagoga a zároveň tlumočnický – je to individuální, avšak většina tlumočnický zde pracuje pouze v roli tlumočnický.⁹ Co se týče studentů, je vidět značný rozdíl oproti minulosti v jejich povědomí o znakovém jazyce, větším sebevědomí jakožto neslyšících a jejich znalostech role tlumočnický, co od něj mohou očekávat. (Rozhovory s tlumočnický, příloha IV)

Podle tohoto tlumočnický nebyli v době začátku jeho působení v Berouně tlumočnický na jiných školách, pouze šlo o několik učitelů, kteří netlumočili, ale vyučovali ve znakovém jazyce, a to v Hradci Králové, později také v Brně. (Rozhovory s tlumočnický, příloha IV)

⁸ Pravidla tlumočení na SŠ, ZŠ a MŠ pro SP v Praze 5 – Radlice k nahlédnutí zde: <http://www.sksp.org/#!/tlumocnici>

⁹ Pozn. autorky

2. Zajištění tlumočení ve vzdělávacích zařízeních

2.1 Působení tlumočnicků na jednotlivých stupních vzdělávání

Po roce 1991 byly názvy všech tří typů škol změněny na mateřské, základní a střední školy pro SP. U výběru školy se již bral ohled na preferovaný způsob komunikace žáka a také jeho nadání. (Komorná, 2008, s. 21)

V dnešní době mohou být tlumočníci přítomní nejen ve školách pro SP, ale i ve školách pro slyšící, kde jsou neslyšící studenti integrováni. U tlumočení pro integrovaného žáka na základní škole se jedná spíše o práci osobního či pedagogického asistenta, kdy k jeho práci může patřit také tlumočení tomuto žákovi (vedle jiné asistence žákovi s učivem). U integrovaných studentů na středních a vysokých školách funguje tlumočnický již opravdu pouze jako tlumočnický, nevykonává se studentem další činnost jako na základní škole. Ve vzdělávacích institucích pro SP mohou tlumočníci ve vyučování fungovat převážně pouze na středních a vysokých školách. (Červinková, 2008, s. 33)

Nesmíme však zapomínat na tu skutečnost, že u nás fungují také školy zaměřené na orální výchovu neslyšících (např. Gymnázium, základní a mateřská škola pro SP v Ječné ulici v Praze či Základní a mateřská škola pro SP v Ivančicích), kde tlumočnické služby nemůžeme očekávat. (Komorná, 2008, s. 16)

Z výše uvedeného textu je patrné, že tlumočení ve škole nemusí znamenat vždy stejnou činnost, v některých případech může práce tlumočnicka zahrnovat rovněž asistenci integrovanému žákovi, jindy se jedná pouze o tlumočnickou činnost. Záleží na typu vzdělávací instituce, jaký komunikační kód ve výuce upřednostňuje a zda je v ní zahrnuto také tlumočení či nikoliv.

2.2 Tlumočení v mateřských a na základních školách pro SP

Na základních a v mateřských školách není doposud možné využívat tlumočnicka ve vyučování. Je to z toho důvodu, že v mateřských a základních školách pro SP pracují odborníci (v převážné většině speciální pedagogové), kteří by neměli mít žádný problém se s žáky či dětmi domluvit a učit je bez „pomoci“ tlumočnicka, předpokládá se, že sami pedagogové ovládají „znakovou řeč“ (podle Zákona č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících: „*Předpokladem odborné kvalifikace učitelů vykonávajících přímou*

pedagogickou činnost s dětmi, žáky a studenty, kteří nemohou vnímat řeč sluchem, je také prokázána znalost znakové řeči" (§ 22, čl. 2). (Červinková, 2008, s. 33). Proto je zde neochota tlumočníky českého znakového jazyka zaměstnat, vedení škol obvykle necítí potřebu. Je pravda, že v mateřských a základních školách jsou v posledních letech zaměstnáváni i neslyšící učitelé či asistenti, kteří velmi často vytváří pracovní tým se slyšícím učitelem ve třídě, což je krok správným směrem, jelikož tak žákům vytváří bilingvní prostředí. Ovšem potom se musíme zamyslet nad tím, jak se domluví tito neslyšící zaměstnanci např. s vedením školy či se slyšícími rodiči apod. Tato situace bývá řešena buď přizváním slyšícího kolegy - pedagoga, který má znalost českého znakového jazyka, popř. jiného tlumočníka (externího či – pokud je součástí budovy také např. střední škola pro SP a zaměstnává tlumočníky – tak interního tlumočníka. Výhodou takového řešení je přítomnost tlumočníka v jedné budově, takže škola nemusí objednávat externího tlumočníka nebo využívat služeb znakového pedagoga, který není tlumočnickem. Na druhou stranu, tlumočnickem není přímým zaměstnancem ZŠ, ale pouze SŠ, čili můžeme předpokládat, že bude často plně vytížený na SŠ a případné tlumočení na ZŠ se může křížit s jeho prací.). Jak již bylo zmíněno, mnohem běžnější je situace (ne na všech středních školách či učilištích v ČR), kdy tlumočnickem působí ve výuce na střední škole pro SP, ale bývá rovněž využíván k tlumočení v rámci provozu školy („školní tlumočnick“). Někde může působit tlumočnick pouze v roli tlumočníka, jinde jako tlumočnick i pedagog zároveň, což nebývá úplně šťastným řešením (zmatení rolí u studentů, jiná povaha práce učitele a tlumočnicka apod.). (Červinková, 2008, s. 33-35)

Přesto v některých případech je ale možné tlumočnicka vidět i na základní škole, a to při tlumočení besed, přednášek, nebo intervenčních programů s psychologem, konkrétně na Základní škole v Hradci Králové. (Rozhovory s tlumočnickými, příloha II) Zajímavé přitom je, že žáci v běžné výuce tlumočnicka nemají k dispozici, ale ve výjimečných případech, jako je např. pozvání psychologa do školy, tuto možnost mají.¹⁰

2.3 Tlumočení na středních školách pro SP

Střední školy pro SP můžeme dělit na ty, které tlumočnickými znakového jazyka zaměstnávají, a na ty, které ne – těch je ostatně většina. Je to z toho důvodu, že škola předpokládá, že učitelé (speciální pedagogové) znakový jazyk ovládají, a zvládnou se tedy domluvit se svými studenty bez tlumočnicka. (Komorná, 2008, s. 34)

¹⁰ Pozn. autorky

Tlumočníci na školách pro SP mohou být zaměstnáváni buď jako pedagogičtí, nebo jako nepedagogičtí pracovníci (např. Střední zdravotnická škola pro SP v Praze – Radlicích). Pokud je někdo pedagogickým pracovníkem, předpokládá se, že kromě samotného tlumočení na škole také vyučuje, a týkají se ho stejné povinnosti jako ostatních pedagogických pracovníků. Tlumočnicka jako nepedagogického pracovníka se týká opravdu pouze tlumočení a žádná jiná práva a povinnosti pedagoga. (Komorná, 2008, s. 35)

Podle tlumočnice z Hradce Králové ale mají tlumočníci a učitelé odlišnou pracovní náplň definovanou vnitřními předpisy. Na této škole rovněž existují Pravidla spolupráce s tlumočnickem ve výuce, která jsou součástí školního řádu. (Rozhovory s tlumočnickými, příloha II).

Např. ve škole v Hradci Králové momentálně působí 2 tlumočníci na plný úvazek, 2 tlumočníci jsou externí a dojíždějí do Hradce Králové několikrát týdně a další 2 tlumočníci zde zároveň i vyučují. Skladba tlumočnicků je tedy různá a podle toho se liší i forma pracovního vztahu, někteří pracují např. na DPP jiní na pracovní smlouvu. Tlumočnickům, kteří dojíždějí do školy z jiného města, není hrazeno cestovné, to je pouze v případě, že tlumočnick se studenty jede na exkurzi. (Rozhovory s tlumočnickými, příloha II)

Tlumočníci na středních školách netlumočí pouze výuku, ale také ostatní příležitosti mimo výuku, které se školou souvisí, jako např. výlety, exkurze, divadlo, soutěže. (Rozhovory s tlumočnickými, příloha II, III, V)

Jak může v dnešní době vypadat tlumočení v integrovaném vzdělávání, vyplynulo z rozhovoru s tlumočnickem, který působí na střední škole a je zaměstnaný na DPP. Není jasné, zda je vedena jako pedagogický či nepedagogický pracovník, není přímým zaměstnancem školy a tlumočení je hrazené díky grantu, který škola dostala. Ovšem proplacené má pouze tlumočení v hodině, cestovné ani náklady na ubytování hrazeno nemá. (Rozhovory s tlumočnickými, příloha III)

Všichni tlumočníci působící na středních školách uvedli, že v těchto vzdělávacích institucích působí v pozici tlumočnicka, tedy ne jako asistent či v jiné roli. (Rozhovory s tlumočnickými, příloha II – VI)

2.4 Tlumočení na vysokých školách

Podle vyhlášky č. 73/2005 Sb. „*mají studenti s vadami sluchu studující na středních, vyšších odborných a vysokých školách při výuce právo na bezplatné využití tlumočnických služeb*“ (Komorná, 2008, s. 39)

Na vysokých školách, kde není automaticky vyřešena studijní podpora jako např. tlumočnické služby apod., mohou studenti využívat většinou tzv. studijní podpory, což může být jak tlumočení z/do českého znakového jazyka, tak transliterace a vizualizace češtiny, zapisovatelské služby, doplňková výuka češtiny apod. (Komorná, 2008, s. 43)

Na vysokých školách tlumočení zahrnuje přednášky, semináře, cvičení, konzultace, exkurze, pobytové akce, poznávací týdenní pobyty, výcvikové kurzy, odborné praxe, promoce, imatrikulace, obhajoby bakalářských a diplomových prací, státní zkoušky, ale také pracovní porady. (Rozhovory s tlumočníky, příloha II - VI)

Všichni tlumočníci, kteří působí na vysokých školách, v rozhovoru uvedli, že v těchto vzdělávacích institucích jsou v pozici tlumočnicka, tedy ne jako asistent či v jiné roli. (Rozhovory s tlumočníky, příloha II – VI)

Tlumočnice působící na vysoké škole, kde studuje neslyšící student, zde pracuje na živnostenský list, na rozdíl od oboru ČNES v Praze a střediska Teiresiás v Brně, kde mají tlumočníci se střediskem pracovní smlouvu a jsou v hlavním pracovním poměru. Jiní tlumočníci ve středisku Teiresiás působí jako externisté na DPP, kteří jsou placeni podle odtlumočených hodin. Tlumočníci střediska mají pracovní smlouvu rozdělenou na tlumočení a na administrativní práci. Je to z toho důvodu, že nemohou tlumočit v průběhu celého roku, ale především během semestru. Ve zkuškovém období by svůj úvazek nenaplnili, proto jsou k dispozici při přípravě webových článků a materiálů pro studenty v českém znakovém jazyce, pro překlady videí do psané češtiny, pro individuální výuku a podobně. (Rozhovory s tlumočníky, příloha III, V, VI)

Na vysokoškolské půdě se již nerozlišuje pedagogický či nepedagogický pracovník, ale akademický a neakademický pracovník, kam patří právě i tlumočníci. Tlumočnick oboru ČNES Na FFUK v Praze byl veden jako tlumočnick – lektor. Tlumočnick ve středisku Teiresiás má ve smlouvě uvedenou pozici tlumočnick znakové řeči, což je dále specifikováno na tlumočení z/do českého znakového jazyka, příp. vizualizaci českého jazyka. (Rozhovory s tlumočníky, příloha V, VI)

Na vysokoškolských oborech nemají tlumočníci konkrétní pravidla pro spolupráci vyučujícího a tlumočnicka, ale částečně jsou ošetřena alespoň některá pravidla pro tlumočení.

Na Masarykově univerzitě je obecná směrnice, která „zahrnuje veškerou adaptaci studia pro studenty se specifickými nároky“ (Rozhovory s tlumočníky, příloha VI). Další směrnice, ve které se uvádí už konkrétní informace, které se vztahují k tlumočení, už je připravená, ale oficiálně zatím není platná (Rozhovory s tlumočníky, příloha VI). S tím souvisí i nastavení způsobu a pravidel spolupráce tlumočnicka s vyučujícím. Tlumočníci jsou doposud odkázaní na ochotu přednášejícího poskytnout jakékoliv materiály pro přípravu na tlumočení. Zároveň ale tlumočníci musí dodržovat pravidlo, že nesmí vyučujícího nijak nutit k tomu, aby jim materiály poskytl. Středisko tedy na začátku každého semestru informuje vyučující, že na jejich přednášky bude chodit např. sluchově postižený student a s ním i tlumočník či zapisovatel. Zároveň se snaží vyučujícímu vysvětlit, co to bude obnášet, že budou potřeba materiály pro přípravu pro tlumočnicka atd. Na oboru ČNES ještě před 3 lety neexistovala pravidla pro spolupráci vyučujícího a tlumočnicka, ale tlumočníci vymezili alespoň pravidla, podle kterých by se měli studenti a vyučující řídit – je zde vysvětleno, co se tlumočí, na co je potřeba příprava a kdo je za ni zodpovědný, nutnost včasného dodání přípravy a kdo objednává tlumočení v situacích mimo výuku (Rozhovory s tlumočníky, příloha V). Podle tlumočnicka, který působí na vysoké škole pro potřeby integrovaného studenta v Praze, na tamní fakultě či oboru taková pravidla neexistují nebo o nich neví. (Rozhovory s tlumočníky, přílohy III, V, VI)

2.5 Subjektivní porovnání situace a podmínek tlumočení samotnými tlumočníky

Situace na školách se pozvolna mění, je to vidět z porovnání zkušeností tlumočnicků z počátku jejich praxe na dané škole a současnosti:

Všichni tlumočníci, kteří mi poskytli rozhovor, se shodli na celkové změně k lepšímu od doby, kdy nastoupili. Konkrétně se zlepšil přístup vyučujících jak k tlumočnickům, tak ke studentům se sluchovým postižením, na vysoké škole v Brně se zvýšil počet SP studentů. Rovněž je lepší spolupráce s učiteli, se studenty a kolegy tlumočníky. Také se mnohem častěji objevuje tlumočení v týmu na rozdíl od minulosti. (Rozhovory s tlumočníky, příloha II – VI)

Objevil se ale i takový názor, že na škole, kde už je zaběhlý systém tlumočení z dřívější doby, lze jen těžko něco měnit, jako např. na SŠ, kde jsou SP studenti integrováni. Tlumočnick sem nastoupil již jako několikátý tlumočnick a podle jeho slov dodnes bojuje se zaběhlými pravidly. Naopak tam, kde se objeví SP student s tlumočnickem poprvé, se dá

opravdu stavět a vybudovat si dobré podmínky pro svoji práci. (Rozhovory s tlumočníky, příloha III)

Zlepšující se tendence je vidět také ve zvyšujícím se počtu tlumočnicků. Např. ještě před 4 lety byli na škole v Hradci Králové 2-3 tlumočníci, dnes jich zde působí 6, z čehož 2 tlumočníci pracují na plný úvazek a zbylí tlumočníci mají částečný úvazek.

Podobně, ale z druhé strany zájmu, to vidí tlumočnick ze střediska Teiresiás. Podle něj tam studuje v současné době o 50 % studentů se sluchovým postižením více než v době, kdy nastoupil. Díky tomu si také vyučující již zvykli na to, že ve výuce je přítomný i tlumočnick či zapisovatel. Ačkoliv počet SP studentů neustále stoupá, existují fakulty, kde „protlačení“ studenta s tlumočnickem bývá nadále problematické. Tyto fakulty odmítají akceptovat tlumočnicka jako takového, odmítají jeho přítomnost. Avšak i tato situace se podle tlumočnicka postupně zlepšuje a tlumočníci začínají být akceptováni i na těch fakultách, kde to dříve nebylo možné. (Rozhovory s tlumočnický, příloha II, VI)

I z pohledu studentů na Masarykově univerzitě v Brně může být vidět snaha vylepšovat tlumočnické služby. Pokud studentovi některý tlumočnick nevyhovuje, ať už je to z jakéhokoli důvodu, a požádá o výměnu tlumočnicka, snaží se mu středisko Teiresiás vyjít vstříc a nahradit stávajícího tlumočnicka jiným kolegou, pokud je to z časových důvodů možné. (Rozhovory s tlumočnický, příloha VI)

Další velmi pozitivní změnou oproti minulosti je pro tlumočnicka ze střediska Teiresiás nabytí terminologie v ČZJ z různých oborů, na kterých studují SP studenti. Když sem tlumočnick nastoupil, potřebné znaky neexistovaly. Musel na nich spolupracovat přímo se studenty, kterým tlumočil. Společně hledali významy odborných termínů a snažili se k nim přiřadit odpovídající znaky, z čehož postupně vznikala terminologie, která se ale doposud neustále vyvíjí, jelikož přicházejí noví studenti, kteří nastupují na obory, kde jsou i jako první SP studenti. Tlumočníci mají kromě tlumočení za povinnost také přípravu materiálů pro studenty v ČZJ, překlady videí, které si mohou objednat různé fakulty Masarykovy univerzity či přípravy webových stránek v ČZJ. Proto se tato terminologie může natáčet a uchovávat na videích a být k dispozici ve středisku Teiresiás pro studenty či tlumočnický.¹¹ (Rozhovory s tlumočnický, příloha VI)

Také je vidět, že pokud tlumočníci jednotně stojí za pravidly, která jsou daná, kolegové a spolupracovníci se je časem naučí respektovat. Můžeme to vidět na příkladu včasného zasílání příprav pro tlumočnický na oboru ČNES nebo domluvení jasného postupu

¹¹ Pozn. autorky

při zařizování tlumočení na promoce a imatrikulace, kdy z počátku nebylo jasné, kdo má na tuto slavnost objednat tlumočnicka, zda to má být student sám nebo fakulta. Nakonec se situace vyřešila tím, že toto dostala na starost referentka, která se dozví vždy předem o přítomnosti neslyšícího studenta na slavnosti, a může tak kontaktovat tlumočnicka ona sama. (Rozhovory s tlumočnicka, příloha V)

Velký zlom vidí tlumočnicka, který působil Střední zdravotnické škole pro SP v Berouně, v existenci etického kodexu. Podle tohoto tlumočnicka se dříve tlumočnicka řídili spíše tím, jak usnadnit neslyšícím život, ale nad profesí jako takovou se tolik nepřemýšlelo. Samozřejmě jde o individuální názor a pohled na tlumočnickou situaci v polovině 90. let.¹² Dříve bylo rovněž nemyslitelné, aby zaměstnavatel nabízel tlumočnickům příspěvek na vzdělání na rozdíl od dnešní doby, kdy tuto možnost mají a rovněž jsou vyučováni v kurzech ČZJ neslyšícími lektory. (Rozhovory s tlumočnicka, příloha IV) Z toho je patrné, že v dnešní době mají tlumočnicka více možností, jak rozšiřovat své znalosti v kurzech ČZJ, které jim často nabízí také jejich zaměstnavatel.

2.6 Seznam škol pro SP v ČR, kde působí tlumočnicka

Kronusová (2008, s. 46-49) vyjmenovává školy pro SP v ČR a popisuje, zda zde funguje tlumočnicka či nikoliv a další informace k tomuto tématu (jak škola příp. tlumočnicka vybírá, do jakého typu zaměstnaneckého poměru ho zařazuje apod.). Z tohoto seznamu jsem vybrala školní zřízení, kde tlumočnicka působí ve výuce.

Střední zdravotnická škola pro sluchově postižené, Výmolova 169/2, 150 00 Praha-Radlice

- Tlumočnicka zde působí jako nepedagogický personál školy, tlumočeny jsou všechny hodiny kromě těch, kde vyučuje neslyšící pedagog studenty, kteří v komunikaci preferují český znakový jazyk.

Střední škola, Základní škola a Mateřská škola, Štefánikova 549, 500 11 Hradec Králové-Moravské Předměstí

- Tlumočnicka zde působí jako pedagogičtí pracovníci, z důvodu nedostatku tlumočnicka jsou tlumočeny pouze některé předměty, zejména odborné, kde vyučují externí učitelé.

¹² Pozn. autorky

- To, že nelze pokrýt všechny hodiny tlumočením, potvrzuje také tlumočnice působící na této škole. V současné době je ve škole zaměstnáno 6 tlumočnicků, někteří pedagogové ale také mimořádně tlumočí. Někteří učitelé nemají tlumočnicka vůbec, jiní pouze na polovinu své výuky. Na druhou stranu se nedá říci, že by výuka bez tlumočnicka byla úplně ztracená, protože každý pedagog na škole je povinen ovládat znakový jazyk alespoň na základní úrovni. (Rozhovory s tlumočnickými, příloha II)

Střední škola pro sluchově postižené a Odborné učiliště, Gellnerova 1, 637 00 Brno

- Učitelé (pedagogický personál) zde působí zároveň jako tlumočníci (znakovaná čeština), pouze v některých hodinách, pro různé akce, jsou zajišťováni externí tlumočníci znakového jazyka.

Filozofická Fakulta Univerzity Karlovy, Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1

- Tlumočnick zde působí jako běžný zaměstnanec, ale je financován z grantů, tlumočníci jsou zde k dispozici na veškeré hodiny, které navštěvují neslyšící studenti.
- Tlumočnice, která zde působila, byla zaměstnána na hlavní pracovní poměr a měla pracovní smlouvu. Na této akademické půdě nebylo rozdělení na pedagogické či nepedagogické zaměstnance. (Rozhovory s tlumočnickými, příloha V)

Janáčkova akademie múzických umění v Brně, Divadelní fakulta JAMU, Mozartova 1, 662 15 Brno

- Tlumočnick je zde na plný úvazek, tlumočeny jsou hlavně teoretické předměty, ale po dohodě s pedagogem i praktické předměty.

Středisko Teiresiás - Středisko pro pomoc studentům se specifickými nároky, Šumavská 15, 602 00 Brno

- Středisko funguje pro celou Masarykovu univerzitu v Brně. Zajišťuje, aby tamní studenti se sluchovým postižením (a jinými postiženími) mohli navštěvovat bez překážek obory a jejich přednášky. Funguje zde „dispečink překladatelských a tlumočnických služeb pro sluchově postižené a dispečink asistentických služeb“, je zde zaměstnáno trvale několik tlumočnicků.

3. Charakteristika a popis faktorů ovlivňujících simultánní tlumočení

V předchozích kapitolách jsem se zabývala v obecné rovině vzdělávacími institucemi pro SP a těmi, kde jsou SP žáci a studenti integrováni. Nyní se zaměřím na faktory, které ovlivňují simultánní tlumočení v obecné rovině.

Čeňková (2008, s. 21) uvádí, že při simultánním tlumočení je rozhodující časový faktor, protože při takovém typu tlumočení jde především o to, že v jednu chvíli musí tlumočnick rozdvojit svou pozornost, aby mohl vnímat projev ve výchozím jazyce a mohl jej hned převádět do jazyka cílového. Při simultánním tlumočení jsou řečník a posluchač v přímém kontaktu, jelikož mezi nimi probíhají informace v reálném čase, nikoliv se zpožděním.

Při výčtu a popisu faktorů, které ovlivňují průběh simultánního tlumočení, budu vycházet z Čeňkové (1988, s. 89 - 119).

1) **Řečník** neboli vysílatel sdělení v jazyce výchozím.

Každý řečník „*by měl přípravě svého projevu věnovat maximální pozornost*“ (Čeňková, 1988, s. 91), o to větší, pokud bude jeho projev tlumočen do dalšího jazyka. Pokud by tomu tak nebylo, mohlo by se to odrazit v projevu tlumočnicka, a tedy i v převodu do cílového jazyka. (Čeňková, 1988, s. 91)

Subjektivní prvky:

a) Charakter projevu v jazyce výchozím

Skladba textu závisí na subjektivních i objektivních faktorech. Objektivními faktory jsou lingvistické a extralingvistické znaky komunikativní situace. Mezi subjektivní faktory můžeme řadit osobnost mluvčího, jelikož na něm závisí stavba textu, výběr tématu, ale i jeho vyjadřovací schopnosti, stylistické a zvukové prostředky. (Čeňková, 1988, s. 91 - 92)

- Jazyková stránka výchozího projevu

Samotný projev řečníka ovlivňuje již to, zda je vedený v řečnickově mateřském jazyce či nikoliv. Pokud by nebyl v mateřském jazyce řečníka, mohl by pro tlumočníka být sám o sobě nepřesný či lehce zavádějící. Takový projev by mohl obsahovat různé jazykové nepřesnosti, zaměňování pojmů, nejasnou výslovnost apod., což má dopad na tlumočnickovo porozumění, a tedy i překlad. (Čeňková, 1988, s. 92)

- Vyjadřovací schopnosti řečníka

V projevu řečníka se mohou vyskytovat různé negativní jevy jako např. špatná artikulace, mluvení příliš potichu, či naopak rychle, nezřetelně, může mít vadu řeči, neumí se přesně vyjádřit, nedodržuje správnou logickou a větnou perspektivu. Řečník zároveň může trpět trémou, být roztržitý atd. (Čeňková, 1988, s. 92 - 93)

- Způsob realizace výchozího projevu

Projev může být realizován jak mluvenou, tak písemnou formou. Výchozí text dělíme na produktivní a pasivní formu řeči. Produktivní projev není předem připravený, ale je tvořen v průběhu komunikace. Pasivní řeč má mluvčí písemně připravenou, tu může číst nebo přednášet z paměti. Pro tlumočníka je mnohem náročnější čtený projev, jelikož bývá rychlejší než projev nečtený, včetně odlišné stavby věty. (Čeňková, 1988, s. 93 – 94)

b) Zvukové prostředky řečnickova projevu

Velký vliv na kvalitu předání informací tlumočnickem mají zvukové prostředky mluvího, těmi jsou intonace, dynamika, přízvuk, pauza, tempo, rytmus. Ovlivňují především porozumění tlumočníka. (Čeňková, 1988, s. 95 – 96)

- Intonace

Pro úplné porozumění při tlumočení mluvených jazyků je důležitá nejen jazyková část informace, ale i adiccionální prvky, tedy informace, které nejsou obsažené ve významu slov či větných úsecích, ale takové, které můžeme vypožorovat v řečnickově mimice, hlase, tedy ve zvukových a vizuálních prostředcích. Tyto informace dopomáhají správnému pochopení toho, co má řečník na mysli. Právě k prvkům, které mohou být nositeli adiccionálních informací, řadí Čeňková i intonaci. „*Napomáhá vydělování hlavních významových opěrných bodů sdělení (dominant), podává bezprostřední informaci o zakončení segmentů, jejich modálních odstínech a celkovém expresivním tónu sdělení.*“ (Čeňková, 1988, s. 96) Obecně k správně používané intonaci dochází při spontánním projevu (nečteném), naopak pokud je projev čtený, dochází k nesprávně použité intonaci, jelikož řečník projev čte automaticky a nevytváří v daný okamžik nové myšlenky. (Čeňková, 1988, s. 96 – 97)

- Pauzy

Pauza stejně jako intonace je důležitá pro členění větného celku, a tak tedy usnadňuje porozumění řečenému. Můžeme říct, že pauza v mluveném projevu nahrazuje větné (syntaktické) členění, a tudíž pomáhá členit text a lépe ho pochopit. Toto členění textu pomocí pauz může mluvčí vyvolat záměrně, aby se cílové skupině promluva lépe vnímala. Případně se pauza využívá i k tomu, aby mluvčí pomocí ní upozornil na určitou skutečnost, kterou chce zdůraznit.

Známým typem pauz jsou pauzy hezitační. Čeňková uvádí, že takové pauzy jsou ovlivněné různými faktory, jako např. vztahem řečníka k jazyku promluvy (na jaké úrovni jazyk ovládá), zda se jedná o projev připravený či nepřipravený, dále prostředím i cílovou skupinou posluchačů. Tyto pauzy začínají být nepříjemné v okamžiku, kdy se opakují velice často za sebou a jsou neúměrně

protahované. To má dopad na porozumění a pochopení projevu ve výchozím sdělení. (Čeňková, 1988, s. 97 – 99)

- Tempo řečnickova projevu

Aby mohl tlumočník zachytit a věrně předat smysl výpovědi, je nutné, aby tempo řečnickova projevu nebylo ani příliš rychlé, ale ani přehnaně pomalé. Pro tlumočníka je nejpříjemnější „normální, běžné“, tedy přirozené tempo (na rozdíl od čteného projevu, který bývá velice rychlý, a proto může docházet k vynechání informací). Pokud mluvčí hovoří příliš pomalu, pro tlumočníka je naopak těžké podržet v paměti smysl a význam textu. Tlumočník velice neefektivně vynakládá velké úsilí na zapamatování si předchozích informací, a namáhá tak silně krátkodobou paměť. (Čeňková, 1988, s. 100 – 101)

c) Motorické prostředky řečnickova projevu

Motorické prostředky (gesta a mimika) projev obohacují a pomáhají k představě a pochopení toho, co chce mluvčí říct. Jsou součástí situačního kontextu. (Čeňková, 1988, s. 111)

Z výše uvedeného vyplývá, že kvalita tlumočeného sdělení závisí nejenom na schopnostech tlumočníka, ale rovněž na řečnickovi.

2) **Tlumočník** neboli zprostředkovatel komunikace.

Tlumočník je nezbytnou součástí při procesu zprostředkování informací mezi dvěma jazyky. Musí ovládat tlumočnický proces nejen po jeho jazykové stránce, ale také se vyrovnat s dalšími faktory, které tento proces ovlivňují. (Čeňková, 1988, s. 111)

- Lingvistické znalosti a všeobecné vzdělání tlumočnicka

Profesionální tlumočnick by měl mít jak teoretické (základní znalosti z lingvistiky), tak praktické vzdělání v tlumočnické oblasti. Musí mít znalosti o svém mateřském jazyce a kulturu projevu, nelze si zakládat pouze na tom faktu, že je člověk bilingvní. Pouhý bilingvismus nezaručuje požadavek profesionality. Základní podmínkou pro tlumočení je dokonalá znalost jazyků, ve kterých člověk tlumočí, a schopnost aplikovat je. Důležité je rovněž znát nejen spisovnou formu jazyka (výchozího i cílového), ale také jeho různé variety. Při tlumočení nebudou stačit pouze jazykové dovednosti, ale je potřebné také rozumět danému tématu a problematice, kterou se zabývá. Mezi další požadavky patří také kulturní znalosti země mluvčího a samozřejmě všeobecný přehled o dané zemi, který by si měl tlumočnick neustále doplňovat. (Čeňková, 1988, s. 112 – 113)

- Psychofyziologické vlastnosti tlumočnicka

Tlumočení je náročnou profesí, zejména po psychické stránce, proto je pro každého tlumočnicka důležité být v podstatě odolný vůči stresu, nervovým vypětím a mít chladnou hlavu. Také musí mít výbornou paměť (a neustále ji cvičit), schopnost logicky a jasně uvažovat, třídít informace na důležité a nadbytečné, umět rychle zareagovat a podle toho jednat a samozřejmě nemít problémy se soustředěním. Na druhou stranu se tlumočnick v jednu chvíli musí soustředit na více činností najednou. Dále by také neměl mít problémy s hlasem a s vyjadřováním jako takovým a měl by mít v pořádku sluch.¹³ Pokud je člověk unavený či nervózní, může to mít dopad na jeho pozornost, soustředěnost i paměť. (Čeňková, 1988, s. 113 – 114)

- Pracovní prostředí konferenčního - tlumočnicka

¹³ Pozn. autorky: Co se týče tlumočení znakových jazyků, máme i neslyšící a nedoslýchavé tlumočnicky.

Kvůli velkému shonu na veřejných akcích, kde může fungovat i více tlumočnicků najednou, mívají tlumočníci k dispozici kabinky, ze kterých tlumočí. Výhodou je, že jsou tak odděleni od hluku zvenčí, na druhou stranu bývají kabinky umístěné mimo hlavní sál, kde jsou řečníci, tlumočníci na ně tedy nevidí přímo (pouze přes obrazovku) a přicházejí tím o motorické prostředky projevu řečníka. Dalšími faktory, které mají vliv na tlumočnicka v kabině, je nutnost včasných přestávek, pravidelné střídání s kolegy, ale také větrání kabin. (Čeňková, 1988, s. 115)

- Faktor času

Podstatou simultánního tlumočení je fakt, že během krátkého okamžiku musí tlumočnick vykonat několik procesů a zároveň je vyhodnocovat. Podle toho se může rozhodnout, co následně udělá. V jednu chvíli tedy tlumočnick vykonává mnoho věcí. Zároveň je závislý na dalších okolnostech, které se v tu chvíli dějí – na druhu projevu, tempu řečníka, situačním kontextu, připravenosti a nepřipravenosti atd. K tomu, aby tlumočnick tuto problematiku a všechny záležitosti, které s ní souvisí, zvládl, využívá různé tlumočnické techniky, např. časový posun, pravděpodobnostní prognózování, princip ekonomie. (Čeňková, 1988, s. 115 – 116)

- Funkční faktor

Každý mluvčí má nějaký komunikační záměr, cíl, ke kterému směřuje svůj projev. Např. učitel chce něco vysvětlit, komik chce své publikum pobavit, někdo chce vzbudit smutek atd. Proto by komunikační záměr mluvčího měl tlumočnick znát vždy předem. V celé komunikativní situaci jsou pro tlumočnicka důležitými faktory právě zmíněný komunikační záměr a komunikační efekt. Komunikační efekt samotný je ovlivňován řadou dalších věcí, jako např. tím, jak je projev přednášen, ale také schopnostmi tlumočnicka (jazykovými, odbornými),

momentálním stavem atd. Snahou tlumočnicka by tedy mělo být pomocí komunikačního záměru dosáhnout komunikačního efektu. (Čeňková, 1988, s. 116 – 118)

3) **Posluchač** neboli příjemce sdělení v jazyce cílovém

Posluchač je osoba, kvůli které k tlumočení dochází. Aby mohlo dojít ke komunikačnímu efektu, je nezbytné, aby tlumočnick bral v potaz informační základ a komunikační postoj cílové skupiny (posluchače). Pokud tlumočnick na posluchače nebude brát ohled a nepřizpůsobí se jim, může se stát, že se nepodaří dosáhnout komunikačního efektu a předchozí snaha bude vlastně zbytečná. (Čeňková, 1988, s. 119)

Situační kontext

Čeňková (2008, s. 9) charakterizuje situační kontext jako vzájemné vztahy prvků tlumočení, kterými jsou účastníci komunikace, téma, obsah a zaměření komunikace, místo a doba konání. Znalost situačního kontextu je nezbytná pro dosažení komunikačního efektu, a tedy i úspěchu celého procesu tlumočení. Řečník díky znalosti situačního kontextu může zvolit způsob, jak informace předat správnou cestou posluchači. Pokud je posluchač neplánovaným účastníkem komunikace a situační kontext nezná, nemůže dojít ke komunikačnímu efektu. (Čeňková, 2008, s. 9)

4. Charakteristika a popis faktorů ovlivňujících tlumočení znakového jazyka ve vzdělávání

V předchozí kapitole jsem se věnovala faktorům, které ovlivňují simultánní tlumočení v obecné rovině. Z těchto „obecných“ faktorů, které jsou platné rovněž pro tlumočení ve vzdělávání, nyní budu vycházet, ale zaměřím se již konkrétně na ty, které se vyskytují při tlumočení znakového jazyka ve vzdělávací oblasti.

Při definování jednotlivých faktorů jsem vycházela především z publikace Čenkové (1988) a Zahumenské, Dingové, Horákové (2008). Poté jsem z těchto faktorů vybrala ty, které mohou mít na tlumočení ve vzdělávání největší dopad, a zapracovala je v dotazníku.

V následující kapitole rozebírám podrobně pouze ty faktory, které mají své specifické rysy u tlumočení z a do českého znakového jazyka ve vzdělávání. Ty faktory, které platí obecně pro všechny typy simultánního tlumočení, tedy i pro tlumočení ve vzdělávání, a nemají další specifika pro tlumočení ve vzdělávání, jsou uvedené v předchozí kapitole, proto je zde již nebudu zmiňovat. Některé faktory zde naopak budu zmiňovat opětovně, neboť mají svá specifika pro tlumočení ve vzdělávání. Mezi tímto výčtem najdeme rovněž faktory, které se v předchozí kapitole nevyskytují – je to z toho důvodu, že jsou typické právě pro oblast tlumočení z a do českého znakového jazyka ve vzdělávání.

Tlumočení je ovlivňováno subjekty, které se tlumočnického procesu účastní, a prostředím, kde se tlumočení uskutečňuje. Ve školním prostředí jsou těmito subjekty tlumočnick znakového jazyka, pedagog a studenti. (Zahumenská J., Dingová N., Horáková, R., 2008, s. 12)

1) Mluví

- Vyjadřovací schopnosti

V publikaci Tlumočení ve vzdělávání. Jak může být úspěšné. (Education Interpreting. How It Can Succeed, 2004, s. 30), je uvedeno přání neslyšících studentů (bývalých i současných), aby vyučující nemluvili příliš rychle či

potichu.¹⁴ Je to z toho důvodu, že některým studentům pomáhá občas sledovat (kontrolovat) obličej mluvčího, a také proto, aby tlumočnick stíhal a dobře slyšel všechny informace a mohl je tak korektně tlumočit studentům.

Jedním z pravidel, která by měl mluvčí dodržovat, je hovořit **plynule a přirozeně**. Přirozeně zde znamená tak, jak by mluvil (slyšící pedagog), kdyby ve výuce neměl tlumočnicka a byli zde pouze slyšící studenti. K úspěšnému fungování ve vztahu tlumočnick – pedagog by spolu měli především tito 2 kolegové spolupracovat, tedy pokud by např. pedagog mluvil příliš rychle, mohl by ho tlumočnick nějakým způsobem (předem domluveným znamením) upozornit, aby zpomalil, popř. počkal. Opačný způsob, tedy mluvit velmi pomalu, aby tlumočnick vše „stihnul“ není také nejlepším řešením, protože pro tlumočnicka je důležité pochopit smysl (záměr) celého sdělení, výchozí pro něj není slovo, ale text, přesněji smysl sdělení. Důležitým bodem je i to, že mluvčí by měl studenty oslovovat přímo, ne přes tlumočnicka. (Zahumenské, Dingové, Horákové, 2008, s. 11, 103 – 104)

- Druh projevu

Typická pro tlumočení ve škole je značná rozmanitost výuky jako např. **běžná výuka, exkurze, výstavy, výlety, soutěže, sportovní kroužky studentů**, ale také **schůzky studentů, porady s rodiči, přednášky**. O jaký typ výuky se bude jednat, by se měl tlumočnick dozvědět s předstihem, aby se mohl připravit a měl jasnou představu, kam bude hodina, přednáška či výlet směřovat, co bude jejím cílem. Toto vše by se měl dozvědět přímo od pedagoga (z jeho přípravy či konzultace s ním). Tlumočnick tedy bude vědět, zda se bude jednat spíše o hodinu **výkladovou, diskusní**, zda se bude psát **test** či se bude **zkoušet**, nebo budou studenti pracovat na **projektu**. (Zahumenské, Dingové, Horákové, 2008, s. 27, 67)

¹⁴

Přeložila autorka práce

2) Tlumočník

- Lingvistické znalosti a všeobecné vzdělání tlumočnicka, kompetentnost v obou jazycích

Obzvláště tlumočení ve vzdělávání je prostředí, kde se tlumočnick setká s nejrůznějšími tématy, obory a různorodými vědami. Proto je na místě otázka, zda je kompetentní pro tlumočení jakékoliv vyučovací hodiny, či zda je lepší držet se spíše vyučovacích předmětů, ke kterým má blíže a cítí se být kompetentní je tlumočit. (Zahumenské, Dingové, Horákové, 2008, s. 130) „*Pokud tlumočnick cítí, že nemá dostatek znalostí či schopností, aby tlumočil v určité situaci, měl by tlumočnick:*

a. *navrhnout, aby byl vyhledán dostatečně kvalifikovaný tlumočnick;*

b. *rozhodnout, v případě, že není kvalifikovaný tlumočnick dostupný, zda je vhodné, aby tento úkol přijal. Podmínkou ovšem je, že všechny zúčastněné strany budou informovány o jeho omezených schopnostech.*“ (Zahumenská J., Dingová N., Horáková, R., 2008, s. 47)

Tlumočnick by se měl také neustále vzdělávat, a zvyšovat tak své tlumočnické kvality. O profesní růst svého zaměstnance by se mělo zajímat vedení školy a zajistit vhodné podmínky pro zvyšování odborné způsobilosti tlumočnicka, např. pořizováním odborné literatury (z oblastí souvisejících s tlumočením znakového jazyka) do školy, zajištěním supervize, poskytnutím techniky tlumočnickovi pro pořízení záznamu z tlumočené výuky, poskytnutím či hrazením vzdělávacích kurzů, přednášek či konferencí, podporováním odborné činnosti tlumočnicka, a dotací certifikačních vzdělávacích programů. (Zahumenské, Dingové, Horákové, 2008, s. 77 – 78)

Neslyšící studenti vysokých škol na otázku, zda si myslí, že by měl tlumočnick na působící na vysoké škole ovládat jak ČZJ, tak znakovanou češtinu, reagovali souhlasně s tím, že tlumočnick by měl oba tyto kódy ovládat a umět mezi nimi

i „přepínat“. Znakovanou češtinu by tlumočnický používal spíše pro definice pojmů, ostatní informace by probíhaly přes ČZJ.¹⁵

„Jedním z největších faktorů, které ovlivňují vzdělávání neslyšících a nedoslýchavých studentů v běžném vzdělání je tlumočnický. Je povinností do výuky poskytnout vysoce kvalifikovaného tlumočnický. Pokud tlumočnický ve vzdělávání postrádá tlumočnické dovednosti a znalosti potřebné k této práci jako člen efektivního vzdělávacího týmu neslyšících a nedoslýchavých studentů, nemůže mít přístup k třídě jako celku. Právě kvůli tomu se studentům nedostává odpovídajícího vzdělání.“¹⁶ (Classroom Interpreters, Educational Interpreter Performance Assessment, cit. 10/11/2011)

Tlumočnický v rámci tlumočnického týmu ve škole může provádět jak sebereflexi (to lze i v případě, že ve škole působí sám), tak reflexi svého kolegy. Při sebereflexi tlumočnický „zkoumá kvalitu svého výkonu, analyzuje hranice svých schopností a snaží se poučit ze svých vlastních chyb. Provádí-li reflexi, učí se analyzovat chyby svých kolegů a poučit se z nich.“ (Zahumenská, J., Dingová N., Horáková, R., 2008, s. 91)

Jednou z možností vyšší „kvalifikace“ tlumočení ve vzdělávání je Intenzivní kurz pro tlumočnický ve vzdělávání, který pořádá Komora. Jedná se o akreditovaný roční kurz pro tlumočnický působící ve vzdělávání. (ČKTZJ, cit. 25/07/2012)

Winstonová (2004, s. 122) přirovnává tlumočnický bez vzdělání k situaci, kdy bychom nechali učit nevzdělaného učitele bez zkušeností. To by bylo také nepřijatelné.¹⁷

- Funkční faktor – komunikační záměr a komunikační efekt

Na otázku, zda neslyšícím studentům předává tlumočnický 100 % všech informací, které se dostávají ke slyšícím studentům, reagovali studenti tak, že nad

¹⁵ Čerpáno z panelové diskuse Tlumočení pro sluchově postižené na vysokých školách, která se konala 26. 4. 2012 v Praze.

¹⁶ přeložila autorka

¹⁷ přeložila autorka

tím nemá neslyšící student kontrolu. Je to zodpovědnost tlumočnicka. Ale také záleží na dalších okolnostech, např. na odborném vzdělání tlumočnicka v daném předmětu, na únavě tlumočnicka, na vyučujícím a jeho výkladu a dalších okolnostech.¹⁸

Aby spolupráce s vyučujícím a především výuka dobře fungovala, tlumočnice ze školy v Hradci Králové se s každým vyučujícím na začátku jejich spolupráce sejde a zjistí, zda už někdy dříve spolupracoval s tlumočnickem. Poté se domluví, jak bude jejich spolupráce vypadat, jak vyřešit různé situace ve třídě, např. smíšenou skupinu neslyšících a nedoslýchavých studentů, učitel je informován o důležitosti příprav pro tlumočnický. Toto vše dopomáhá k tomu, aby byl splněný smysl a cíl vyučovací hodiny a celkového porozumění v celém kolektivu. (Rozhovory s tlumočnickými, příloha II)

- Snaha pedagoga komunikovat s tlumočnickem v hodině

a) když mají studenti vlastní práci:

Jednou z dalších vlastností tlumočnicka by měla být sebedisciplína, tou je myšleno např. to, že tlumočnick s pedagogem odmítne komunikovat, pokud mají studenti vlastní práci. Vše samozřejmě záleží na pravidlech, která mají být všem zúčastněným dobře známa, např. pokud je pravidlem, že vše, co je ve třídě slyšet (ať se to týká pedagoga dotazu na tlumočnicka, či soukromého telefonátu), bude tlumočeno i pro neslyšící studenty (nezapomínejme na nedoslýchavé studenty, kteří mají být částečnou možností mluvený rozhovor slyšet i bez tlumočnicka). (Zahumenské, Dingové, Horákové, 2008, s. 27)

b) při samotném tlumočení:

¹⁸ Čerpáno z panelové diskuse Tlumočení pro sluchově postižené na vysokých školách, která se konala 26. 4. 2012 v Praze.

V situaci, kdy má pedagog výklad, se najednou otočí na tlumočníka a zeptá se ho na něco v souvislosti s tlumočením, např. „Stojím správně, nepřekážím Vám?“, „Nemluvím moc rychle?“, „Vy jste odborník na tlumočení, mohl byste nám vysvětlit, jak...?“ V takových situacích se doporučuje otázku také tlumočit a dát najevo, že dále již tlumočník nebude reagovat. Důležité je po hodině vyučujícímu (opět) vysvětlit, co spočívá v práci tlumočníka a proč nemůže reagovat na pedagogovy dotazy on jako osoba. (Zahumenské, Dingové, Horákové, 2008, s. 110)

- Mlčenlivost – pedagog chce tlumočníka za svědka

Pro tlumočníka by mělo být samozřejmé, že nesmí vyrazit žádné informace, které pocházejí z tlumočení, ve kterém figuroval. Pro tlumočníka ve vzdělávání je to o to těžší, že kolega – pedagog, popř. nadřízený bude chtít vědět z nějakého důvodu, co se v hodině dělo, že student nebo pedagog něco řekl, zda je to tedy pravda či nikoliv. O takových věcech tlumočník nesmí mluvit a jiná osoba by je po něm neměla vyžadovat, protože to tlumočníka uvádí do trapné situace – být kolegou, ale zároveň nesdílet takové informace a „nemoci pomoci“ kolegovi. Tlumočník by neměl být v takových případech postaven do role svědka, a neměl by tedy na takové dotazy odpovídat. Co tlumočník naopak sdílet může, jsou informace o komunikačních prostředcích, které studenti preferují, a názor na to, zda je či není potřeba využít tlumočení v určitých situacích ve škole. Další věcí, kterou by měl tlumočník ohlásit či nějakým způsobem řešit, je situace, kdy ve škole bude někomu hrozit nějaké nebezpečí. (Zahumenské, Dingové, Horákové, 2008, s. 46, 138)

- Konzultace s pedagogem nad látkou

Mezi kolegy – pedagogem a tlumočnickem – by měla fungovat spolupráce. Její součástí je i poskytování materiálů tlumočnickovi pro přípravu na výuku. Většinou je nejjednodušší způsob posílat tyto přípravy e-mailem nebo je předávat jiným

způsobem. Jelikož ale tlumočnické není odborníkem v dané problematice (té, kterou pedagog vyučuje), může se stát, že nebude připravám rozumět, nebo mu něco nebude jasné, proto by měl mít tlumočnické možnost se s pedagogem sejít, popř. konzultovat přes e-mail, a prokonzultovat danou látku. Pedagog někdy potřebuje k výuce i různé modely a jiné pomůcky, které by měl tlumočnickovi ještě před výukou ukázat a vysvětlit, jak je bude používat. (Zahumenské, Dingové, Horákové, 2008, s. 37, 100)

- Nepřátelské chování učitele

V některých případech se může stát, zejména tehdy, když pedagog není zvyklý na spolupráci s tlumočnickem a už vůbec ne na to, aby vedle něho před studenty stála ještě druhá osoba, že se k tlumočnickovi bude chovat nepříjemně. Poznámky typu „To vaše máchání rukama mě docela znervózňuje.“ nejsou nejvhodnější formou spolupráce. V některých případech je dobré pedagoga s průběhem výuky s tlumočnickem seznámit předem, popř. mu dát najevo, že pedagog je zde autoritou. (Zahumenské, Dingové, Horákové, 2008, s. 97, 105)

Z rozhovorů, které Winstonová¹⁹ (2004, s. 31) vedla s neslyšícími žáky a studenty, vyplynulo další přání od studentů k učitelům. Zní prostě – studenti si přejí, aby učitelé byli s procesem tlumočení trpěliví. Studenti také poznamenali, že rozbroje mezi učitelem a tlumočnickem negativně ovlivňují nejen jejich pracovní vztah, ale mají dopad i na studenty samotné. (Winston, 2004, s. 103)

Také publikace *Tlumočení ve vzdělávání: v 90. letech* (Educational Interpreting: Into the 1990s, 1989, s. 66) se zmiňuje o učitelích, kteří se cítí nepříjemně, pokud je ve třídě tlumočnické. Mohou si připadat ohrožení. Právě proto by se měli naučit, že každý má jinou roli a odpovědnost za svoji práci, potom možná přijmou tlumočnicka ve třídě lépe.²⁰

¹⁹ přeložila autorka

²⁰ přeložila autorka

Neslyšící studenti vysokých škol mají s přijetím tlumočnicka učitelem různé zkušenosti. Pokud vyučující vnímá tlumočnicka pozitivně, projevuje se to zájmem o ZJ i o tlumočení samotné. V případě, že jde o negativní vnímání vyučujícím, tak se i stalo, že vyučující tlumočnicka odmítl mít vůbec v hodině a situace se vyřešila přepisem. Toto se stává častěji u zkoušek, kdy vyučující odmítá přítomnost tlumočnicka z toho důvodu, že nevěří v neutralitu tlumočnicka a je přesvědčen, že by tlumočnick studentovi napovídal. Studenti to v takovém případě respektují. Ale například na FF UK, oboru ČNES jsou na tlumočnicka podle jednoho studenta zvyklí a respektují jeho přítomnost. Studenti si rovněž všimli, že často bývá rozdíl ve vnímání přítomnosti tlumočnicka podle věku vyučujícího. Pokud je mladší, nebývá tlumočení problém a vyučující si nechá vše vysvětlit, zato u starších vyučujících, tam to někdy bývá problém. Celkově podle studentů záleží na jednotlivých oborech a na tom, zda je na oboru student jako neslyšící poprvé a před ním tam taková zkušenost nebyla. V takovém případě může mít ztížené podmínky.²¹

Podle názoru tlumočnice ze školy v Hradci Králové zatím ne všichni učitelé respektují tlumočnicky jako své kolegy. Je ale důležité, že tlumočnicky respektuje vedení, které má určitý vliv na ostatní učitele. Pokud ale učitel už zažil spolupráci s tlumočnickem ve třídě, velmi často pochopí, že mu to jeho práci ulehčuje a přináší výhody. Poté této zkušenosti často požaduje tlumočnicka i nadále. Tlumočnicky tedy většinou nerespektují ti učitelé, kteří s nimi nemají žádnou zkušenost. (Rozhovory s tlumočnicky, příloha II)

Tlumočnice, která má možnost porovnat tlumočení na střední a vysoké škole, vidí velký rozdíl v přístupu vyučujících. Neochotu učitelů na střední škole oproti vstřícnosti vyučujících na vysoké škole. (Rozhovory s tlumočnicky, příloha III)

²¹ Čerpáno z panelové diskuse Tlumočení pro sluchově postižené na vysokých školách, která se konala 26. 4. 2012 v Praze.

- Faktor únavy – délka tlumočení, včasné přestávky

Tlumočení je velice namáhavá činnost, kdy tlumočnický vydává mnoho energie a má „zapnuté“ všechny své síly po celou dobu tlumočení, proto se tlumočnický rychle vyčerpá a velmi rychle začne být unavený. Tlumočnický tedy potřebuje pravidelné přestávky, aby si mohl odpočinout a nabrat síly. Při tlumočení vyučovací hodiny (45 min) vzhledem k potřebě pedagoga stihnout probrat se studenty veškerou připravenou učební látku, není možné vyhlásit přestávku pro tlumočnický na 5 či 10 minut, proto může dát učitel v části hodiny studentům vlastní práci a tlumočnický má tak chvíli přestávku – nemusí tlumočit, ačkoliv pokud někdo ze studentů něco potřebuje, tlumočnický je zde k dispozici. (Zahumenská, Dingová, Horáková, 2008, s. 71, 83)

Na vysoké škole bývají přednášky delší (90 min), proto je vhodné, aby vyučující vyhlásoval po každých 20 - 30 minutách krátkou přestávku pro tlumočnický, popř. studentům také zadal samostatnou práci. (Zahumenská, Dingová, Horáková, 2008, s. 112)

Tlumočnický působící ve všech stupních vzdělávacího prostředí potřebují pravidelné přestávky a také čas vyhrazený na oběd. (Humphrey, Alcorn, 2001, s. 13.7)

- Mnoho různých vyučovacích hodin během dne

Jedním ze specifíků tlumočení ve vzdělávání je fakt, že během dne tlumočnický tlumočí mnoho různých předmětů, které spolu nesouvisí. Některým předmětům rozumí lépe, ale k některým takový vztah nemá. Důležité však je, aby tlumočnický byl na každou hodinu řádně připravený (měl vůbec tu možnost připravit se prostřednictvím příprav od vyučujícího a příp. konzultace s ním), proto je důležité, aby tyto přípravy dostával s dostatečným předstihem, ne pouze jeden den před tlumočením, či na poslední chvíli před hodinou. Vzhledem k tomu, že se

jedná o předměty různých odborností, tlumočnick potřebuje dostatek času i na zjištění znaků neznámých termínů. (Zahumenské, Dingové, Horákové, 2008, s. 26, 37, 79)

- Zástup za nemocného kolegu

Někdy se může stát, že kolega tlumočnick onemocní a hledá se za něj náhrada do hodiny na poslední chvíli. Ten tlumočnick, který se to dozví takto na poslední chvíli, musí jít do hodiny bez jakékoliv přípravy, pouze před hodinou se dozví od učitele téma hodiny, či jak bude výuka probíhat. Pokud by ale měla následovat látka pro tlumočnicka zcela neznámá, je lepší se s vyučujícím domluvit na odložení tohoto tématu a ve výuce může zadat samostatnou práci. (Zahumenské, Dingové, Horákové, 2008, s. 85)

„Vzdělávací instituce by měly mít systém náhradních tlumočnicků přítomných na místě pro případ, že stálý tlumočnick onemocní nebo nemůže přijít z rodinných důvodů.“
(Humphrey, Alcorn, 2001, s. 13.9)

- Materiály pro přípravu, znalost tématu a terminologie

Jedním ze základních pravidel spolupráce tlumočnicka a pedagoga ve škole by měla být tlumočnickova povinnost si vyžádat materiály pro přípravu na hodinu a stejně tak pedagoga povinnost poskytnout mu je, příp. konzultovat je. Ke každé přípravě tlumočnicka na výuku by mělo patřit získání materiálů na výuku, zjistit si co nejvíce informací o výuce a naučit se terminologii (zjistit pro ni znaky, popř. popis a vysvětlení) a popř. si vyžádat další materiály (videa, referát od studenta, pomůcky...). Pokud tyto materiály tlumočnick nedostane v dostatečném předstihu, má právo (záleží na pravidlech dané instituce, ale toto právo by měl tlumočnick mít) tlumočení odmítnout. Označení „v dostatečném předstihu“ je vzhledem k náročnosti a rozdílnosti vyučovacích hodin a předmětů relativní, u některých příprav bude stačit tlumočnickovi několik dní (alespoň 3 dny předem),

některé přípravy mohou být náročnější, proto je lepší mít materiály už týden předem. Pedagog by měl pamatovat na to, že čím lepší materiály tlumočnickovi poskytne, tím lépe a kvalitněji předá obsah výuky studentům. (Zahumenské, Dingové, Horákové, 2008, s. 46, 100, 131)

Zajímavé názory padly na otázku, zda studenti poznají, kdy měl tlumočník přípravu a kdy ne. Zda je tato příprava důležitá? V tomto ohledu je to velmi různé. Na jedné škole tlumočník materiály někdy nedostává, na jiné škole má student pocit, že jeho tlumočníci jsou vždy připraveni a zatím se nestalo, že by jim vyučující odmítl přípravu dát. Jinde jdou materiály pro tlumočníka přes studenta, takže potom to pozná díky tomu, jestli si tlumočník o přípravu řekne nebo ne, a také jestli se studenta zeptá, jak něco znakuje. Na další škole je velký problém se získáváním materiálů pro tlumočnický. Také je problém s tím, že pro vyjádření některých termínů ještě neexistují znaky. Podle studentů se ale tlumočník má snažit materiály získat. Stejně tak pokud něčemu nerozumí, má si vyhledat vyučujícího na konzultaci. Také je otázka, zda problematika příprav pro tlumočníka se má vůbec týkat studenta, jestli by si je neměl zajišťovat pouze sám tlumočník. Kromě příprav by také bylo lepší mít v hodině 2 tlumočnický, kteří se budou moci střídat. Dále se projednávala otázka, jak řešit situaci, kdy tlumočník má právo odmítnout tlumočení, pokud nedostane přípravu předem. Podle názoru studentů by tlumočník přesto neměl odmítat tlumočení. Mohl by se alespoň využít sylabus, kde najde o předmětu základní informace. Přítomné tlumočnice se vyslovily tak, že příprava jako taková nemusí být 100 % textu, tedy doslova to, co bude vyučující říkat, ale někdy může stačit struktura hodiny, internetový odkaz na informace o daném tématu. Také nesmíme zapomínat, že v takové situaci jde o vztah mezi tlumočnickem a vyučujícím, který bude dlouhodobý vzhledem k typu tlumočení, takže by striktně jenom kvůli tomu, že nejsou k dispozici materiály, tlumočení nemusel tlumočník odmítat. Tlumočnice by volila spíše diskusi s vyučujícím a snažila se s ním najít kompromis.²²

Pokud vyučující ve škole v Hradci Králové neposkytne tlumočnickovi materiály, nečeká ho za to žádný postih. Tlumočník má ale právo tlumočení bez

²² Čerpáno z panelové diskuse Tlumočení pro sluchově postižené na vysokých školách, která se konala 26. 4. 2012 v Praze.

přípravy odmítnout. Vždy záleží na domluvě. (Rozhovory s tlumočníky, příloha II)

Tlumočnice působící na střední škole, kde jsou SP studenti integrováni, má k dispozici pro přípravu učebnice, ze kterých by se mělo vyučovat. Vyučující ale ne vždy učebnice využívají a dělají si vlastní přípravy, které tlumočníci už ale neposkytují. Pokud se ale tlumočnice dozví alespoň téma, které má následovat, snaží se informace k tomuto tématu vyhledat sama. Studenti jsou často tlumočníci nápomocní, pokud se něco dozví, informují ji. Na rozdíl od vysoké školy, kde materiály pro tlumočení dostává pravidelně v předstihu alespoň 4 dny předem, popř. všechno na celý semestr. A pokud by bylo třeba, nabízejí tlumočníci konzultace. Také dodržují přestávky pro tlumočníka, ani nemají snahu využívat tlumočníci jako asistenta. (Rozhovory s tlumočníky, příloha III)

- Tlumočení dětem nízkého věku

Humphrey a Alcorn (2001, 13.7) říkají, že je třeba rozlišit postoj tlumočníka v závislosti na věku a zkušenostech studentů, se kterými pracuje. Například pětileté dítě nedokáže vidět rozdíl mezi učitelem a tlumočníkem. Vše, co vidí, jsou jenom „velicí lidé“. S dětmi musí tlumočník pracovat odlišně, je to jiná práce než se studenty středních či vysokých škol. (Humphrey, Alcorn, 2001, 13.7)

Tlumočení pro malé děti je velice náročnou situací, kdy hrozí, že tlumočník neporozumí projevu dítěte a naopak. Červinková-Houšková (2008, s. 16) doporučuje tlumočnickům, kteří nemají s projevem neslyšících dětí žádné zkušenosti, aby taková tlumočení nepřijímali.

Také znalost znakového jazyka (či jiného komunikačního kódu) je velmi různorodá vzhledem ke slyšícím/neslyšícím rodičům a míře osvojení jazyka. Dále záleží na školním prostředí, jak s dítětem komunikuje pedagog a do jaké míry děti mezi sebou komunikují ve znakovém jazyce. Dětský projev je typický produkcí dětských chyb, např. nepřesnými tvary rukou, používáním neexistujících tvarů

rukou, „skákání“ z jednoho tématu na jiný, domácími znaky, různými komunikačními kódy, častější zpětnou vazbou, opakováním po tlumočnickovi. Co se nedoporučuje, popř. pouze v omezené míře, je prstová abeceda. Tlumočnick by také neměl zapomínat na výšku dítěte a na to, aby pohodlně mohlo sledovat celý projev, proto by měl ukazovat v rovině jeho očí. Pokud dítě ještě nikdy dříve služeb tlumočnicka nepoužilo, pravděpodobně nebude rozlišovat role jednotlivých účastníků komunikace, nebude vědět, co tam tlumočnick vlastně dělá. Proto je důležité mu nejdříve celý proces vysvětlit. Z počátku pomůže, pokud tlumočnick ukáže jméno té osoby, která právě hovoří, a teprve potom ji začne tlumočit. Dítě by si toto mělo časem uvědomit a pochopit. (Zahumenská, Dingová, Horáková, 2008, s. 38, 121, 138)

Tlumočnick by měl tedy logicky svůj projev přizpůsobit dítěti např. tím, že bude tlumočit v pomalejším tempu, zvětší svůj znakovací prostor, bude používat obecná, jednodušší slova – je třeba odpozorovat od dítěte, jaká pojmenování používá, tlumočnick také použije výraznější mimiku a přirozená gesta. (Pešoutová, 2008, s. 71)

- Pokud studentovi tlumočnick nerozumí

Pokud tlumočnick studentovi neporozumí, měl by ho požádat o zopakování, popř. vysvětlení. Pokud studentovi tlumočnick nerozumí opakovaně, měla by se tato situace řešit přes další kompetentní osobu a měla by být řešena se všemi stranami. (Zahumenská, Dingová, Horáková, 2008, s. 47)

Mezi dalšími výpověďmi studentů, které Winstonová (2004, s. 28) uvádí, je i přání studentů, aby tlumočnick studenta požádal o zopakování, pokud mu nebude rozumět, resp. pokud se student nevyjádří jasně.²³

²³ přeložila autorka

Na spolupráci s tlumočnickem se také odráží to, zda je student z neslyšící nebo slyšící rodiny. Tomu, kdo je z neslyšící rodiny a je zvyklý na tlumočnicka od nižšího věku, to nedělá takový problém se s tlumočnickem domluvit.²⁴

- Co má tlumočnick ve smlouvě a jak vypadá jeho práce ve škole

Umístění tlumočnické pozice podle platových tabulek či katalogu práce není jednoduché, protože pozice tlumočnicka tady není uvedena. Záleží tedy na vedení školy, jak se na pozici tlumočnicka dívá a zda ho chce v jeho práci podporovat. V takových případech by měl tlumočnick umět velmi dobře vyjednávat a trpělivě vše vysvětlovat. Co je velmi důležité, je přímo ve smlouvě přesně definovat práci, kterou bude tlumočnick vykonávat (např. komunikační kód, do/z kterého bude tlumočnick tlumočit). Zahumenská J., Dingová N., Horáková, R. (2008, s. 63) doporučují do smlouvy zahrnout také podrobnější informace o výkonu práce, např. co se pokládá za nepřímou tlumočnickou činnost a v jaké míře bude hrazena, jak jednat v případech, kdy nepřijde vyučující či neslyšící studenti do výuky, kdy může být hodina odvolána, za jakých okolností může zastoupit tlumočnick svého kolegu, ujasnění situací, kdy může tlumočit více tlumočnicků (tlumočnický tým), za jakých okolností má právo tlumočnick odmítnout tlumočení, způsob hodnocení tlumočnicka, možnosti dalšího vzdělávání tlumočnicka a podpora ze strany školy, ujasnění pravidelných přestávek pro tlumočnicka. (Zahumenská, Dingová, Horáková, 2008, s. 62 – 63)

Pokud výše uvedené podrobnosti týkající se práce tlumočnicka nejsou uvedeny ve smlouvě, bývají uvedené právě v pravidlech tlumočení na dané škole.

Humphrey a Alcorn (2001, s. 13.8) říkají, že tlumočnickovi by měla být hrazena příprava na hodinu stejně jako učitelé, rovněž by měl mít přístup k učebnicím, filmům a dalším materiálům, které budou použité ve výuce. Také by měl mít možnost konzultovat s učitelé vše podle potřeby. Při tlumočení kurzů na vysokých školách bývá doba přípravy časově náročnější na začátku semestru než na jeho konci. Tato doba pro

²⁴ Čerpáno z panelové diskuse Tlumočení pro sluchově postižené na vysokých školách, která se konala 26. 4. 2012 v Praze.

přípravu tlumočení by měla být dojednána v závislosti na povaze kurzu a stylu výuky.²⁵
(Humphrey, Alcorn, 2001, s. 13.8)

Ačkoliv měla tlumočnice pracovní smlouvu na tlumočení, měla pocit, že se od ní i ostatních kolegů očekává další práce, jako např. vědecká činnost, než pouze tlumočení. (Rozhovory s tlumočnickými, příloha V)

- Snaha využívat tlumočnicka v hodině jako asistenta

Práce tlumočnicka (stejně jako dalších zaměstnanců ve škole) by se měla řídit podle toho, co má uvedeno ve smlouvě. Pokud tam není uvedeno nic o práci asistenta nebo podobných činnostech, nemělo by být s tlumočnickem v hodinách ani tak jednáno. Mluvíme zde např. o kopírování, rozdávání papírů, opravování testů, dohlížení na studenty, organizace výuky apod. Vhodné je také nedemonstrovat na tlumočnickovi jakékoliv příklady z vyučování jenom proto, že stojí u učitele nejbližší. (Zahumenská, Dingová, Horáková, 2008, s. 112)

Tlumočnice měla na střední škole několikrát zkušenost s tím, že se jí snažil vyučující zapojit do výuky, aby např. s něčím pomohla. Vždy se jí ale podařilo učiteli vysvětlit, že nemůže pomoci, protože musí tlumočit. Vyučující to pochopili a příště už se to neopakovalo. (Rozhovory s tlumočnickými, příloha III)

- Tlumočení v týmu

Tlumočení v týmu se ve školním prostředí užívá spíše výjimečně. Tlumočení běžné vyučovací hodiny (45 min) lze zvládnout pouze s jedním tlumočnickem – s krátkou přestávkou, stejně tak přednášky na vysoké škole (90 min) s několika přestávkami. Dva tlumočnicki jsou přímo vyžadováni v situacích, kdy jsou v plánu několikahodinové semináře, exkurze, školní porady, přednášky domácích či zahraničních hostů apod. V takových případech jde většinou o náročné tlumočení,

²⁵ přeložila autorka

kdy je potřeba se nejen s kolegou střídat, ale pomáhat si, být druhému oporou. (Zahumenská, Dingová, Horáková, 2008, s. 81 – 83)

V dokumentu Standardy pro tlumočení ve vzdělávacím prostředí (Standards for interpreting in educational settings, 1994, s. 12) se píše, že pokud je naplánovaná intenzivní či dlouhá přednáška trvající přes hodinu, která má být navíc bez přestávky, měli by zde pracovat tlumočníci v týmu. U tohoto tématu jsou zdůrazněná zdravotní rizika, která tlumočnickovi hrozí jako např. syndrom karpálního tunelu, který bývá způsoben dlouhodobým intenzivním tlumočením.²⁶

Podle tlumočnice z Hradce Králové nebyli tlumočníci před 4 lety příliš zvyklí na tlumočení v týmu, stávalo se tak pouze u maturit. Což se postupně změnilo a v současné době jsou na přednáškách, poradách, veřejných akcích přítomni vždy 2 tlumočníci. Pokud se stane, že jeden z tlumočnicků nemůže tlumočit, přesouvá se termín porady. (Rozhovory s tlumočnickými, příloha II)

- Postup při tlumočení více kódů najednou

Tlumočnick je ve třídě jak pro učitele, tak pro studenty, přesto ale nemůže tlumočit více osob či kódů v jednu v chvíli. K takovým situacím, kdy začne mluvit či znakovat více lidí v jeden moment, dochází ve školním prostředí velice často. Studenti se např. zapomínají hlásit a rovnou začnou mluvit/znakovat. Toto je pro tlumočnicka komplikovaná situace už jenom proto, že začali komunikovat všichni najednou a tlumočnick tudíž neví, kdo byl první. Musí tedy od někoho začít – tento výběr studenta už ale ovlivňuje částečně celkovou komunikaci mezi studenty a vyučujícím. Může se také stát, že během odpovídání učitele na dotazy (komentáře) se nedostane na všechny studenty. Někdy se také stává, že tlumočnick upřednostňuje (nechtěně) v tlumočení vyučujícího a také směr z češtiny do českého znakového jazyka, což se nemusí zrovna všem zúčastněným líbit. Z těchto důvodů je nejlepší cestou si ujasnit se všemi pravidla komunikace, podle

²⁶

Přeložila autorka

kterých se tlumočnické bude řídit (např. zdvižení ruky, pokud chce student něco říct). (Zahumenská, Dingová, Horáková, 2008, s. 84, 135)

Winstonová (2004, s. 32) v části své práce věnované prosbám k učitelům píše, že pokud při skupinové diskusi mluví více lidí najednou, tlumočnické nemá možnost tlumočit vše řečené.²⁷

- Role tlumočnické – znají ji všichni zúčastnění

Pedagog i studenti by měli vědět, jak funguje tlumočnické samotné, roli a pozici tlumočnické ve vyučování. Obzvláště pedagog by měl být srozuměn s organizací výuky a pravidly komunikace, pokud je přítomen tlumočnické. V případě, že některá pravidla vyučující porušuje, měl by si s ním tlumočnické po výuce vyjasnit a vysvětlit, proč je nutné tato pravidla dodržovat. To samé platí i v případě, že tato pravidla porušil student, tehdy je také nejlepší si o tom se studentem po vyučování promluvit. Studenti mohou být seznamováni s pravidly užívání tlumočnických služeb formou diskusí, přednášek, informací na nástěnkách, formou her či v části vyučovací hodiny. (Zahumenská J., Dingová N., Horáková, R., 2008, s. 103, 122 – 123)

„Pokud se tlumočnické zdá, že někomu není role tlumočnické jasná, může ze své role na okamžik vystoupit, aby:

a) podal vysvětlení a zlepšil vzájemnou komunikaci stran, např. pokud neslyšící student položí přímou otázku tlumočnické, tlumočnické může říci: „Budu tlumočit tvoji otázku učiteli/přednášejícímu.“, nebo může něco podobného naznačit postojem či mimikou.

b) vysvětlil další aspekty své role v okamžiku, kdy je to vhodné, např. pokud někdo požádá tlumočnické, aby přestal tlumočit během toho, co se bude bavit s třetí stranou před neslyšícím studentem. Tlumočnické může vysvětlit, že je vázán

²⁷

Přeložila autorka

etickými zásadami a musí tlumočit úplně všechno.“ (Zahumenská J., Dingová N., Horáková, R., 2008, s. 46)

Ve Standardech pro tlumočení ve vzdělávání (Standards for interpreting in educational settings, 1994, s. 30 – 32) jsou shrnuté povinnosti učitele a studenta, které tito zúčastnění mají, pokud je výuka tlumočená: Učitel by měl pochopit, že spolupráce s tlumočnickem by měla usnadnit komunikaci a tlumočení. Dále by měl tlumočnickovi zajistit přístup ke všem materiálům, které bude používat v hodině, být k dispozici kvůli konzultacím, snažit se podporovat studenta ve správném užívání tlumočnických služeb, respektovat neslyšící a nedoslýchavé studenty atd.

Neslyšící a nedoslýchaví studenti by měli vědět, že mají právo na kvalitní tlumočení, že mohou upozornit, pokud nerozumí mluvčímu nebo tlumočnickovi. Dále by měli vědět, že mají komunikovat s učitelem přímo, ne se obracet o pomoc na tlumočnicka, nemluvit s tlumočnickem ve vyučování o osobních záležitostech atd.²⁸

Otázka času je k pochopení role tlumočnicka všemi stranami také důležitá. Tlumočnice ze školy v Hradci Králové vidí zlepšení ve spolupráci s učiteli i studenty za dobu, co na škole působí. Svůj podíl na tom podle ní má i to, že se s ostatními tlumočnickými snaží předávat co nejvíce informací, dělat besedy pro jednotlivé úseky školy. Co je určitou obranou tlumočnicků v případech, kdy je po nich vyžadováno něco, co není v jejich pracovní náplni, jsou pravidla pro používání tlumočnických služeb na škole, která musí všichni dodržovat. Stejně tak u materiálů ze strany studentů, jako jsou referáty – pokud student přípravu nepošle, tlumočnick má právo odmítnout tlumočení referátu. Vždy ale záleží na dohodě s vyučujícím na postupu v takovém případě. (Rozhovory s tlumočnickými, příloha II)

²⁸ přeložila autorka

Na střední ani na vysoké škole dotazovaná tlumočnice neví o existenci sepsaných pravidel pro spolupráci tlumočnicka a pedagoga. (Rozhovory s tlumočnickými, příloha III)

Na oboru ČNES jsou vyučující a studenti na přítomnost tlumočnicka zvyklí, vědí, co tlumočnick má dělat. Pokud byl na oboru nový vyučující, sešli se s ním z počátku tlumočnicki a vysvětlili mu, co jejich práce obnáší, co budou potřebovat od vyučujícího a co on může očekávat od nich. Pokud student neposlal materiály např. ke svému referátu, snažili se tlumočnicki postupovat jednotně a referát netlumočit. Studenti se tak naučili své materiály tlumočnickům posílat. Pravidla spolupráce mezi vyučujícím a tlumočnickem neexistovala, spíše se vymezila pravidla pro to, co vše tlumočnick tlumočí, na co potřebuje přípravu, kdo je za ni odpovědný a v jakém termínu se má dodat, také kdo je zodpovědný za objednání tlumočnicka mimo běžnou výuku. (Rozhovory s tlumočnickými, příloha V)

- Konzultace s kolegou tlumočnickem (koordinátorem)

Pokud je ve škole více tlumočnicků, je vhodné, aby je někdo „vedl“, tedy aby někdo z nich měl funkci koordinátora tlumočnicků, tedy fungoval jako prostředník mezi tlumočnickými a dalšími zaměstnanci školy, vyjadřoval jednotný postoj tlumočnicků jako celku na škole a byl v roli jednatele ve všech záležitostech, které se týkají tlumočení na dané škole. Z toho ovšem nevyplývá, že veškeré starosti by měly ležet na bedrech koordinátora, koordinátor by měl spíše řešit výsledky jednání mezi tlumočnickými jako týmem s vedením apod. Tlumočnicki na škole by měli pravidelně diskutovat o problematice tlumočení, o jejich starostech a nápadech na zlepšení spolupráce tlumočnicků a pedagogů, popř. vedení školy, ale také o možnostech rozvíjení tlumočnických dovedností a tlumočnické profese vůbec. Pro tlumočnický samotný je ale důležitá spolupráce mezi sebou, např. konzultace ohledně předmětu se služebně starším kolegou, který má v tomto

ohledu větší zkušenosti a může být nápomocný. (Zahumenská, Dingová, Horáková, 2008, s. 76, 79)

Ve škole v Hradci Králové funguje jako vedoucí týmu tlumočnicků koordinátorka. Mohou se na ní obrátit jak učitelé, tak studenti. Na tlumočnických schůzkách se právě s koordinátorkou projednávají případně problémy, které nastaly a poté se řeší. (Rozhovory s tlumočníky, příloha II)

U tlumočení na střední škole, kde jsou SP studenti integrováni, žádný koordinátor není. Pokud nastane nějaký problém, tlumočnice se může obrátit přímo na nadřízené, tedy zástupce ředitele či ředitele, popř. také na třídní učitelku. Vždy je ochota nastalé problémy řešit. (Rozhovory s tlumočníky, příloha III)

Na vysoké škole podle tlumočnice záleželo, pokud byl vyučujícím stálý pracovník nebo externí zaměstnanec. Právě u některých externistů, kteří přednášeli spatra, byl problém zajistit si přípravu pro tlumočení, většinou to nebylo možné. Pokud se tak stávalo, tlumočnice se snažila vyučujícímu opakovat, že přípravu potřebuje. Když ale ani to nepomáhalo, na vyšší místa se obracet příliš nedalo. (Rozhovory s tlumočníky, příloha V)

- Znalost jmen a jmenných znaků studentů a pedagogů

Někdy se tlumočnickovi stane, obzvláště ze začátku praxe tlumočení ve škole, že nezná všechna jména a jmenné znaky učitelů a studentů, proto se snaží v rámci urychlení situace pro ta jména, která jsou v českém znakovém jazyce ustálená, užít znak a jiná jména vyhláskovat. To však není nejlepší způsob, tlumočnick by se měl rozhodnout a užívat pouze jeden způsob překladu jmen pro všechny studenty, aby byla zachována neutralita a studenti neměli pocit, že někdo je upřednostňován. Tlumočnick by se měl ale před tlumočením ujistit, že zná jména všech zúčastněných, dobré je také zjistit zasedací pořádek studentů, aby nedocházelo ke zbytečným omylům. (Zahumenská, Dingová, Horáková, 2008, s. 29)

- Pro slovo/termín neexistuje znak

Vzhledem k tomu, že znakový jazyk nebyl a ještě zcela není využíván ve všech oborech, nemá znakovou zásobu pro veškerou terminologii. Tlumočník tedy někdy naráží na to, že z příprav zjistí, že pro dané slovo/termín neexistuje znak, popř. tlumočník znak nezná, ačkoliv už vznikl. Tlumočník má několik možností, jak se s touto situací vypořádat. Jako první by měl zjistit, zda už pro takový termín existuje ustálený znak (od neslyšící osoby, ze slovníku, od kolegy tlumočníka), pokud znak doopravdy neexistuje, může se o vytvoření nového znaku pokusit a se psanou podobou ho ukázat studentům, ti ho buď přijmou, nebo si časem vytvoří nový znak. (Zahumenská, Dingová, Horáková, 2008, s. 80)

Se studiem na vysoké škole přichází student velmi často do styku s mnoha novými termíny, pro které často neexistuje znak. Studenti se vyjádřili k postupu, který jim vyhovuje, pokud nastane během tlumočení taková situace. Pokud se termín objeví poprvé, tak je potřeba ho nejprve vyhláskovat, aby student přesně viděl, co je to za slovo. Pokud pro něj má student znak, může ho „nahodit“ tlumočnickovi. Pokud ne, může student s tlumočnickem pro termín vytvořit znak a poté ho už používat, popř. najít znak, který danému významu odpovídá. Pokud by tlumočník vždy pouze užíval prstovou abecedu, nevýhodou by bylo, že se tlumočník u hláskování zdrží, rychleji se unaví a také student nemusí slovo správně celé zachytit. Je to ale individuální, někdo upřednostňuje prstovou abecedu, někdo více použití znaku. S tím souvisí také to, co u nových termínů studentům více vyhovuje, zda prstová abeceda, tvorba znaku nebo inicializace. Studenti se shodují v tom, že pokud se termín objeví poprvé, vždy je důležité první slovo vyhláskovat, poté už se může používat znak, popř. inicializace. Také můžeme poprosit vyučujícího, aby slovo napsal na tabuli. Tlumočník může dělat inicializaci, a pokud si student není jistý, poprosí tlumočníka o vyhláskování. Vždy záleží na tom, zda už termín student zná, nebo ne. Pokud ano, stačí inicializace, pokud ne, tak je třeba slovo vyhláskovat a vysvětlit.

Tlumočník také může navrhnout nový znak, ale student s ním musí také souhlasit, jestli mu vyhovuje nebo ne.²⁹

- Prostředí ve třídě - osvětlení, uspořádání lavic, přístroje pro vizualizaci hodiny, akustika, logistika ve třídě

Musíme si uvědomit, že všechna tyto pravidla mají sloužit ke snazšímu vnímání vizuálního jazyka a ke snížení únavy a námahy očí studentů.

Barevné kontrasty: Pro usnadnění vnímání tlumočnicka, by měl být kontrast mezi jeho oblečením a pletí, zároveň ale také kontrast na pozadí za ním.

Uspořádání lavic: Lavice by měly být postaveny v půlkruhu tak, aby všichni studenti viděli dobře na sebe, pedagoga a tlumočnicka. Tedy pedagog a tlumočník by měli stát uprostřed tohoto půlkruhu před všemi studenty.

Osvětlení: Světlo je jedním z nejdůležitějších prostředků ke zprostředkování vizuální komunikace, proto by se na vhodné osvětlení ve třídě měl brát velký zřetel. Tlumočník by měl být osvětlený jak přirozeným světlem procházejícím okny, tak umělým světlem (nedoporučuje se ale nasvěcovat tlumočnicka pouze ze strany, pod ním či za ním).

Ve třídě by měl fungovat také světelný zvonek, různá technika pro lepší vizualizaci jako např. dataprojektor. (Zahumenská, Dingová, Horáková, 2008, s. 71 - 73, 102, 129 – 130)

- Tlumočník stojí v těsné blízkosti mluvčího

Logistika: Tlumočník by měl být vždy v blízkosti vyučujícího, aby studenti mohli sledovat jak tlumočnicka, tak učitele, mít je tedy oba dva v zorném poli najednou. Studenti tak mají větší přehled a mohou sledovat i pohyby a vyjadřování tělem pedagoga. Tlumočník by se také měl pohybovat stejně jako

²⁹ Čerpáno z panelové diskuse Tlumočení pro sluchově postižené na vysokých školách, která se konala 26. 4. 2012 v Praze.

pedagog, tedy pokud bude pedagog sedět, měl by si sednout i tlumočnick. Pedagog by na toto pravidlo měl neustále myslet a neotáčet se např. ven z okna, když hovoří. Měl by stát ke studentům čelem. (Zahumenská, Dingová, Horáková, 2008, s. 131)

Pokud má v hodině referát neslyšící student, je žádoucí, aby stál čelem k tlumočnickovi, není tedy nutné, aby stál čelem přímo k posluchačům.

Tlumočnick i pedagog musí vždy myslet na to, že na ně musí dobře vidět všichni studenti, také že není dobré, aby stáli zády blízko k oknu, protože to by také ztížilo vnímání tlumočení. (Zahumenská, Dingová, Horáková, 2008, s. 72, 129)

Na otázku, kde by měl stát, popř. sedět tlumočnick, studenti navrhovali různá řešení. Tlumočnick by se měl například jít tam, kde bude probíhat tlumočení, předem podívat a naplánovat logistiku, dále by neměl překážet vyučujícímu (když chce psát na tabuli). Jiným řešením by mohlo být se předem zeptat, jestli někomu nevadí, kde bude tlumočnick stát. Vyučující dávají někdy přednost tomu, když tlumočnick stojí mírně vzadu za nimi.³⁰

- Zvuková překážka (hluk) – je špatně slyšet mluvčího

Tlumočnick by správně měl tlumočit vše, co je slyšitelné neslyšícím studentům. Někdy se ale do místnosti dostanou i nežádoucí zvuky zvenčí, které jsou spíše rušivé. Na tlumočnickovi je rozhodnutí, zda tyto zvuky tlumočit, nebo ne. Někdy to může být na škodu, protože se jedná o informaci, která je nadbytečná, nenese žádný význam a studenty uprostřed výkladu látky apod. může jenom zmást. Je tedy na tlumočnickovi, jak se rozhodne, ačkoliv by měl tlumočit vždy a všechno, co slyší. (Zahumenská, Dingová, Horáková, 2008, s. 84 – 85)

- Tlumočení vulgárního vyjadřování studenta

³⁰ Čerpáno z panelové diskuse Tlumočení pro sluchově postižené na vysokých školách, která se konala 26. 4. 2012 v Praze.

Pokud se stane, že student se začne v hodině vyjadřovat sprostě směrem k pedagogovi, tlumočnickovi či jinak, tlumočnick by to měl tlumočit stejně jako vše ostatní. Otázkou ale je, zda student opravdu zná pravidla tlumočení a komunikace ve výuce, proto je dobré, aby ho tlumočnick upozornil, že tento výrok bude tlumočit. Pokud student bude ve sprostém vyjadřování pokračovat, měl by tlumočnick už vše hned tlumočit. Nejlepší cestou ale je, aby si vedení bylo jisté, že všichni (pedagogové i studenti) znají roli tlumočnicka, a tedy vědí, co bude následovat. (Zahumenská, Dingová, Horáková, 2008, s. 86)

3) Posluchač

- Informační základ a komunikační postoj posluchačů, situační kontext

Humphrey a Alcorn (2001, s. 1.3) uvádějí, že: *„každý akt komunikace probíhá v kontextovém prostředí, které zahrnuje jednak fyzické místo, kde se odehrává interakce a také osobní minulost každého účastníka, která je vnášena do této akce. Ve většině případů jsou oba účastníci na stejném místě, ale množství sdílené osobní historie se liší v závislosti na tématu komunikace a role zúčastněných osob. V některých případech se účastníci setkají s minimální nebo dokonce žádnou sdílenou osobní minulostí či zkušeností, a to zejména při střetu dvou různých kultur a jazykového prostředí. V jiných situacích mají zúčastněné osoby podobné zázemí, zkušenosti a znalosti.“* Tito autoři řadí k těmto faktorům také úroveň šumu, který se vyskytuje v každém komunikačním prostředí. Tímto šumem neboli hlukem se myslí vše, co odvádí pozornost účastníků komunikace, ať už se jedná o šum vnější (blikání světla, kašel v místnosti), fyziologický (hlad, únava) či psychologický (stres, náhodné myšlenky).³¹ (Humphrey, Alcorn, 2001, 1.3 – 1.5)

Se situačním kontextem úzce souvisí náročnost tlumočení, které bývá převážně nahlíženo pouze podle časového měřítka. Podle časové náročnosti se poté určují přestávky pro tlumočnicka či potřeba tlumočnického týmu. Podle Humphreyho

³¹ přeložila autorka

a Alcorn (2001, s. 13.8) o náročnosti tlumočení nerozhoduje pouze jeho délka, ale také další faktory, jako jsou obtížnost obsahu (jako příklad uvádí tlumočení hodiny psaní na počítači X tlumočení přednášky kriminalistiky), dále typ výuky (přednáška X zadání samostatné práce) nebo různé školní prostory (divadelní představení v tělocvičně X výuka ve třídě). K těmto faktorům by se také mělo přihlížet, pokud se jedná o domluvení podmínek pro tlumočnicka.³² (Humphrey, Alcorn 2001, s. 13.8)

Způsob komunikace také ovlivňuje, pokud dospělí znakují na malé děti. Znaky jsou pomalejší a větší, vyjadřování je názornější – podobně „přehnané“ vyjadřování můžeme vidět v situacích, kdy dospělý člověk mluví k malému dítěti v mluveném jazyce. Znakování s malými dětmi se liší od znakování se staršími dětmi či dospělými.³³ (Classroom Interpreters, Modifying Language, cit. 10/11/2011)

Učitelé na středních školách bývají zvyklí, že z jejich výkladu si studenti píší poznámky, ze kterých se následně mohou učit. Takový způsob výuky se ale ne zcela hodí pro neslyšící studenty. Vedle otázky porozumění psaným textům v češtině zde stojí také to, že neslyšícím studentům usnadní porozumění, pokud znají předem téma, o kterém jim bude učitel podávat výklad. Proto by se ve výuce neslyšících studentů mohlo postupovat tak, že studenti dostanou předem přípravu na další hodinu (např. ve formě handoutů), které si na další hodinu mohou přečíst, a jelikož už budou znát minimálně téma hodiny, mohou vnímat informace při výkladu v následující hodině. Také to poměrně zefektivní výuku, protože neslyšící studenti nemohou zároveň sledovat učitele a dělat si poznámky z jeho výkladu, taková hodina by byla velice zdlouhavá a pravděpodobně by se nestihlo vše, co má učitel v plánu probrat se studenty. Do předem připravených handoutů už si mohou dopisovat pouze poznámky z výuky. (Zahumenská, Dingová, Horáková, 2008, s. 108)

³² přeložila autorka

³³ přeložila autorka

- Rozdílnost kultury slyšících a neslyšících – odlišné zvyky, tradice, životní styl

Humphrey a Alcorn (2001, s. 2.2) uvádí, že neslyšící badatelé a učitelé, Padden a Humphries, definovali kulturu jako „*soubor naučeného chování určité skupiny lidí, kteří mají svůj vlastní jazyk, hodnoty, pravidla chování a tradice.*“³⁴ (Humphrey, Alcorn, 2001, s. 2.2)

Pedagog by si měl být vědom kulturních odlišností mezi slyšícími a neslyšícími. Např. že je nutné vždy počkat, až studenti navážou s pedagogem a tlumočnickem oční kontakt. Neslyšící studenti sledují převážně tlumočnicka ze samozřejmých důvodů, ale občas se dívají i na pedagoga i z jiného důvodu – např. aby si ho „zkontrolovali“, jak se tváří, zda jim výraz jeho obličeje „pasuje“ k informacím, které se právě dozvěděli od tlumočnicka, proto je důležité, aby i pedagog navazoval se studenty oční kontakt. Mimo jiné se i díky tomuto „gestu“ pedagoga budou lépe navazovat sociální vazby mezi ním a studenty, nebudou cítit hranici ve formě tlumočnicka. Učitel by samozřejmě také neměl ve výuce žvýkat. U neslyšících studentů je to z toho důvodu, že by těžko rozpoznali podle pohybu úst, zda již mluví nebo pouze žvýká. Zde musíme myslet i na studenty, kteří jsou závislí na odezírání, žvýkačka v ústech by jim pravděpodobně znemožnila odezřít cokoliv. Neslyšící studenti potřebují také maximum vizualizace (nemluvíme zde pouze o tlumočení), ale i o vizualizačních pomůckách, to začíná zapisováním základních informací na tabuli přes mapy, grafy, obrázky a končí u promítání dataprojektorem, videem atd. (Zahumenská, Dingová, Horáková, 2008, s. 23, 36, 106 – 107)

- Heterogenní skupina studentů

³⁴ přeložila autorka

Ve škole pro sluchově postižené je téměř v každé třídě různá skladba studentů vzhledem ke komunikačním preferencím a sluchovým ztrátám. To může být pro tlumočnicka obtížná situace, protože po něm může být požadováno více komunikačních kódů v jednu chvíli. Rozhodující by měla být pracovní smlouva tlumočnicka, ve které má mít napsaný komunikační kód z/do kterého tlumočí. Kromě těchto rozdílů jsou zde ale ještě jiné, např. samotné kompetence studentů v jazyce, protože jejich úroveň může být velmi různá (vzhledem k předchozí škole, slyšícím/neslyšícím rodičům). Každopádně vedení školy by mělo mít snahu zjistit od samotných studentů, jaké preference mají oni, protože to by měl být správný ukazatel pro hledání tlumočnicka. (Zahumenská, Dingová, Horáková, 2008, s. 26, 67)

Jako další přání ze seznamu od studentů uvádí Winstonová (2004, s. 31) žádost, aby učitel udělal vždy malou odmlku mezi položením otázky a odpověďmi studentů.³⁵

Patrně to bude z toho důvodu, aby tlumočnick stihl celý dotaz přetlumočit a teprve potom se mohli studenti hlásit o slovo.

„Některé neslyšící nebo nedoslýchavé děti, které chodí do školy pro sluchově postižené, mohou mít jazyk a slovní zásobu, která je nižší než u vrstevníků. Musí se tedy jazyk dále učit, při tom jim je nápomocný také tlumočnick jakožto jazykový model.“³⁶ (Classroom Interpreters, The Interpreter As a Language Model, cit. 10/11/2011)

- Pokud student nerozumí

Pokud si tlumočnick všimne, že mu student pravděpodobně nerozumí, měl by se v první řadě zeptat studenta, zda rozumí jeho znakům, zda se nechce zeptat vyučujícího na nějakou informaci. Pokud by ani to nestačilo a student měl

³⁵ přeložila autorka

³⁶ přeložila autorka

s porozuměním dále potíže, měl by se tento problém řešit i s dalšími kompetentními osobami, popř. zařídít studentovi ještě zapisovatele či individuální výuku. Pro tlumočnicka je velice důležitá zpětná vazba od studentů, aby si byl jist, že mu studenti rozumí, vnímají ho. Dobrá je také domluva se studenty, že pokud nebudou kdykoliv rozumět, upozorní tlumočnicka, popř. zastaví výuku, dokud se situace nevyjasní. (Zahumenská, Dingová, Horáková, 2008, s. 46, 133)

„Všechny děti (i dospělí), musí sledovat, zda všemu rozumí. K tomu se děti musí naučit rozpoznat, když nerozumí něčemu, co bylo řečeno. Dospělí toto dělají neustále a jako výsledek správného porozumění kladou otázky. Samozřejmě se často stane, že ani dospělí něčemu neporozumí, přičemž si to ani neuvědomí. Právě tuto schopnost sledovat, zda rozumí či ne, se děti musí naučit. Často tedy musíme sondovat a sami musíme klást dětem otázky, abychom se ujistili, že pochopily, co máme na mysli.“³⁷ (Classroom Interpreters, Monitoring Comprehension, cit. 10/11/2011)

- Snaha studenta komunikovat s tlumočnickem v hodině

Tlumočnick se může dostat do situace, kdy student, který nemá zrovna co na práci, ho v hodině osloví a chce si jenom tak popovídat (čeká např. na ostatní spolužáky, až dokončí práci), tlumočnick by ale na toto neměl reagovat. Nejvíce se doporučuje, aby když má tlumočnick zrovna chvíli volno, např. díky samostatné práci studentů, dívat se do země nebo stranou a nenavazovat oční kontakt. To platí i pro chvíle, kdy pedagog na chvíli odejde ze třídy a tlumočnick je tak ve třídě se studenty sám. (Zahumenská, Dingová, Horáková, 2008, s. 31)

- Studenti ignorují tlumočnicka

Pro tlumočnicka je vždy velice příjemné, pokud dostává od studentů zpětnou vazbu, stačí i pouze ve formě pokyvování, či dotazu a opakování informace.

³⁷ přeložila autorka

Pokud takovou zpětnou reakci od studentů nemá, může ho to poměrně stresovat a hlavně znejistit v tom, zda mu studenti rozumí. (Zahumenská, Dingová, Horáková, 2008, s. 133 – 134)

5. Dotazník

Stěžejní částí mé práce je dotazník, ve kterém jsem se zaměřila na faktory, které ovlivňují tlumočnický výkon ve vzdělávacím zařízení. Pro účely tohoto dotazníku jsem vybrala ty faktory ze 4. a 5. kapitoly mé práce, které by měly mít na tlumočení ve vzdělávání největší vliv a následně pomocí dotazníkového šetření mezi tlumočníky českého znakového jazyka působícími ve vzdělávání ověřit, zda tyto předpoklady skutečně platí, tedy zda vybrané faktory ovlivňují tento typ tlumočení.

Metoda, kterou jsem k výzkumu použila, se nazývá explorativní metoda a patří mezi metody empirického výzkumu. Je „*zaměřena na zjištění informací, údajů, ale i názorů a postojů prostřednictvím výpovědí zkoumaných osob.*“ (Pelikán, 2007, s. 95 - 96). Všechny tyto údaje se získají pomocí dotazníku, rozhovoru či ankety.

Předností této metody její dostupnost, tedy možnost oslovit větší množství respondentů. Naopak její nevýhodou může být převaha subjektivních pocitů respondenta nad objektivními. Pokud se jedná o citlivé téma, odpovědi respondenta nemusejí být vždy pravdivé. (Pelikán, 2007, s. 103 – 104)

Před sestavováním samotného dotazníku jsem vytvořila přehled možných jevů, které mohou ovlivňovat tlumočení ve vzdělávání. K tomuto přehledu jsem došla díky zkušenostem tlumočnicků ze Střední zdravotnické školy pro SP v Radlicích, o které se se mnou podělili. Těchto faktorů bylo celkem 60. Poté jsem na základě odborné literatury (především od Čeňkové, Teoretické aspekty simultánního tlumočení, 1988 a Zahumenské, Dingové a Horákové, Specifika tlumočení ve vzdělávání, 2008) a konzultací s vedoucí mé práce, Mgr. Nad'ou Dingovou, zúžila počet těchto faktorů a vytvořila tak celkem 28 uzavřených³⁸ a polouzavřených³⁹ otázek, které jsem v dotazníku použila.

Výzkum jsem dělala formou elektronického dotazníku. Respondenty byli tlumočníci působící na základních a středních školách pro SP či na běžných školách u integrovaných žáků a studentů, ale také na vysokých školách v celé České republice. Oslovila jsem tlumočnický z Prahy, Brna, Hradce Králové, Olomouce, Liberce, Plzně, Mostu a další z krajských organizací neslyšících. O těchto tlumočnicích jsem věděla, že působí ve vzdělávacích institucích, rovněž jsem ale o vyplnění požádala i ty tlumočnický, kteří by případně mohli také tlumočit ve vzdělávání (např. u integrovaného žáka).

³⁸ Nabídka všech variant odpovědí, respondent si musí jednu z nabídnutých variant vybrat. Nemá možnost své vlastní volby. (Pelikán, 2007, s. 107)

³⁹ Baterie variant odpovědí, ale ponechávají možnost respondentovi pro volbu vlastní varianty nebo vysvětlení pro vybranou variantu. (Pelikán, 2007, s. 107)

Připravený dotazník jsem poslala e-mailem celkem 32 tlumočnickům. Dotazník byl přístupný pouze tlumočnickům působícím ve vzdělávání, naposledy však nejdéle před 3 lety, aby se tak zabránilo případným zkresleným informacím, které už nemusí odpovídat dnešním podmínkám tlumočení u nás.

Zpracovaný dotazník jsem tedy poslala celkem 32 tlumočnickům, z čehož mi přišly 3 zamítavé odpovědi s tím, že tlumočníci ve vzdělávání nepůsobí. Z 29 potencionálních zdrojů se mi vrátilo celkem 19 vyplněných dotazníků.

V dotazníkovém výzkumu mě zajímalo, zda se liší vliv faktorů u tlumočnicků, kteří mají kratší praxi tlumočení ve vzdělávání (do 5 let) na rozdíl od tlumočnicků, kteří zde působí již řadu let, ale také to, jak se s případnými vlivy dokázali tlumočníci během své praxe vypořádat. Dále mě zajímala spolupráce pedagoga a tlumočnicka, jaký má tato spolupráce (či nespolečná) vliv na tlumočení (to souvisí s poskytováním příprav na tlumočení výuky, chápání a jasné vymezení role tlumočnicka a pedagoga, respektování znakového jazyka, pochopení náročnosti tlumočení a s tím potřebné pauzy během výuky atd.). Rovněž jsem chtěla zjistit, nakolik ovlivňuje tlumočení vztah tlumočnicka a studentů (chápání role tlumočnicka, jeho práva a povinností, stejně jako práv a povinností studentů, vzájemném respektu, řešení problémů s nepochopením), ale také podmínky pro tlumočení jako např. osvětlení či možnost týmového tlumočení.

Vyhodnocení dotazníku:

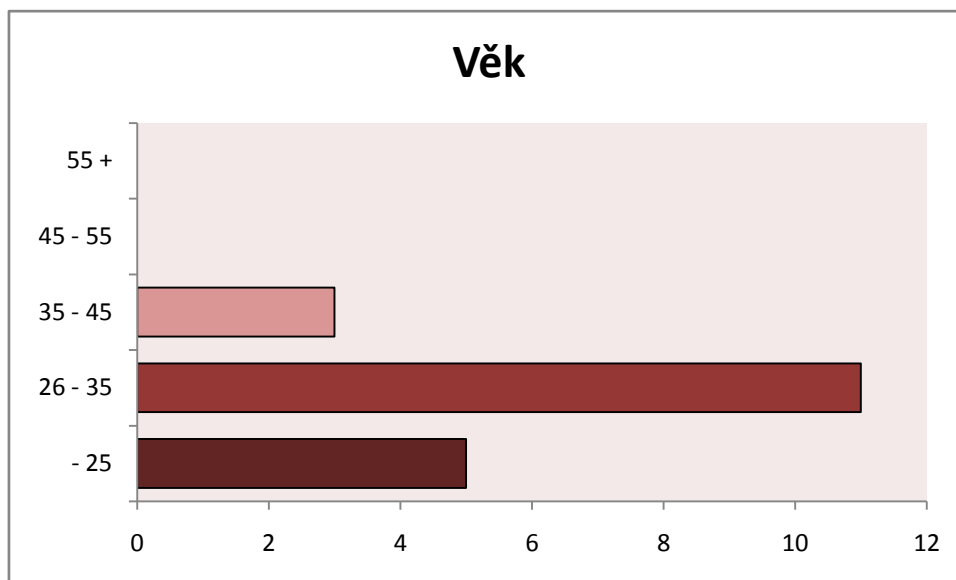
U respondentů jsem zjišťovala údaje o pohlaví, věku, městu/kraji působení a tlumočnickém vzdělání. Tyto údaje byly důležité zejména pro vymezení jednotlivých kategorií a přehlednost vyhodnocení dotazníku. V některých případech jsem do vyhodnocení zahrнула i citace odpovědí tlumočnicků. Bylo to v těch případech, kdy tlumočníci měli možnost zvolit vlastní odpověď, která byla zajímavou alternativou k již nabízeným možnostem.

Kategorie v dotazníku: pohlaví – muž x žena

věk – do 25, 26 – 35, 35 – 45, 45 – 55, 55 a více

město/kraj působení -

tlumočnické vzdělání - z profesních tlumočnických organizací, akademické, z organizací neslyšících, ze zahraničí, žádné, jiné

Graf 1 Věk

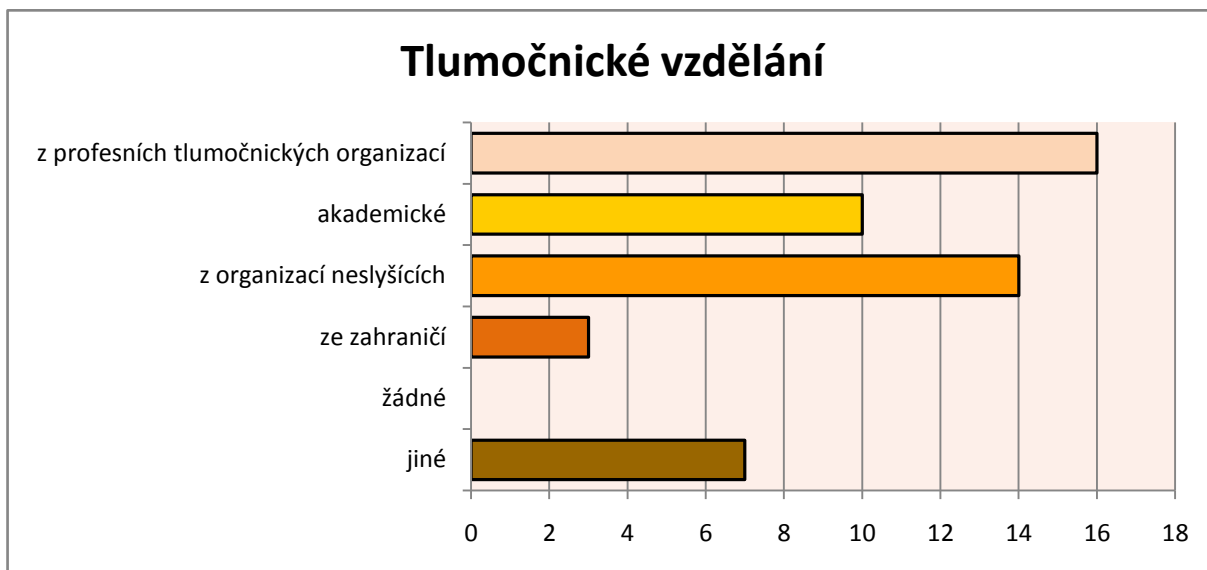
Dotazník vyplnilo 17 žen a 2 muži. Nejvíce odpovědí bylo od tlumočnicků ve věku od 26 do 35 let (téměř 60 %), naopak nikdo nad 55 let věku neodpověděl, 5 odpovědí přišlo od tlumočnicků ve věku do 25 let a 3 odpovědi od tlumočnicků ve věku od 35 do 45 let.

Město/kraj působení	Počet odpovědí	ZŠ (integrováný student)	ZŠ pro SP	SŠ (integrováný student)	SŠ pro SP	VŠ
Praha	10	1	2	1	7	2
Hradec Králové	2	-	1	1	1	2
Praha + Hradec Králové	3	-	-	-	3	3
Most	2	1	-	2	-	-
Brno	1	-	-	-	-	1
Bez vyplnění města/kraje	1	-	-	-	1	-

Tab. 1

Ze všech dotázaných působí 10 tlumočnicků v Praze (1 tlumočnick zdůraznil, že kromě Prahy tlumočí po dohodě kdekoliv, to pro můj výzkum ale nepovažuji za relevantní),

2 v Hradci Králové a 3 tlumočníci v obou těchto městech. Dále jsem obdržela 2 odpovědi od tlumočnicků působících v Mostě a pouze 1 od tlumočnicka z Brna. Jeden tlumočnick nevedl kraj ani město svého působení.

Graf 2 Tlumočnické vzdělání

Jako tlumočnické vzdělání uvedlo 16 tlumočnicků vzdělání z profesních tlumočnických organizací, ale u 14 odpovědí bylo zaškrtnuto i vzdělání z organizací neslyšících. Dále 10 respondentů uvedlo akademické vzdělání a 3 tlumočníci zvolili možnost vzdělání ze zahraničí. Možnost „žádné“ vzdělání nezaškrtnl nikdo. Sedm tlumočnicků zvolilo možnost „jiné“, kterou dále nspecifikovali. Mohlo by se však jednat o různé kurzy a semináře, tematické vzdělávací kurzy, setkávání s neslyšícími kvůli vlastní jazykové praxi, kulturní akce pro neslyšící a podobné situace, kde je možné vidět tlumočení v praxi.

Otázka č. 1 Jak dlouho tlumočíte v oblasti vzdělávání?

Možnosti	Počet odpovědí
do 5 let	11
5 - 10 let	4
více než 10 let	4

Tab. 2

Z celkového počtu 19 tlumočnicků působí ve vzdělávání 58 % z nich do 5 let, můžeme tedy říci, že v oboru jsou poměrně „noví“. 21 % tlumočí ve škole 5 – 10 let a stejné procento více než 10 let, jde tedy o tlumočnický, kteří by měli mít v tomto prostředí již mnoho zkušeností. Ať už se ale jedná o jakoukoliv délku tlumočnické praxe, v porovnání s otázkou doplňování vlastních znalostí a dovedností, se snaží téměř všichni tlumočníci doplňovat si své znalosti ve všech nabízených oblastech, tedy tlumočnické a jazykové oblasti, ve všeobecném přehledu a v rámci své specializace.

Otázka č. 2 V jakém typu vzdělávací instituce tlumočíte?

Možnosti	Počet odpovědí
ZŠ (integrováný student)	2
ZŠ pro SP	3
SŠ (integrováný student)	4
SŠ pro SP	12
VŠ	8
jiné	0

Tab. 3

Tlumočnick může fungovat ve více typech škol, proto měli respondenti u této otázky možnost zaškrtnout více odpovědí. Jak bychom mohli předpokládat, 63 % tlumočnicků působí na střední škole pro sluchově postižené, 42 % tlumočí na vysoké škole. Co ovšem bylo překvapující, byly kladné odpovědi na fungování tlumočnicků na základní škole pro sluchově postižené. Z dostupné literatury použité v práci se totiž můžeme dozvědět, že tlumočníci na základních školách pro sluchově postižené ve výuce nepracují (Komorná, 2008, s. 24). Můžeme se setkat i s asistencí integrovaným žákům/studentům ve výuce na základní a střední škole. Součástí takové asistence bývá právě tlumočení žákovi/studentovi.

Otázka č. 3 Snažíte se systematicky doplňovat znalosti a dovednosti v...?

Možnosti	Počet odpovědí
-----------------	-----------------------

tlumočnické oblasti	19
jazykové oblasti	17
všeobecném přehledu	17
rámci své specializace	15
Nedoplňuji si znalosti.	0

Tab. 4

V této otázce mohli tlumočníci zvolit opět více možností. Z odpovědí vyplynulo, že všichni dotázaní tlumočníci se snaží doplňovat si znalosti z tlumočnické oblasti, z jazykové oblasti a všeobecného přehledu byl výsledek stejný, téměř 90 % všech odpovědělo kladně a necelých 80 % tlumočnicků v rámci své specializace. Za pozitivní výsledek můžeme považovat nikým zvolenou možnost „nedoplňuji si znalosti“. Z odpovědí tlumočnicků tedy vyplývá, že jejich profesní vzdělávání nekončí absolvováním určitého stupně vzdělání či tlumočnického kurzu, ale že si v průběhu výkonu své profese snaží doplňovat znalosti a vědomosti a zvyšovat tak úroveň své práce. Pokud v následném vzdělávání tlumočnicků zohledníme jejich věk, zjistíme, že nejvíce tlumočnicků (devět) si doplňuje své znalosti ve věku mezi 26 – 35 roky, a to ve všech oblastech, které dotazník nabízí, tedy v oblasti tlumočení, jazykové oblasti, všeobecném přehledu a v rámci své specializace. Z výsledků také vyplývá, že většina tlumočnicků napříč věkovým spektrem se snaží doplňovat znalosti ve všech nabízených oblastech, nikoliv striktně tlumočnických.

Otázka č. 4 Fungujete v tlumočnickém týmu?

Možnosti	Počet odpovědí
Ano, bez kolegy si svou práci nedokážu představit.	13
Ne, tlumočím sám/a.	4
Ne, rád/a bych, ale z finančních důvodů to není možné.	2
Ano, ale podle mě je to luxus.	0

Tab. 5

Jako velice pozitivní a „pokrokový“ výsledek můžeme považovat to, že 68 % dotázaných odpovědělo kladně na otázku, zda fungují v tlumočnickém týmu, a to napříč věkovým spektrem dotázaných či délkou jejich praxe. Pouze 4 dotázaní (tj. 21 %) odpověděli

záporně a 2 respondenti (tj 11 %) by v tlumočnickém týmu rádi tlumočili, ale z finančních důvodů to není možné. Žádný z tlumočnicků si nemyslí, že by to byl „zbytečný luxus“, za čímž můžeme vidět snahy tlumočnicků o vzájemnou spolupráci. Tento typ tlumočení je u nás poměrně nový, a ačkoliv je tlumočnický většinou přijímán a často dokonce vyžadován, ne vždy se na stejnou stranu staví také vedení škol, pro které tento typ tlumočení může znamenat rovněž větší náklady. Je tedy dobré vědět, že tuto možnost u nás někteří tlumočníci mají. Samozřejmě ale nevíme, v jaké míře lze tlumočení s kolegou v týmu vyjednat bez problémů a kolik úsilí a vyjednávání za tím může být.

Otázka č. 5 Pokud tlumočíte neslyšícím dětem (do 10 let věku), jaké problémy při tlumočení řešíte nejčastěji?

Možnosti	Počet odpovědí
nepřesné tvary rukou při znakování	2
velká vázanost na konkrétní situace	8
nedostatečná schopnost přizpůsobit se mentalitě neslyšícího dítěte	0
užívání domácích znaků	6
nedostatečná zkušenost s komunikací přes tlumočnicka	2
jiné	15

Tab. 6

Na otázku zaměřenou na tlumočení dětem do 10 let věku (opět bylo možné zvolit více odpovědí podle zkušeností tlumočnicka) odpovědělo 42 % dotázaných, že malé neslyšící děti jsou silně vázány na konkrétní situaci, 32 % odpovědělo, že děti užívají domácí znaky. Nepřesné tvary rukou a nedostatečnou zkušenost děti komunikovat přes tlumočnicka zvolili pouze 2 tlumočníci (tj. 11 %). Nedostatečnou schopnost tlumočnicka přizpůsobit se mentalitě neslyšícího dítěte nevybral žádný tlumočnick. Osm respondentů ale uvedlo, že neslyšícím dětem nikdy netlumočilo, popř. mají s takovým tlumočením velmi málo zkušeností. Jedna tlumočnice by upřednostnila v takovém případě spolupráci s neslyšícím tlumočnickem. Jiná tlumočnice „přidala“ další charakteristiku dětského klienta, a to že znaky užívá v jiném významu. Tlumočení neslyšícím dětem je jedním z dalších typů tlumočení pro neslyšící, avšak tlumočnick se s neslyšícím dítětem může setkat nejčastěji právě ve škole. Tlumočníci

v podstatě potvrdili všechna specifika tohoto typu tlumočení v souvislosti s charakteristikami projevu dětského klienta (viz 5. kapitola). Nesmíme ovšem zapomenout, že polovina tlumočnicků s tímto typem tlumočení zatím nemá žádné nebo jen velmi malé zkušenosti. V tomto ohledu je zajímavé, že zkušenosti (žádné nebo slabé) nemají jak tlumočníci s kratší praxí (do 5 let), tak tlumočníci s praxí ve vzdělávání nejdelší (více než 10 let), přičemž tlumočníci s délkou tlumočení od 5 do 10 let tyto zkušenosti mají.

Otázka č. 6 Tlumočíte v přednáškách, kurzech či předmětech?

Možnosti	Počet odpovědí
humanitních	10
přírodovědných	8
exaktních a technických	4
všech	8

Tab. 7

V této otázce došlo k chybnému výběru možností, jelikož 3 respondenti zvolili všechny 3 možnosti místo poslední odpovědi „všech“. Přes 50 % dotazovaných dává přednost tlumočení humanitních předmětů, 42 % je zjednáváno na tlumočení přírodovědných předmětů. Nejméně tlumočnicků (21 %) tlumočí exaktní a technické vědy. Ovšem 8 (+ 3) respondentů tlumočí vše.

Z odpovědí tlumočnicků lze soudit, že více neslyšících se vzdělává (pokud jde o tlumočenou výuku) v humanitních předmětech či oborech, zároveň je zde ale silné zastoupení všech typů předmětů (kurzů či přednášek), z čehož také vyplývá, že neslyšící studenti mají ve vlastním vzdělávání více možností.

Otázka č. 7 Je pro vás tlumočení určitého typu vyučování náročnější než jiné?

Možnosti	Počet odpovědí

Ano, výkladová hodina.	2
Ano, diskusní.	9
Ano, rekapitulující.	0
Ano, když probíhají zkoušky.	10
Ano, nepřipravené.	12
Ano, vyučování s pozvanými hosty.	4
Ne, neřeším to.	0

Tab. 8

Pro 63 % respondentů je náročnější tlumočit vyučování, na které nejsou připravení. To potvrzuje skutečnost, že se tlumočnick potřebuje připravit na výuku podle učitelem připravených materiálů, aby věděl, jak bude hodina vypadat a co se bude probírat (Zahumenská, Dingová, Horáková, 2008, s. 47). Pro 53 % tlumočnicků je těžší tlumočit, pokud probíhají zkoušky. Pro necelých 50 % tlumočnicků jsou náročné také diskusní hodiny. Několika tlumočnickům se hůře tlumočí vyučování s pozvanými hosty (21 %), ale i výkladové hodiny (11 %). V této otázce si mohli respondenti vybrat opět více možností. Tyto všechny možnosti může ovlivnit do jisté míry tlumočnick sám, kdo by je ale měl řešit především, je vyučující. Ten by měl tlumočnickovi zajistit podklady pro výuku, umět řídit diskusi, stejně tak oznámit tlumočnickovi předem, že bude studenty zkoušet a poskytnout mu otázky ke zkoušení. V dotazníkovém šetření vyšlo najevo, že délka praxe v tomto ohledu nehraje příliš velkou roli. Každý tlumočnick je citlivý na něco jiného nehledě na to, jak dlouho jako tlumočnick ve vzdělávání působí.

Otázka č. 8 S kým konzultujete problémy související s tlumočením?

Možnosti	Počet odpovědí
s koordinátorem tlumočnicků	7
s kolegou	17
s neslyšícím známým	3
se supervizorem	11
s nikým	0

jiné	2
------	---

Tab. 9

Téměř 90 % tlumočnicků konzultuje tlumočnické problémy se svým kolegou. Dalšími možnostmi jsou pro tlumočnické konzultace se supervizorem (58 %) a s koordinátorem tlumočnicků (37%). Pouze 3 respondenti (tj. 16 %) sdílí své problémy v tlumočení s neslyšícím známým. Kromě možnosti vybrat více odpovědí mohli tlumočníci také napsat vlastní zkušenosti – výsledkem bylo, že 1 respondent sdílí takové problémy s rodinou, další v rámci vzdělávacích akcí (např. v Komoře). Pro tlumočnicka může být někdy obtížné řešit problémy, které během tlumočení ve výuce vzniknou, jelikož nesmí podle Etického kodexu⁴⁰ vyrazit nic z tlumočení neveřejného jednání. Pokud se ovšem jedná o tlumočení ve škole, kde se tlumočníci u studentů a učitelů střídají, měli by se v rámci dobré spolupráce a zkvalitňování tlumočnických služeb vzájemně informovat. Vzniklé problémy mohou řešit mezi sebou, popř. s koordinátorem tlumočnicků. Další možnou osobou, kterou tlumočníci často v dotaznících zvolili, je supervizor. Určitý posun můžeme vidět právě v tomto ohledu, protože to pravděpodobně znamená, že se tlumočníci chtějí zdokonalovat ve svém oboru.

Otázka č. 9 Kolik běžných vyučovacích hodin (45 minut) tlumočíte v pracovní den?

Možnosti	Počet odpovědí
max. 2 hodiny	2
3 – 4 hodiny	6
5 – 6 hodin	7
7 a více hodin	2
Ve vyučovacích hodinách netlumočím.	2

Tab. 10

V této otázce mě zajímalo, kolik vyučovacích hodin tlumočí respondent během jednoho dne. Z celkového počtu tlumočnicků tlumočí 37 % během dne 5 – 6 hodin, dalších 32 % tlumočí 3 – 4 hodiny, tedy nejvíce tlumočnicků z celkového počtu tlumočí od 3 do

⁴⁰ Myšleno Etický kodex České komory tlumočnicků znakového jazyka

6 hodin denně. Pokud ale porovnáme počet hodin tlumočení denně s délkou tlumočnické praxe, vyjde, že většina z těch, kteří tlumočí ve vzdělávání max. 5 let, odtlumočí denně 3 - 4 hodiny, na rozdíl od takových tlumočnicků, kteří se tlumočení ve vzdělávání věnují mezi 5 - 10 lety praxe, kde většina z nich tlumočí 5 - 6 hodin denně. Ze všech 19 respondentů jsou zde 2, kteří tlumočí denně 7 a více hodin a zároveň nemají během výuky žádné přestávky. V ostatních případech je to spíše vyvážené, někteří tlumočníci přestávky mají, jiní ne. Z výsledku bohužel není poznat, jestli je to v kuse či mezi tím má tlumočnické nějaké hodiny „volné“. Dva tlumočníci (11 %) jsou v hodinách během dne max. 2 hodiny, stejně tak 2 tlumočníci působí 7 a více hodin, což považují za překročení únosnosti vzhledem k vyčerpání a únavě tlumočnicka. Musíme brát v úvahu, že se tlumočnick by se měl správně na každé své tlumočení připravit. Tato příprava by se měla také započítat do tlumočení, proto pokud ke každé hodinové přípravě přičteme hodinu tlumočení, výsledkem bude 14 hodinová pracovní doba. Dva tlumočníci ve vyučovacích hodinách nepůsobí vůbec.

Otázka č. 10 Kolik přednáškových bloků (90 minut) tlumočíte v pracovní den?

Možnosti	Počet odpovědí
max. 1 blok	2
2 bloky	5
3 bloky	2
4 a více bloků	1
V blocích netlumočím.	9

Tab. 11

Zde mě stejně jako v předešlé otázce zajímal počet tlumočených hodin – bloků na vysoké škole – v jednom dni. Na toto mohlo odpovědět pouze 10 tlumočnicků, kteří na půdě vysoké školy působí. 26 % respondentů tlumočí denně 2 bloky, 2 tlumočníci (tj. 11 %) tlumočí denně pouze 1 blok, stejný počet tlumočnicků 3 bloky denně. Pouze 1 respondent, který tlumočí denně 4 a více bloků, což už také překračuje denní limity kvůli únavě a stresové zátěži, nemá během výuky žádnou přestávku. O co zajímavější je fakt, že ji nedostává jako jediný ze všech respondentů, kteří tlumočí přednáškové bloky. Ačkoliv to jde v tomto případě

hůře porovnat vzhledem k faktu, že téměř polovina respondentů netlumočí v přednáškových blocích, můžeme zde vidět, že polovina tlumočnicků, kteří mají praxi ve vzdělávacím prostředí max. 5 let, odtlumočí za den 2 bloky. Rovněž tito tlumočníci, kteří denně tlumočí max. 2 bloky, dostávají méně či více než 10 min. přestávky. Ostatní nabízené možnosti jsou zcela individuální, tedy např. 1 tlumočnick, který má praxi v oboru přes 10 let, tlumočí denně také 2 bloky, jiný tlumočnick, který působí ve vzdělávání 5 – 10 let, tlumočí denně max. 1 přednáškový blok, je to tedy opravdu různé.

Otázka č. 11 Máte možnost pracovat v týmu i v průběhu vyučovací hodiny nebo bloku?

Možnosti	Počet odpovědí
ano	5
ne	14

Tab. 12

Na otázku, zda mohou tlumočníci pracovat v týmu během vyučování (či bloku), odpovědělo 74 % respondentů, že ne. Pouze 26 % tlumočnicků tuto možnost má. Na druhou stranu toto neodpovídá výsledkům u otázky č. 4, kde 68 % dotázaných odpovědělo, že funguje v tlumočnickém týmu s kolegou. To by mohlo znamenat, že kromě tlumočení výuky, kde působí převážná většina tlumočnicků sama, jsou školní a jiné akce, kde tlumočníci již v týmu s kolegou tlumočí. Kdo tlumočí v běžných vyučovacích hodinách 3 – 4 a 5 – 6 hod., nemá (kromě jednoho případu) možnost pracovat v týmu. U tlumočení v přednáškových blocích je situace vyváženější. Například z těch tlumočnicků, kteří tlumočí denně ve 2 blocích, 3 nemají k dispozici týmového kolegu, ale 2 tlumočníci ano. Přesto i zde větší část tlumočnicků nemá možnost tlumočit v týmu.

Otázka č. 12 Dostáváte během tlumočené výuky přestávky?

Možnosti	Počet odpovědí
----------	----------------

Ano, ale méně než 10 min.	5
Ano, více než 10 min.	4
Ne.	10

Tab. 13

Co se týče přestávek ve vyučování, odpovědělo 53 % respondentů, že takové přestávky nemají. 26 % tlumočnicků přestávky dostává na méně než 10 minut a 21 % tlumočnicků má přestávky na více než 10 minut. Rovněž je zajímavé si všimnout toho, že 7 tlumočnicků z 10, kteří nedostávají přestávky, nemají k dispozici ani kolegu do týmu, tuto možnost mají pouze 3 z nich. Pouze 2 tlumočníci, kteří mají více než 10 min. přestávky, jsou také v týmu s kolegou. Ostatní tlumočníci, kteří mají přestávky, už tuto možnost nemají. Z toho vyplývá, že přestávky pro tlumočníky nejsou ještě zcela zaběhnutým pravidlem.

Otázka č. 13 Pokud máte tlumočnické přestávky...

Možnosti	Počet odpovědí
Říkám si o ní já jako tlumočnick.	4
Upozorňuje na ni vyučující sám.	10
Upozorňují na ní studenti.	6
Tlumočnické pauzy nemám.	8

Tab. 14

Tato otázka souvisela s předchozí, pokud tlumočnick přestávku během výuky má, kdo na ni upozorňuje. Bohužel výsledná data nejsou přesná. Přestože 10 respondentů v předchozí otázce odpovědělo, že přestávky nemá, v této otázce stejnou možnost zaškrtno pouze 8 z nich. Jeden tlumočnick uvedl více možností, a to že na přestávku někdo upozorní, ale zároveň, že ji nemá. To by mohlo souviset s tím faktem, že tlumočí více učitelům, u některých z nich pauzy může dostávat a u jiných to pravděpodobně není možné. U 2 tlumočnicků se ovšem objevily protichůdné odpovědi – zaškrtnli možnost, že na přestávku upozorňuje někdo jiný, zároveň ale v předchozí otázce zvolili možnost „ne“. Výsledek to tedy částečně zkresluje. Přesto více než

polovina tlumočnicků uvedla, že na přestávku upozorňuje vyučující sám, 32 % respondentů uvedlo, že na přestávku upozorňují studenti, a 21 % si o přestávku říkájí sami.

Otázka č. 14 Po jak dlouhé době tlumočení začínáte pociťovat únavu?

Možnosti	Počet odpovědí
po 20 min.	3
po 40 min.	7
po vyučovací hodině	2
jiné	7

Tab. 15

U této otázky se vyskytlo mnoho odpovědí ve smyslu, že to záleží na konkrétní situaci, je to velmi individuální (37 % odpovědí). Přesto dalších 37 % tlumočnicků zvolilo 40 min. jako hranici, kdy začínají být unavení. 16 % respondentů zaškrtno 20 min. a pouze 11 % uvedlo, že únavu pociťují až po vyučovací hodině. Jako další možnost se ale vyskytlo až 90 min., což uvedl tlumočnick, který působí ve vzdělávání přes 10 let. Stejně různorodý je vztah mezi věkem tlumočnicků a pociťováním únavy, kdy v každé kategorii byly jednotlivé odpovědi, ze kterých se nedá generalizovat. Výjimku tvořila skupina 6 tlumočnicků, kteří jsou ve věku od 26 do 35 let věku. Tito tlumočnicki začínají pociťovat únavu po 40 min. tlumočení.

„To je různé, záleží na obsahu, na SŠ cítím únavu tak po 30min. ale na VŠ třeba už po 15min.“ (tlumočnice z Prahy a Hradce Králové, kategorie do 25 let věku)

„Nedá se časově omezit, záleží na intenzitě tlumočení a typu výuky, pokud tlumočím intenzivní diskusi pak i po 40 min“ (tlumočnice z Hradce Králové, kategorie 26 – 35 let věku)

Otázka č. 15 Pokud máte tlumočení v časných ranních hodinách, jdete spát...

Možnosti	Počet odpovědí
dříve než ve 22 hod.	7

před půlnocí	11
po půlnoci	0
Neřeším to.	1

Tab. 16

Na tuto otázku odpovědělo 58 % tlumočnicků, že pokud mají tlumočení druhý den brzy ráno, jdou spát před půlnocí. Z této skupiny je to téměř polovina tlumočnicků, kteří pocítí únavu po 40 min tlumočení. Dalších 37 % jde spát již před 22. hodinou. Až po půlnoci by nešel spát nikdo. Pouze 1 tlumočnick toto neřeší. V jakou dobu chodí tlumočníci spát před časným ranním tlumočením, nemá podle dotazníkového šetření spojitost s věkem tlumočnicků. Je to tedy různorodé napříč věkem tlumočnicků.

Otázka č. 16 Pokud máte tlumočit za svého kolegu, v jakém předstihu se to dozvíte?

Možnosti	Počet odpovědí
na poslední chvíli	2
alespoň 1 den předem	14
alespoň několik dní předem	2
Nezastupuji kolegy.	1

Tab. 17

Další poměrně často zmiňovanou oblastí je tlumočení za kolegu, o kterém se tlumočnick dozví na poslední chvíli. 74 % respondentů uvedlo, že se to dozví alespoň v předstihu 1 dne. Pozitivní v tomto případě je, že všichni tito tlumočníci dostanou v tomto čase také přípravu na tlumočení. Minimum (po 11 %) tlumočnicků zvolilo možnost „na poslední chvíli“ a „alespoň několik dní předem“, což jsou v podstatě hranice. Pouze 1 tlumočnick odpověděl, že kolegy nezastupuje.

Otázka č. 17 Pokud máte tlumočit za svého kolegu, kdy dostanete přípravu na tlumočení?

Možnosti	Počet odpovědí
Dostanu ji v den tlumočení.	2
Dostanu ji alespoň 1 den předem.	15
Dostanu ji alespoň několik dní předem.	1
Nedostávám žádnou přípravu předem.	0
Nezastupuji kolegy.	1

Tab. 18

Tato otázka opět souvisela s otázkou předchozí. Téměř 80 % tlumočnicků odpovědělo, že pokud mají tlumočit za svého kolegu, přípravu na toto tlumočení dostanou alespoň 1 den předem. Tato odpověď se tedy v podstatě shoduje s odpovědí u otázky č. 16.

11 % respondentů dostává v takovém případě přípravu v den tlumočení a pouze 1 tlumočnick ji dostane několik dní předem. Pozitivním výsledkem je, že nikdo nezvolil odpověď „nedostávám žádnou přípravu předem“. Tzn., že potřebu tlumočnicků mít materiály na výuku předem učitelé respektují.

Otázka č. 18 Vyhovuje Vám prostředí, ve kterém tlumočíte, z hlediska dobré viditelnosti a slyšitelnosti?

Možnosti	Počet odpovědí
ano	19
ne	0
Neřeším to.	0

Tab. 19

Všem dotázaným tlumočnickům vyhovuje z hlediska dobré viditelnosti a slyšitelnosti prostředí, ve kterém tlumočí, což je samozřejmě pozitivní výsledek. Je otázkou, zda by neměli být tlumočníci více nároční na své pracovní prostředí, aby nežili v domnění, že mají být spokojeni s tím, co mají k dispozici a navíc nemají nárok. Je to ale velmi individuální a bude to záležet jak na samotných tlumočnicích, tak jejich kolezích a rovněž zaměstnavatelích.

Otázka č. 19 Z jakého důvodu byste odmítl/a tlumočení?

Možnosti	Počet odpovědí
Nedostal/a jsem žádné podklady pro přípravu.	6
Nerozuměl/a jsem dané oblasti.	16
Neměl/a jsem dostatečný čas na přípravu.	13
Žáci/studenti mi nerozuměli.	7
Nerozuměl/a jsem vyjadřování vyučujícího např. kvůli nezřetelné artikulaci, neschopnosti se vyjádřit apod.	6
Nikdy jsem tlumočení neodmítl/a.	1
jiné	2

Tab. 20

Na otázku odmítnutí tlumočení uvedlo (možnost více odpovědí) až 84 % tlumočnicků, že by to bylo kvůli tomu, že nerozumí dané oblasti. 68 % respondentů by odmítli z důvodu nedostatečného času na přípravu. Další výsledky byly podobné – 32 % kvůli tomu, že nedostali podklady pro přípravu, 37 % proto, že by tlumočnickovi žáci nerozuměli a 32 % by odmítlo z toho důvodu, že by nerozuměli vyjadřování vyučujícího. Pouze 1 tlumočnick nikdy tlumočení neodmítl. Ani v tomto případě nelze zobecnit důvody pro odmítnutí tlumočení ve vztahu k délce tlumočnické praxe, protože odpovědi jdou napříč tímto spektrem. Do odpovědi „Jiné“ napsala 1 tlumočnice, že by odmítl v tom případě, že druhá strana nedodržela předem domluvené podmínky, zároveň ale doplnila, že se každá situace musí vždy posoudit individuálně.

Otázka č. 20 V jakých situacích se nejčastěji projevují kulturní odlišnosti slyšících a neslyšících Čechů?

Možnosti	Počet odpovědí
čekání na oční kontakt	8

příklady založené na vizuálním popisu	10
výčet příkladů místo obecného pojmenování	12
názorová přímost „Nechodí se kolem horké kaše.“	15
Kulturní rozdíly se zde neprojeví.	0
jiné	3

Tab. 21

V této otázce mohli respondenti zaškrtnout více možností. Většina z celkového počtu tlumočnicků zvolila 4 první možnosti, tedy „čekání na oční kontakt“ (42 %), „příklady založené na vizuálním popisu“ (53 %), „výčet příkladů místo obecného pojmenování“ (63 %), „názorová přímost aneb nechodí se kolem horké kaše“ (79%). Nikdo z tlumočnicků neuvedl, že by se kulturní rozdíly neprojevovaly. Kromě těchto možností, ještě tlumočníci napsali příklady z vlastní zkušenosti:

„vztah pedagog a student“ (tlumočnice z Hradce Králové, kategorie 26 – 35 let věku)

„diskrétní odstup versus „přímost“ jak ve verbální tak psané komunikaci“ (tlumočnice z Hradce Králové, kategorie 26 – 35 let věku)

Otázka č. 21 Jak jste řešil/a situaci, že student během výuky nerozuměl?

Možnosti	Počet odpovědí
Zopakoval/a jsem poslední informaci.	4
Formuloval/a jsem informaci jinak.	13
Neřešil/a jsem to.	0
Nikdy se mi to nestalo.	0
jiné	18

Tab. 22

I v této otázce mohli respondenti zvolit více možností. 68 % formulovalo informaci jinak, 21 % zopakovalo poslední informaci. 65 % tlumočnicků však napsalo vlastní odpověď –

většina těchto odpovědí se ale podobala – tlumočníci požádali vyučujícího, aby informaci zopakoval a tlumočníci stejnou informaci znakovali jinak. Jeden tlumočník by se snažil tu informaci, které student nerozuměl, usouvztažnit s novými informacemi.

„Snažila se víc přizpůsobit (v rámci rozmezí znakovaná čeština - znakový jazyk, podle toho, co z tohoto spektra daný neslyšící používal).“ (tlumočnice z Prahy a Hradce Králové, kategorie do 25 let věku)

„Pokud nerozumí a zeptá se, pak dotaz přetlumočím a další vysvětlení náleží pedagogovi, pokud jde o nepochopení tlumočnickovi nikoli informaci, pak se snažím parafrázovat.“ (tlumočnice z Hradce Králové, kategorie 26 – 35 let věku)

Otázka č. 22 Jak postupujete v případě, že v jeden moment mluví či znakuje více lidí najednou?

Možnosti	Počet odpovědí
Přednostně tlumočím vyučujícího, poté postupně studenty podle pořadí, ve kterém začali mluvit/znakovat.	1
Nejdříve tlumočím toho, kdo začal jako první mluvit/znakovat.	4
Upřednostňuji tlumočení z ČJ do ČZJ.	0
Upřednostňuji tlumočení z ČZJ do ČJ.	0
Usměrňuji komunikaci.	9
jiné	5

Tab. 23

Otázka, u které jsem zjišťovala náročnou situaci, kdy začne komunikovat v jednu chvíli více osob, respondenti zvolili možnost „usměrňuji komunikaci“ v 47 %. Tuto možnost zvolila polovina tlumočnicků všech tří kategorií podle délky jejich praxe. Usměrnovat komunikaci se snaží také 4 z 5 tlumočnicků, kterým je do 25 let věku. Dalších 21 % tlumočnicků by nejdříve tlumočilo tu osobu, která začala komunikovat jako první. Pouze

1 tlumočník zvolil možnost, že by jako první tlumočil vyučujícího a poté teprve studenty podle pořadí, ve kterém začali mluvit/znakovat. I zde se objevily individuální odpovědi tlumočnicků. U dvou to byly kombinace s jednou z předchozích možností („usměrňuji komunikaci“ a záleží na situaci).

„Požádám, aby mluvil jen jeden.“ (tlumočnice z Mostu, kategorie 26 – 35 let věku)

„Požádám učitele o řízení komunikace.“ (tlumočník z Prahy, kategorie 35 – 45 let věku)

„Záleží na situaci, dynamice skupiny a komunikace, neexistuje žádné "jednotné pravidlo". (tlumočnice z Prahy, kategorie 26 – 35 let věku)

„Snažím se zajistit takové podmínky, aby k tomu nedocházelo, pokud se tak stane, pak usměrňuji komunikaci a následně o tom mluvím s mluvčím a během besed i se studenty a žáky.“ (tlumočnice z Hradce Králové, kategorie 26 – 35 let věku)

Otázka č. 23 Dostáváte přípravy na tlumočení od vyučujícího včas?

Možnosti	Počet odpovědí
Ano, cca týden předem.	6
Ano, alespoň 1 den předem.	13
Ne, dostávám je v den tlumočení.	0
Ne, nedostávám je vůbec.	0

Tab. 24

Z celkového počtu 19 tlumočnicků dostává přípravy na tlumočení alespoň 1 den předem 68 % z nich. Převážná většina těch, kteří dostávají přípravu alespoň 1 den předem, tlumočí denně ve vyučovacích hodinách v rozmezí 3 – 6 hodin. U tlumočení od 1 do 3 přednáškových bloků je čas dostání přípravy různý, někdo ji dostává s denním předstihem, někdo s týdenním. Zbytek, tedy 32 % uvedlo, že přípravy dostává asi týden předem. Dva tlumočníci, kteří tlumočí denně 7 a více hodin dostávají přípravu alespoň 1 týden předem, díky čemuž se mohou kvalitně a bez stresu připravovat průběžně na velký pracovní nápor každý den. Rovněž tlumočník, který denně tlumočí na vysoké škole 4 a více bloků, dostává

přípravu na tlumočení alespoň 1 týden předem. Velmi pozitivním výsledkem je, že tlumočníci přípravy dostávají a že to není na poslední chvíli.

Otázka č. 24 Jak řešíte situaci, kdy přípravy nemáte?

Možnosti	Počet odpovědí
Neřeším to.	2
Po opakované zkušenosti odmítám tlumočení.	6
Odcházím z výuky.	2
Informuji o tom nadřízené.	13
Nikdy se mi to nestalo.	7

Tab. 25

Na předchozí otázku navázala otázka na situaci, kdy tlumočnické přípravy na tlumočení předem nedostane. Podle předchozích odpovědí by k tomu nemělo docházet, jelikož nikdo nezvolil možnost, že přípravy nedostává. Jak už ale bylo zmíněno dříve, tlumočníci fungují ve škole u více učitelů, proto se může stát, že převážně tlumočnické přípravy dostává, ale např. u jednoho učitele má s tímto problémy. Nicméně 68 % respondentů v takovém případě informuje nadřízené – jsou to převážně tlumočníci, kteří pracují v tomto oboru do 5 let a 5 -10 let, stejně jako tlumočníci, kterým je do 35 let věku, 32 % respondentů odmítli tlumočit, pokud se to stalo opakovaně, 11 % tlumočnicků odešlo z výuky, ale stejný počet to také neřešil. 37 % respondentů se to nikdy nestalo.

Jeden tlumočnický však zaškrtnl všechny možnosti, což si ale odporuje.

Otázka č. 25 Rozdávají vyučující písemné podklady studentům vždy předem, aby si je mohli přečíst před výukou a tím byli na přijímání tlumočených informací lépe připraveni?

Možnosti	Počet odpovědí
Ano, studenti jsou tak vždy připraveni.	3

Ano, ale studenti těmto přípravám nevěnují příliš pozornosti.	5
Ne, studenti materiály předem nedostávají.	10
Písemné podklady jsou pro tyto účely bezvýznamné.	1

Tab. 26

Na otázku, zda studenti dostávají podklady před výukou, odpovědělo 53 % tlumočnicků záporně. Překvapující je, že 8 z 10 tlumočnicků, kteří odpověděli záporně, působí na středních školách pro SP. Dvacet šest % respondentů odpovědělo kladně, ale „studenti těmto přípravám nevěnují příliš pozornosti“, pouze 16 % tlumočnicků si je vědomo, že studenti tyto podklady dostávají a jsou tak na výuku připraveni. Podle 1 tlumočnicka by byly takové podklady bezvýznamné. Odpovědi tlumočnicků jsou velmi různé, ať už se jedná o předměty humanitní, přírodovědné, exaktní či technické.

Na tomto výsledku je vidět, že se učitelé pravděpodobně ještě nedokázali přizpůsobit jiným podmínkám práce s neslyšícími studenty.

Otázka č. 26 Jaké se po vás požadují činnosti, které nesouvisí s tlumočením?

Možnosti	Počet odpovědí
zapisování na tabuli	0
pomoc studentům s vysvětlováním učiva	4
kopírování	0
opravování testů	0
hlídání studentů při psaní testů	2
Nikdy se mi nic podobného nestalo.	10
jiné	11

Tab. 27

Na výsledku z tohoto dotazu je vidět, že tlumočnick začíná být vnímán jako zprostředkovatel komunikace a nikoliv jako asistent pedagoga apod.

Napříč věkovým spektrem a délkou tlumočnické praxe se 53 % respondentů nikdy nic takového nestalo (možnost vybrat více odpovědí), po 21 % tlumočnicků je požadována „pomoc

studentům vysvětlováním učiva“ – tuto pomoc vyžadovali vyučující po tlumočnících v Mostě a také po 2 tlumočnících v Hradci Králové, 11 % mělo hlídat studenty při testech.

Zajímavé odpovědi se ovšem vyskytly v možnosti „jiné“:

„ všechny tyto činnosti po mě někdy někdo chtěl, nikdy jsem je však nedělala, vždy jsme si pozici tlumočnicka a jeho povinnosti vysvětlili“ (tlumočnice z Prahy, kategorie 26 – 35 let věku)

„zůstat ve třídě zatímco učitel pro něco odběhne“ (tlumočnice z Prahy, kategorie 26 – 35 let věku)

„stalo se mi, že po mě chtěla vyučující rozdat testy studentům“ (tlumočnice z Mostu, kategorie do 25 let věku)

„Někteří vyučující vyžádali pomoc studentům nebo hlídání při psaní testů, ale situaci jsem s nimi hned v úvodu vyjasnila, takže se tyto požadavky už neopakovaly.“ (tlumočnice z Prahy, kategorie 26 – 35 let věku)

„dozor při akcích mimo školu (nedostatek personálu)“ (tlumočnice z Hradce Králové, kategorie 26 – 35 let věku)

Otázka č. 27 Můžete upozornit vyučujícího, že máte problém (nerozumíte, nestíháte...)?

Možnosti	Počet odpovědí
Ano, není to problém.	19
Ano, ale nemá to rád, vždy se tváří, že ho to otravuje.	0
Ne, protože to nemá to rád, vždy se tváří, že ho to otravuje.	0

Tab. 28

Všichni dotazovaní odpověděli, že mohou upozornit učitele, pokud mají nějaký problém. Na tomto výsledku je vidět, že spolupráce tlumočnicků a pedagogů (pravděpodobně) funguje, alespoň v tomto ohledu.

Otázka č. 28 Jak reagujete v situacích, kdy vyučující chodí po místnosti „sem a tam“?

Možnosti	Počet odpovědí
----------	----------------

Následuji ho.	2
Stojím na jednom místě.	10
Neřeším to.	0
jiné	7

Tab. 29

Na otázku související s logistikou ve třídě odpovědělo 53 % tlumočnicků, že za učitelem „nepochodují“, ale stojí na jednom místě (všichni tito tlumočníci jsou různého věku a spadají do všech 3 věkových kategorií), 11 % ho následuje. 37 % tlumočnicků i zde využilo možnosti odpovědět vlastními slovy. Několik tlumočnicků napsalo, že záleží na situaci, někdy zůstávají stát na místě, jindy učitele následují.

„Upozorním, aby stál, a stojím na místě.“ (tlumočnice z Mostu, kategorie 26 – 35 let věku)

„Pokud je jeho pohyb systematický a opodstatněný (např. pracuje se studenty individuálně), následuji ho. V opačném případě stojím na místě.“ (tlumočnick z Prahy, kategorie 35 – 45 let věku)

„řeším spolupráci s vyučujícím před i po výuce, aktuální situaci řeším různě - většinou si řeknou sami studenti jinak: následuji, stojím, upozorním, podle toho, co se hodí pro bezproblémový průběh komunikace mezi učitelem a studenty“ (tlumočnick z Prahy a Hradce Králové, kategorie 26 – 35 let věku)

Problém, který postupně vyvstal, se týkal toho, že tlumočníci mohou mít různé zkušenosti s různými vzdělávacími institucemi a učiteli. Proto mohli mít s vyplněním dotazníku problém a některé jejich odpovědi tak mohly být protichůdné.

Cílem dotazníku nebylo snažit se o výsledky, které by odpovídaly 100% zkušenostem tlumočnicků, proto podle mého názoru to ani není možné. Je to z toho důvodu, že tlumočníci ve vzdělávání netlumočí pouze v jedné třídě s jedním učitelem, ale střídají se u vyučujících i u skupin studentů. Proto se domnívám, že jejich zkušenosti musí být odlišné, nemohou být naprosto stejné. Bylo potřeba, aby se tlumočníci zamysleli nad celkovou tlumočnickou situací ve své praxi a snažili se odpovědět na otázky v dotazníku s těmi pocity a skutečnostmi, které v nich převažují. Např. pokud tlumočnick dostává od 5 učitelů pravidelně a včas materiály na výuku, ale s šestým učitelem má v tomto směru potíže (přípravy nedodává nebo dodává

pozdě), je pro mě rozhodující to, že převážná většina učitelů respektuje přípravu tlumočnicka na hodinu a spolupracuje s ním.

6. Výsledky práce a doporučení

Z dotazníků i rozhovorů s tlumočnický vyplývalo, že z hlediska dlouhodobé spolupráce s vyučujícím je třeba s ním dobře vycházet. Dobrou spoluprací považují za základ jakéhokoli tlumočení ve vzdělávání. Vzájemným porozuměním může tlumočnick docílit pochopení své práce, respektu a snahy dodržovat pravidla tlumočení ze strany vyučujícího. Před prvním tlumočením pro daného vyučujícího je vhodné se s ním setkat a představit svoji práci, co bude tlumočnick během výuky dělat, co by dělat neměl, vyjasnit si svá očekávání a také co od tlumočnicka může vyučující čekat. Jednoduše navázat první kontakt, ze kterého se může vyvinout kvalitní spolupráce.

Je dobré zároveň vědět, na koho se může tlumočnick obrátit v případě, že nastane jakýkoliv problém, který souvisí s jeho prací. Pro vzdělávací instituci by mohlo být efektivním řešením zaměstnat koordinátora tlumočnicků, který bude jednat jak s tlumočnický jako týmem, tak bude prosazovat jejich zájmy u vedení školy. Výhodu spatřuji v tom, že koordinátor funguje jako oboustranný komunikační kanál a v jednotném vystupování za obě strany.

Pokud se tlumočnick vzájemně zastupují ve výuce, může se stát, že daný vyučující je zvyklý se „svým stálým“ tlumočnickem na poněkud jiná pravidla během výuky. V takových případech bude podle mého názoru velice vhodné, aby celý tým tlumočnicků na dané škole postupoval jednotně při spolupráci s vyučujícími, aby tak nedocházelo ke vzájemnému neporozumění během výuky. Samozřejmě nesmíme zapomínat ani na vyučujícího, který do této spolupráce také přináší vlastní názory a jednání s tlumočnickem a se studenty. Proto by bylo dobré, aby tlumočnicki, kteří za sebe zastupují, měli od svých kolegů předem informace o stylu spolupráce a případných zvláštnostech vyučujícího či studentů a mohli se tak na celou situaci připravit.

K tlumočení ve vzdělávacích institucích by měla patřit i jakási osvěta o tlumočení, např. organizace workshopů či besed jak pro žáky a studenty, tak pro další zaměstnance a vedení školy. Je to z toho důvodu, aby také ostatní měli představu, co to tlumočení znamená, co je jeho cílem a znali pravidla, která by se měla dodržovat při tlumočené komunikaci. Taková pravidla jsou dobrým základním kamenem v případě zaměstnání tlumočnicků. Neslouží pouze jako obrana tlumočnicků, ale také jako ochrana studentů a učitelů. V těchto pravidlech by mělo být jasně definováno, jaká je práce tlumočnicka, jak by měla fungovat spolupráce mezi jím a vyučujícím, co se od tlumočnicka nemá očekávat a také, co

dělat nesmí. Pokud budou tato pravidla nastavená tak, aby je všichni dodržovali, a nebude to pouze formální záležitost, ale naopak za jejich dodržováním bude stát také zaměstnavatel, tlumočníci budou moci pracovat v kvalitním prostředí a soustředit se tak lépe na samotné tlumočení.

Z pohledu studentů, kteří využívají tlumočnické služby na vysokých školách v ČR, vychází také několik doporučení pro tlumočníky⁴¹:

Základem pro tlumočení na vysoké škole je, aby tlumočník rozuměl odbornému tématu, které má studentovi tlumočit. Rovněž by bylo dobré, aby se budoucí tlumočníci učili nejen ČZJ, ale také znakovanou češtinu a aby mezi těmito kódy uměli tlumočníci „přepínat“.

Dále je podle studentů třeba, aby měl tlumočník k dispozici materiály pro přípravu předem. Rovněž je žádoucí mít na přednáškách k dispozici 2 tlumočníky, kteří se budou moci střídat, aby tak nebyli brzo unavení a vyčerpaní.

Neméně důležitým bodem je budovat důvěru mezi vyučujícím a tlumočníkem, např. tím směrem, aby vyučující tlumočnickovi věřil, že dodržuje etický kodex. Rovněž je vhodné, aby se hned v počátcích vysvětlilo i ostatním přítomným, co tlumočník dělá a jaká je jeho práce.

⁴¹ Čerpáno z panelové diskuse Tlumočení pro sluchově postižené na vysokých školách, která se konala 26. 4. 2012 v Praze.

7. Závěr

Ve své práci jsem se snažila přiblížit současnou situaci tlumočení ve vzdělávání. Tento typ tlumočení má svá specifika, kterými se odlišuje od jiných typů tlumočení (např. komunitní). Tyto odlišnosti se projevují např. pravidelností tlumočení, tedy dlouhodobým vztahem s klienty - učitelem a studenty.

Cílem této práce bylo určit a charakterizovat faktory, které mohou ovlivňovat tlumočení ve vzdělávání, a v dotazníkovém šetření ověřit skutečný vliv těchto faktorů na tlumočení. Platnost faktorů mi tedy pomohli ověřit tlumočníci českého znakového jazyka působící ve vzdělávacích zařízeních po České republice.

Tlumočení ve vzdělávání, stejně jako tlumočení pro neslyšící v jiných oblastech, u nás není dlouhodobou záležitostí. Přesto od dob, kdy úloha tlumočnicka ve výuce vypadala spíše jako pozice pomocného pracovníka či asistenta, došlo v některých oblastech tlumočení k pokroku. Dnes můžeme již říct, že tlumočnick je rovnocenným kolegou vyučujícího a má svá práva a povinnosti. Samozřejmě to nelze vztáhnout na všechny školy a tlumočnický pro neslyšící, jelikož ne všichni studenti mají možnost využít tlumočnické služby ve výuce. Ovšem ve vzdělávacích zařízeních, která tlumočnický zaměstnávají už řadu let, dochází k vývoji, můžeme říci dokonce k pokroku. Co zde dříve nebylo běžné, může dnes být tlumočnický vyžadováno, dokonce to může i patřit k interním pravidlům dané školy.

Jistým vzorovým příkladem, jak by mohlo tlumočení ve vzdělávání fungovat, je model Kalifornské univerzity, Berkeley, kde je po všech tlumočnických vyžadována certifikace RID. V každé hodině, která přesahuje 50min., jsou v týmu 2 tlumočnický. Ve škole je k dispozici koordinátor na plný úvazek, který zajišťuje supervizi, hodnocení, profesní rozvoj zaměstnaných tlumočnický, jakož i jejich případné obhajování.⁴² (Humphrey, Alcorn, 2001, s. 13.6)

Z dotazníku vyplývá, že se tlumočnický snaží doplňovat si své znalosti a vědomosti v podstatě ze všech sfér, které s tlumočením souvisí. Všichni dotázaní také požadují přípravy pro tlumočení ve výuce a jsou schopni to v případě, že přípravy nedostanou, řešit se svými nadřízenými. Tlumočnický také začínají využívat více spolupracovat s kolegy v týmu. Tento typ tlumočení by ale měl být v některých případech i vyžadován, např. při tlumočení porad, školních exkurzí, diskusí apod. Na druhou stranu velká část tlumočnický nemůže v běžném vyučování s druhým tlumočnický spolupracovat. Co se týče přestávek pro tlumočnický, dosud

⁴² přeložila autorka

nejsou všude pravidlem. Pokud ale ano, upozorňuje na ně většinou vyučující, popř. studenti. S tímto tématem souvisí také únava. Většina tlumočnicků říká, že se doba, po které pocít'ují únavu, zobecnit nedá. Skutečně záleží vždy na situaci, zda je tlumočení velmi náročné, nebo zda je na něj tlumočnick již zvyklý.

Faktorů, které ovlivňují tlumočení, je skutečně mnoho. Většinu z nich tlumočnick ovlivnit nemůže, ale některé ano. Čím více se tlumočnick bude snažit nepříjemným situacím předejít, např. vysvětlováním a do jisté míry asertivním chováním, tím více toho může ovlivnit a pracovat tak společně na lepších podmínkách pro sebe i své kolegy. Vždy ale vše záleží na vzájemných vztazích a schopnosti najít správné řešení. To, jaké podmínky pro tlumočení jsou ve škole nastavené, bývá výsledkem rozhodnutí vedení školy, ale také vzájemné spolupráce tlumočnicků a pedagogů.

Seznam citované literatury

- [1] ČEŇKOVÁ, I. *Teoretické aspekty simultánního tlumočení : na materiálu rusko-českém a česko-ruském*. 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova, 1988.
- [2] ČEŇKOVÁ, I. *Úvod do teorie tlumočení*. 1. vyd. Praha : Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 2008. ISBN 978-80-87153-74-1.
- [3] ČERVINKOVÁ HOUŠKOVÁ, K. *Specifika tlumočení pro neslyšící*. Praha : Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 2008. ISBN 978-80-87153-58-1.
- [4] Gallaudet University Regional Center. *Educational Interpreting : Into the 1990s November 9-11, 1989*. Washington, D.C. : Gallaudet University, 1990. 77 s.
- [5] HUMPHREY, J., ALCORN, B. *So You Want To Be An Interpreter? An Introduction to Sign Language Interpreting*. Third Edition. Texas: H & H Publishing Company Amarillo, 2001. ISBN 0-9640367-7-0.
- [6] KOMORNÁ, M. *Systém vzdělávání osob se sluchovým postižením v ČR a specifika vzdělávacích metod při výuce*. Praha : Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 2008. ISBN 978-80-87153-60-4.
- [7] KRONUSOVÁ, M. *Možnosti poskytování tlumočnických služeb pro neslyšící*. Praha : Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 2008. ISBN 978-80-87153-15-4.
- [8] PELIKÁN, J. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*. Praha : Karolinum, 2007. ISBN 978-80-7184-569-0.
- [9] PEŠOUTOVÁ, I. *Tlumočnická profese a neslyšící děti*. Praha : Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 2008. ISBN 978-80-87153-70-3.
- [10] *Standards for interpreting in educational settings : Early Childhood services to grade 12*. Alberta : The Premier's council on the status of persons with disabilities, 1994. ISBN 0-7732-6037-4.

- [11] WINSTON, Elizabeth A. (ed). *Educational Interpreting : How It Can Succeed*. Washington D.C. : Gallaudet University Press, 2004. ISBN 13978-1-56368-309-1.
- [12] ZAHUMENSKÁ, J., DINGOVÁ, N., HORÁKOVÁ, R. *Specifika tlumočení ve vzdělávání*. Praha : Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 2008. ISBN 978-80-87153-47-5.
- [13] Panelová diskuse na téma Tlumočení pro sluchově postižené na vysokých školách, konaná dne 26. 4. 2012 v Praze.

Seznam internetových zdrojů

- [1] ČKTZJ [online]. [cit. 2012-07-25]. Dostupné z WWW: <<http://www.cktjz.com/akreditovane-kurzy>>.
- [2] JAMU : DIVADELNÍ FAKULTA [online]. [cit. 2012-07-25]. Dostupné z WWW: <<http://difa.jamu.cz/obory-a-ateliery/atelier-vychovne-dramatiky-neslysicich.html> >.
- [3] MAKOVSKÁ, L. Tlumočnické situace ve vzdělávání. ČKTZJ [online]. [cit. 2011-06-08]. Dostupné z WWW: <<http://ruce.cz/clanky/744-tlumocnicke-situace-ve-vzdelavani>>.
- [4] PÁNEK, P. Odborný učitel jako neslyšící vzor : rozhovor s Davidem Jordou. Unie [online]. [cit. 2011-07-05]. Dostupné z WWW: <<http://ruce.cz/clanky/106-odborny-ucitel-jako-neslysici-vzor>>.
- [5] CLASSROOM INTERPRETING [online]. [cit. 2012-03-15]. Dostupné z WWW: <<http://classroominterpreting.org>>.
- [6] POTMĚŠIL, M. Dětský domov a Mateřská škola speciální [online]. [cit. 2011-12-04]. Dostupné z WWW: <http://www.hluchoslepota-deti.cz/historie_vice.htm>.

Prostudovaná literatura

- [1] CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu : Základy kvantitativního výzkumu*. Praha : Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

Seznam grafů

Graf 1 Věk.....	63
Graf 2 Tlumočnické vzdělání.....	64

Seznam tabulek

Tab. 1.....	63
Tab. 2.....	64
Tab. 3.....	65
Tab. 4.....	66
Tab. 5.....	66
Tab. 6.....	67
Tab. 7.....	68
Tab. 8.....	69
Tab. 9.....	70
Tab. 10.....	70
Tab. 11.....	71
Tab. 12.....	72
Tab. 13.....	73
Tab. 14.....	73
Tab. 15.....	74
Tab. 16.....	75
Tab. 17.....	75
Tab. 18.....	76
Tab. 19.....	76
Tab. 20.....	77
Tab. 21.....	78
Tab. 22.....	78
Tab. 23.....	79
Tab. 24.....	80
Tab. 25.....	81
Tab. 26.....	82
Tab. 27.....	82
Tab. 28.....	83
Tab. 29.....	84

Seznam příloh

Příloha I - Dotazník.....	93
Příloha II – Rozhovor s tlumočnicí ze školy pro SP, Hradec Králové.....	100
Příloha III - Rozhovor s tlumočnicí působící na střední škole mimo Prahu, kde jsou SP studenti integrováni, a na vysoké škole v Praze, kde je integrován SP student.....	106
Příloha IV – Rozhovor s tlumočnickem ze střední školy pro SP, Praha.....	109
Příloha V – Rozhovor s tlumočnicí z vysoké školy, FF UK, obor ČNES, Praha.....	118
Příloha VI – Rozhovor s tlumočnicí z vysoké školy, Teiresiás - Středisko pro pomoc studentům se specifickými nároky, Brno.....	121

Příloha I - Dotazník

Jste, případně byl/a jste (nejdéle před 3 lety), tlumočnickem českého znakového jazyka v oblasti vzdělávání?

- ano
- ne

Pohlaví

- muž
- žena

Věk

- - 25
- 26 - 35
- 35 - 45
- 45 - 55
- 55 +

Město/kraj tlumočnického působení

Tlumočnické vzdělání

- z profesních tlumočnických organizací
- akademické
- z organizací neslyšících
- ze zahraničí
- žádné
- jiné

1) Jak dlouho tlumočíte v oblasti vzdělávání?

- do 5 let
- 5 - 10 let
- více než 10 let

2) V jakém typu vzdělávací instituce tlumočíte?

- ZŠ (integrovaný student)
- ZŠ pro SP
- SŠ (integrovaný student)
- SŠ pro SP
- VŠ
- jiné

3) Snažíte se systematicky doplňovat znalosti a dovednosti v...?

- tlumočnické oblasti
- jazykové oblasti
- všeobecném přehledu
- rámci své specializace
- nedoplňuji si znalosti

4) Fungujete v tlumočnickém týmu?

- ano, bez kolegy si svou práci nedokážu představit
- ne, tlumočím sám/a
- ne, rád/a bych, ale z finančních důvodů to není možné
- ano, ale podle mě je to luxus

5) Pokud tlumočíte neslyšícím dětem (do 10 let věku), jaké problémy při tlumočení řešíte nejčastěji?

- nepřesné tvary rukou při znakování
- velká vázanost na konkrétní situace
- nedostatečná schopnost přizpůsobit se mentalitě neslyšícího dítěte
- užívání domácích znaků
- nedostatečná zkušenost s komunikací přes tlumočnicka
- jiné

6) Tlumočíte v přednáškách, kurzech či předmětech...?

- humanitních
- přírodovědných

- exaktních a technických
- všech

7) Je pro vás tlumočení určitého typu vyučování náročnější než jiné?

- ano, výkladová hodina
- ano, diskusní
- ano, rekapitulující
- ano, když probíhají zkoušky
- ano, nepřipravené
- ano, vyučování s pozvanými hosty
- ne, neřeším to

8) S kým konzultujete problémy související s tlumočením?

- s koordinátorem tlumočnicků
- s kolegy
- s neslyšícím známým
- se supervizorem
- s nikým
- jiné

9) Kolik běžných vyučovacích hodin (45 minut) tlumočíte v pracovní den?

- max. 2 hodiny
- 3 – 4 hodiny
- 5 – 6 hodin
- 7 a více hodin
- ve vyučovacích hodinách netlumočím

10) Kolik přednáškových bloků (90 minut) tlumočíte v pracovní den?

- max. 1 blok
- 2 bloky
- 3 bloky
- 4 a více bloků
- v blocích netlumočím

11) Máte možnost pracovat v týmu i v průběhu vyučovací hodiny nebo bloku?

- ano
- ne

12) Dostáváte během tlumočené výuky přestávky?

- ano, ale méně než 10 min.
- ano, více než 10 min.
- ne

13) Pokud máte tlumočnické přestávky...

- říkám si o ní já jako tlumočnick
- upozorňuje na ni vyučující sám
- upozorňují na ní studenti
- tlumočnické pauzy nemám

14) Po jak dlouhé době tlumočení začínáte pociťovat únavu?

- po 20 min.
- po 40 min.
- po vyučovací hodině
- Jiné:

15) Pokud máte tlumočení v časných ranních hodinách, jdete spát...

- dříve než ve 22 hod.
- před půlnocí
- po půlnoci
- neřeším to

16) Pokud máte tlumočit za svého kolegu, v jakém předstihu se to dozvíte?

- na poslední chvíli
- alespoň 1 den předem
- alespoň několik dní předem
- nezastupuji kolegy

17) Pokud máte tlumočit za svého kolegu, kdy dostanete přípravu na tlumočení?

- dostanu ji v den tlumočení
- dostanu ji alespoň 1 den předem
- dostanu ji alespoň několik dní předem
- nedostávám žádnou přípravu předem
- nezastupuji kolegy

18) Vyhovuje Vám prostředí, ve kterém tlumočíte, z hlediska dobré viditelnosti a slyšitelnosti?

- ano
- ne
- neřeším to

19) Z jakého důvodu byste odmítl/a tlumočení?

- nedostal/a jsem žádné podklady pro přípravu
- nerozuměl/a jsem dané oblasti
- neměl/a jsem dostatečný čas na přípravu
- žáci/studenti mi nerozuměli
- nerozuměl/a jsem vyjadřování vyučujícího např. kvůli nezřetelné artikulaci, neschopnosti se vyjádřit apod.
- nikdy jsem tlumočení neodmítl/a
- Jiné:

20) V jakých situacích se nejčastěji projevují kulturní odlišnosti slyšících a neslyšících Čechů?

- čekání na oční kontakt
- příklady založené na vizuálním popisu
- výčet příkladů místo obecného pojmenování
- názorová přímost „nechodí se kolem horké kaše“
- kulturní rozdíly se zde neprojevují
- Jiné:

21) Jak jste řešil/a situaci, že student během výuky nerozuměl?

- zopakoval/a jsem poslední informaci
- formuloval/a jsem informaci jinak

- neřešil/a jsem to
- nikdy se mi to nestalo
- Jiné:

22) Jak postupujete v případě, že v jeden moment mluví či znakuje více lidí najednou?

- přednostně tlumočím vyučujícího, poté postupně studenty podle pořadí, ve kterém začali mluvit/znakovat
- nejdříve tlumočím toho, kdo začal jako první mluvit/znakovat
- upřednostňuji tlumočení z ČJ do ČZJ
- upřednostňuji tlumočení z ČZJ do ČJ
- usměřuji komunikaci
- jiné

23) Dostáváte přípravy na tlumočení od vyučujícího včas?

- ano, cca týden předem
- ano, alespoň 1 den předem
- ne, dostávám je v den tlumočení
- ne, nedostávám je vůbec

24) Jak řešíte situaci, kdy přípravy nemáte?

- neřeším to
- po opakované zkušenosti odmítám tlumočení
- odcházím z výuky
- informuji o tom nadřízené
- nikdy se mi to nestalo

25) Rozdávají vyučující písemné podklady studentům vždy předem, aby si je mohli přečíst před výukou a tím byli na přijímání tlumočených informací lépe připraveni?

- ano, studenti jsou tak vždy připraveni
- ano, ale studenti těmto přípravám nevěnují příliš pozornosti
- ne, studenti materiály předem nedostávají
- písemné podklady jsou pro tyto účely bezvýznamné

26) Jaké se po vás požadují činnosti, které nesouvisí s tlumočením?

- zapisování na tabuli
- pomoc studentům s vysvětlováním učiva
- kopírování
- opravování testů
- hlídání studentů při psaní testů
- nikdy se mi nic podobného nestalo
- jiné

27) Můžete upozornit vyučujícího, že máte problém (nerozumíte, nestíháte...)?

- ano, není to problém
- ano, ale nemá to rád, vždy se tváří, že ho to otravuje
- ne, protože to nemá to rád, vždy se tváří, že ho to otravuje

28) Jak reagujete v situacích, kdy vyučující chodí po místnosti „sem a tam“?

- následuji ho
- stojím na jednom místě
- neřeším to
- jiné

Příloha III – Rozhovor s tlumočnicí ze školy pro SP, Hradec Králové

Jak dlouho tlumočíte ve vzdělávání, resp. kdy jste nastoupila do školy jako tlumočnick popřípadě v jiné funkci např. jako asistent?

Teď už tlumočím ve škole čtvrtým rokem. A nastoupila jsem jako tlumočnick.

V jaké vzdělávací instituci pracujete?

Pracuji ve speciální škole pro neslyšící, která se konkrétně jmenuje Střední škola, základní škola a mateřská škola pro sluchově postižené, Štefánikova 549, Hradec Králové.

Na té škole působíte na základní, střední nebo v mateřské škole nebo na všech 3. stupních?

Tlumočím hlavně na střední škole, kde je obor předškolní a mimoškolní pedagogika a reprodukční grafik pro média, také tlumočím v maturitním nástavbovém studiu, na odborném a středním odborném učilišti. Někdy tlumočím i pro základní školu, třeba nějaké besedy, přednášky nebo nějaké intervenční programy třeba s psychologkou atd.

A tlumočíte někdy i výlety, třeba školní exkurze nebo divadlo?

Ano, vše, co souvisí se školou: výlety, exkurze, divadlo, soutěže atd.

Jaká je vaše spolupráce s vyučujícími a se studenty? Respektive co ovlivňuje kvalitu Vaší práce, Vašeho výkonu?

Spolupráce je taková, že s každým vyučujícím, u kterého tlumočím, jsem se vlastně na začátku, než jsem mu začala tlumočit, nejdřív sešla, zeptala se ho, jestli už někdy spolupracoval s tlumočnickem - většinou tedy ne. Předem jsme se domluvili na podmínkách naší spolupráce, vysvětlila jsem jim např., že budu potřebovat materiály na přípravu vždycky předem, jak vyřešit různé situace ve třídě např. když jsou třeba ve třídě neslyšící a nedoslýchaví studenti dohromady. Na základě této domluvy nám spolupráce funguje dobře. Učitelé tedy někdy zapomínají, takže se k tomu musíme třeba vracet, ale většinou to není problém. Horší je, když potom tlumočím někde na suplující hodině, kde vyučující normálně mívá jiného tlumočnicka, mají třeba jiná pravidla, mají to nastavené jinak, anebo když třeba tlumočím nějakou hodinu s učitelem, který ještě nikdy neměl tlumočnicka, tak tam většinou

bývá ta spolupráce jiná, protože učitel na tlumočnicka zkrátka není zvyklý a neví, jak s ním spolupracovat. Ale obecně je ta spolupráce dobrá.

A respektují Vás jako tlumočnicka jako svého kolegu všichni nebo záleží na osobnostech?

Myslím si, že všichni zatím ne, bohužel, ale dost učitelů už ano. Tam je důležité, že vedení nás hodně respektuje, což ovlivňuje pak ostatní podřízené učitele. Ale většinou je to tak, že právě ten učitel, který má zkušenosti s výukou s tlumočnickem, tak je z toho naprosto nadšený, že mu to ulehčuje práci, že pak toho tlumočnicka požaduje i nadále. Takže většinou je pak problém s těmi učiteli, kteří normálně tlumočnicka ve výuce nemají a setkají se s ním pouze na pedagogické radě a tam ho prostě nerespektují. Ale snažíme se to odbourávat různými besedami pro učitele, kde jim předáváme informace o tlumočení nebo i sami neslyšící učitelé mají besedu o tlumočení pro učitele.

Celá škola zajišťuje tlumočnicka do všech tříd, anebo je to právě tak, že někteří učitelé nejsou na ně zvyklí, protože je ve výuce nemají?

U nás ve škole právě nelze pokrýt všechny hodiny tlumočením. Někteří učitelé nemají tlumočnicka vůbec, jiní třeba jen v 50 % výuky. Proto občas narazíme na nepochopení role tlumočnicka. Myslím ale, že ve škole snad není žádný učitel, který by měl tlumočeno 100 % své výuky. Vždycky je tam nějaká hodina, kdy musí tu výuku zvládnout sám bez tlumočnicka, toto ale nevím jistě.

Takže jsou i hodiny, kde je ten učitel sám a je to neznakující učitel...?

Ano, ale nelze říci, že jde o neznakující učitele, protože každý pedagog je povinen ovládat znakový jazyk alespoň na základní úrovni.

Máte i neslyšící učitele, kde byste tlumočili do mluveného jazyka?

Ano, také.

Ono je to asi dané tím, že je to hodně velká škola...?

A málo tlumočnicků.

A kolik je vás tlumočnicků celkem?

Šest, ale někteří pedagogové mimořádně také tlumočí.

A to jste všichni na plný úvazek nebo částečný, příp. někdo jako externista?

Myslím, že pouze 2 jsou na plný úvazek. Pak jsou tam tlumočníci, kteří jsou na dohodu – externí tlumočníci, dojíždí na 1 nebo 2 dny v týdnu. Dvě tlumočnice jsou zároveň i učitelky, takže převážně učí, jedna z nich má tuším jen poloviční úvazek. Je to tedy různé.

Když tlumočníci dojíždí z Prahy, hradí jim škola veškeré náklady nebo pouze tlumočení?

Hradí pouze tlumočení, cestu vůbec nehradí. Pouze pokud je nějaká exkurze nebo výlet, kdy se jede mimo školu, a je na to tlumočnický objednan, tak mu škola zaplatí cestu na to místo a zpět do školy.

Vidíte nějaké rozdíly mezi dobou, kdy jste začala tlumočit a tlumočením dnes? Někaké rozdíly, co se týče kvality výuky, přístupu učitelů k Vám, vztahu se studenty nebo jestli studenti i učitelé chápou Vaši roli, jestli se podle toho řídí?

Určitě. Čím déle tam pracuju, tím je ta spolupráce mnohem lepší. Výuku hodnotit tedy nemůžu, to mi ani nenáleží, ale ta spolupráce s učiteli, se studenty a tlumočnickými je mnohem lepší. Je to určitě tím, že se snažíme, my tlumočníci, předávat co nejvíce informací, dělat besedy, třeba i pro jednotlivé úseky školy. A také máme pravidla pro používání tlumočnických služeb na škole, která musí všichni dodržovat. Znájí je jak studenti, tak učitelé, vedení školy, takže máme i pro sebe takovou ochranu, že se můžeme bránit, když se po nás chce něco, co není v naší pracovní náplni.

Studenti chápou Vaši roli? Umí pracovat s tlumočnickem jako takovým?

Většinou to funguje bez problémů, ale potom dojde na lámání chleba, když má student referát a musí poslat ten svůj materiál tlumočnickovi, tak většinou je z toho strašně zmatený: „*jak a kdy a proč*“, takže to se všechno musí vysvětlit úplně od začátku. Vždy když dojde k nějaké takové situaci, tak je to pro všechny nepříjemné. Stává se i to, že pokud student včas nepošle referát tlumočnickovi, tak tlumočnick může odmítnout referát tlumočit a student se s tím už musí nějak vypořádat. Máme to tam nastavené, že tyto podmínky se musí dodržovat. Příště si to ten student uvědomí, pošle to a je vše v pořádku.

Učitelé opravdu dodržují to, že když to student nepošle a tlumočnick odmítne tlumočit, tak nemusí?

Vždycky se s námi nějak domluví, vždy za námi učitel nebi i ten student přijde, jestli bychom to přesto nepřetlumočili. Asi spíš záleží na domluvě a o co konkrétně se zrovna jedná, jestli je to úkol nebo je to něco, co ten student opravdu poslal učiteli, ale tlumočnickovi ne. Ze zkušeností je velmi poučné to takovým studentům odmítnout, protože jde o ten princip, že se to musí naučit posílat tomu tlumočnickovi. A vždycky stačilo jednou jednomu něco odmítnout a poučili se z toho všichni.

A napadlo by Vás ještě něco, co se od té doby nebo za ty 3 – 4 roky změnilo, co byste si už teď uvědomovala? Co se týče např. pauz nebo týmového tlumočení?

Ano, týmové tlumočení se změnilo hodně. Když jsem tam nastoupila před 4 lety, tak skoro nebyli zvyklí tlumočit v týmu a teď v podstatě na větších akcích jako jsou přednášky, porady, veřejné akce, tam jsou tlumočníci vždycky 2. Dříve to bylo snad pouze u maturity, že tam byli 2 tlumočníci. Poradu tlumočil třeba jenom 1 tlumočnick. To se změnilo tedy hodně a snažíme se to opravdu dodržovat, že třeba když nemůže druhý tlumočnick, tak se kvůli tomu musí přesout celá porada. Už si to i neslyšící vyžadují ty 2 tlumočnick. Ale vlastně i slyšící učitelé, když je třeba porada úseku, tak dříve tam byl vždycky nějaký učitel, který to těm neslyšícím učitelům přeznačoval, a když zjistil, že už to nemusí dělat, že to dělá tlumočnick, a on tam může být jako aktivní učitel, tak už si toho tlumočnicka nyní vždy vyžadají. Také se změnilo to, že se hodně využívá dataprojektor, a to nejen ve výuce k promítnutí nové látky, ale i na poradách.

Je snaha školy zvyšovat počet tlumočnicků nebo tomu něco brání?

Já myslím, že je snaha, protože od té doby se za 4 roky zvýšil počet tlumočnicků. Když jsem tam nastoupila, tak tam byli snad jen 2-3 tlumočnicki, teď je nás tam 6. Možná tam byli ještě nějakí externí, ale určitě ta snaha je. Akorát je problém v těch financích. Tuším, že škola má problémy s tím, že na to, jaký je počet studentů, neodpovídá počet zaměstnanců. Z toho důvodu nepovolí další tlumočnicki, protože ta dospělá část začíná přesahovat ty studenty. Jsou tam učitelé neslyšící, slyšící, asistenti, tlumočnicki, to vadí asi ministerstvu, nevím. Takže finanční problémy. Ale ještě možná bych dodala, že škola bude vždycky podporovat to, aby učitel nějakým způsobem znakoval. Každý učitel musí povinně chodit na kurz znakového jazyka a ten, který nechodí, vím, že mu ředitelka např. nemusí dát odměny. Jsou tak motivovaní tam chodit. Paní ředitelka chce, aby každý učitel uměl komunikovat s těmi studenty, chce zachovat to, že je dobré mít tlumočnicki, ale ne pro úplně veškerou výuku.

Vy máte jenom neslyšící studenty, nebo i nedoslýchavé či slyšící?

I nedoslýchavé. Každý student by měl mít nějakou vadu sluchu. Je zde ale i škola pro děti s vadami řeči, kam tedy chodí slyšící děti.

Snaha školy je tedy motivovat všechny studenty, aby se učili znakový jazyk? Myslím tím i nedoslýchavé, kteří běžně třeba preferují mluvený jazyk...

Ano. Já vím, že mají předmět znakový jazyk, kde proberou teorii znakového jazyka a naučí se i znaky. Ale situace je bohužel taková, že někteří studenti se ani v 5. ročníku nedomluví se svými neslyšícími spolužáky, takže nějak těmi 5 lety asi prošli, ale nemuseli ten jazyk zřejmě používat.

Máte stejná práva jako učitelé – tlumočníci a učitelé, nebo to je odděleno nějakými vnitřními předpisy?

Ano, je to oddělené vnitřními předpisy.

Co se týče např. počtu týdnů dovolené...?

Já tím, že jsem na dohodu DPP, tak se mě dovolená vůbec netýká. Jinak si myslím, že tlumočníci na smlouvu to mají stejně jako učitelé.

Tlumočníci tam jsou tedy na různý pracovní poměr, nemáte ho všichni stejný...

Ano, je to různé.

A Vy jste ve smlouvě uvedení jako asistent nebo tlumočník?

Jako tlumočník.

Máte nějaká pravidla pro spolupráci mezi učitelem a tlumočníkem?

Ano, máme Pravidla spolupráce s tlumočníkem ve výuce. Ty znají všichni tlumočníci, pedagogové i studenti a musí se dodržovat, jelikož jsou součástí školního řádu.

Učitelé jsou nějak postihnutí, když např. nedodají včas materiály nebo jsou už tak naučení?

Jsou už většinou tak naučení, ale když je někdo nedodá, žádný postih za to není. Maximálně se může stát, že tlumočník může odmítnout tlumočení. To ale vždy záleží na domluvě.

Máte ve škole někoho jako koordinátor tlumočnicků, na koho se můžete obrátit, když je nějaký problém?

Ano, máme jednoho koordinátora - tlumočnicki. Je to vedoucí týmu tlumočnicků. Na koordinátora se můžou obrátit i učitelé a studenti s jakýmkoliv problémem s tlumočením. Koordinátor to vyřeší. Také máme jako tlumočnicki pravidelně schůzky, kde řešíme právě ty problémy, které vzniknou, projednáváme tlumočení, atd. A když je nějaký problém, konflikt kvůli tlumočení, tak se to řeší operativně. Většinou pomůže společné setkání a citlivé vysvětlení problémové situace, která nastala.

Takže je vidět zlepšující se vývoj pro tlumočnicki.

Určitě. Když to porovnám s tím, kdy jsem nastoupila a teď, tak se to hodně změnilo k lepšímu.

Děkuji za rozhovor

Příloha III - Rozhovor s tlumočnicí působící na střední škole mimo Prahu, kde jsou SP studenti integrováni, a na vysoké škole v Praze, kde je integrován SP student.

Jak dlouho tlumočíte ve vzdělávání, respektive kdy jste nastoupila do školy jako tlumočnice?

Na konci roku 2010 jsem nastoupila na střední školu jako tlumočnicka znakového jazyka, kde jsou neslyšící integrováni. A na začátku roku 2011 jsem nastoupila na vysokou školu jako tlumočnicka.

Ta vysoká škola - to nebyl obor ČNES...?

Ne, jiný obor.

A střední škola je v Praze nebo jinde?

Ne, v jiném kraji.

Jaká je spolupráce s vyučujícími a se studenty? Co ovlivňovalo kvalitu Vaší práce?

Na střední škole s vyučujícími není žádná spolupráce. Mám materiály, to jsou učebnice, ze kterých by měli vyučovat, ale samozřejmě, že ti vyučující si dělají své přípravy, které ale já nedostávám a nikdy se mi nepovedlo je získat. Asi polovina vyučujících postupuje podle těch učebnic, druhá polovina ne – nikdy se mi asi nepovedlo získat od nich ty materiály. Několikrát se mi povedlo získat téma, které budou vyučovat, takže to jsem se snažila připravit si sama podle svých materiálů, ale to bylo asi všechno. S vyučujícími tam není spolupráce vůbec žádná. Ale se studenty naopak výborná. Jakmile se studenti něco dozvědí, nebo mají něco, co by mi mohlo pomoci, vždycky mi to poskytnou.

Vyučující Vás respektují ve třídě jako tlumočnicka nebo jste tam pro ně něco jako asistent?

Určitě jako tlumočnicka. Stalo se mi asi dvakrát, že se mě snažili zapojit do výuky, abych jim s něčím pomohla, ale vždycky jsem jim nějak vysvětlila, že jsem tam jako tlumočnicka a že nemůžu pomoci, protože to musím překládat. Takže to pochopili a potom už to po mě příště nechtěli. Myslím, že mě tam berou jako tlumočnicka.

A na té vysoké škole?

Tam je to jiné. Materiály dostávám pravidelně, s těmi žádný problém není. A to je veškerá spolupráce s těmi vyučujícími. Tam je to velmi dobře zařízené, samozřejmě záleží jak který vyučující, ale většinou jsem měla asi štěstí, že jsem narazila na takové vyučující. Materiály mi dávají vždycky předem, většinou dodržují alespoň 4 dny předem, někdy už mi to dají rovnou na celý semestr, že už to mají připravené z loňska, takže to mám kompletně všechno. Také dodržují veškeré přestávky, o které jsem je prosila a nikdy po mě nikdo nic nechtěl, například že bych jim měla s něčím pomoci nebo nějak asistovat. Tam je ta spolupráce dobrá, snaží se vyjít vstříc. Nabízejí mi konzultační hodiny, kdybych něčemu nerozuměla, můžu napsat e-mail...

Takže je velký rozdíl mezi střední a vysokou školou?

Určitě, v přístupu těch učitelů.

Na vysoké škole je se studenty spolupráce také dobrá. Tam žádný problém nikdy nebyl.

Tam je integrovaný jeden student nebo více?

Jeden integrovaný student.

Co všechno na obou školách tlumočíte? Pouze výuku nebo přednášky, nebo i nějaké exkurze, konzultace...

Na střední škole především výuku a myslím, že jednou i exkurzi. Na vysoké škole to jsou přednášky, cvičení, s tím, že pokud jsou navíc praktická cvičení, tak ty tlumočím taky. Myslím, že jednou tam byla také exkurze.

Vidíte nějaké rozdíly mezi dobou, kdy jste začala a tlumočením dnes? Co mělo velký vliv na začátku Vaší praxe a co kvalitu práce ovlivňuje nejvíce nyní? Myslím tím, jestli už si nyní uvědomujete, něco, co Vám například na začátku této práce přišlo třeba nemožné si vydobýt, ale teď už to nějakým způsobem funguje?

Na střední škole byl rozdíl v tom, že přede mnou tam byl už jiný tlumočník. Takhle už to tam bylo přede mnou několik let zaběhlé a já přišla do systému, který už byl nastavený tím

jiným tlumočnickem. Tam už toho moc vybojovat nešlo. O to si myslím, že to bylo na jednu stranu složitější. Do dnešní doby se tam zatím nic nezměnilo.

Na vysoké škole na tlumočníky zvyklí nebyli, ale tam jsem si to zařídila vždy všechno sama a myslím si, že to dělám pořád stejně. Tam rozdíl takový není. Ale je pravda, že člověk začíná ten obor poznávat, což se odráží na kvalitě toho tlumočení. Čím delší dobu tam člověk je, tím lepší je kvalita jeho tlumočení. Protože už zná různé termíny, popřípadě se na ně už vytvoří znaky, to je velký rozdíl. Ale co se týče komunikace s učitelem, na vysoké škole jsem nikdy žádný závažnější problém nezažila. V tom asi žádný rozdíl tedy není.

V jakém jste pracovním poměru? Je například někde uvedeno, že jste pedagogický nebo nepedagogický zaměstnanec?

Na střední škole jsem na dohodu o provedení práce (DPP) a jsem zaměstnaná jako tlumočnicka znakového jazyka. Ani tam není nikde napsané, jestli jsem pedagogický nebo nepedagogický pracovník. Ta střední škola funguje z nějakého projektu (grantu) a já jsem placená právě z toho projektu. Nejsem přímý zaměstnanec školy.

Na vysoké škole fakturuji a nemám žádnou smlouvu. Tam pouze zasílám faktury.

Když je to mimopražská škola, hradí Vám cestu?

Ne, nehradí mi ani cestu, ani ubytování, všechno si platím sama.

Takže Vám hradí pouze tlumočení ve výuce?

Ano.

Existují na některé z těch škol nějaká sepsaná pravidla, která by se týkala spolupráce tlumočnicka a vyučujícího?

Ne, nevím o nich.

Když by byl jakýkoliv problém na střední škole, je možnost se na někoho obrátit?

Pokud je tam nějaký problém, obracím se na zástupce ředitele nebo na ředitele. To jsou jediná lidé, kteří se mnou komunikují. Případně jsem se občas obracela ještě na třídní učitelku, ale spíše rovnou na ředitele. Tam se to potom vždy řešilo a musím říct, že vždy velmi kladně.

Děkuji za rozhovor.

Příloha IV – Rozhovor s tlumočnickem ze střední školy pro SP, Praha

Ve vzdělávání působím od roku 1996. Z počátku externě, pouze pár hodin týdně. Tou dobou jsem tam učil tělocvik, to trvalo do roku 1998. V roce 1998 jsem tam nastoupil jako tlumočnick. Byl jsem vedený jako pedagogický zaměstnanec.

Byla to střední zdravotnická škola pro sluchově postižené v Berouně. Nastoupil jsem tam zrovna, když byli první studenti školy v 5. ročníku – maturanti – a já byl jejich třídním učitelem. I když už jsem tlumočil, dál jsem učil tělocvik.

Víte o jiné škole či vzdělávacím prostředí, kde by také působili již tehdy tlumočníci?

Pamatuji si, že ve škole v Hradci Králové byl v té době pan Pražák a paní Nováková, ale působili jako znakoví učitelé, ne jako tlumočníci. Později vím o panu Kučerovi, který fungoval v Brně, ale mám pocit, že také jako učitel.

Jak vypadala spolupráce s vyučujícím a se studenty?

Tlumočnick tam byl vlastně „pro všechno“. Fungoval tam jako člověk, který předává nějakým způsobem informace, ale vlastně zastupoval roli toho učitele, byl to takový „guláš“. Co se týče vystupování tlumočnicka, tehdy znakový jazyk u tlumočnicků nebyl takový, jaký by měl být – např. tlumočnicki mluvili nahlas do toho, co znakovali, byl to prostě „maglajz“. Tehdy když jsem nastoupil jako tlumočnick, měl jsem za sebou asi 2 půlroční kurzy znakového jazyka. Takže asi po roce kurzů, které vypadaly tehdy tak, že byl seznam slovíček a seznam znaků, s tím člověk potom nastupoval do školy a tlumočil. Resp. snažil se převést informaci do znakového jazyka, přesněji spíše ji vizualizovat než převést do jakéhokoliv jiného jazyka.

Pro zajímavost v těch kurzech učili slyšící či již neslyšící lektori?

Neslyšící lektori – pan Ptáček st., který mluvil nahlas, mě učil většinu kurzů, jak v Unii, tak v agentuře Aldea.

Můžete porovnat, jak vypadalo tlumočení ve škole dříve a dnes?

Především dnes už jsou kodexy, dnes je práce standardizovaná, už se ví, co tlumočnick má dělat, co nesmí nebo musí dělat. To se tenkrát nevědělo vůbec, ani se to netušilo, řekl bych, že se to dělalo všechno s vůlí usnadnit neslyšícím život, ale vlastně nic moc se o tom

nevědělo. Zvláštní je, že se o tom mluví jako o prehistorii, ale ono to vlastně bylo před pár lety, tak před 12 lety. Opravdu za těch pár let se to dostalo úplně někam jinam. Tehdy v roce 1998 sem přijela Vesta Dee Sauter, což byla slyšící tlumočnice z Ameriky, která měla zkušenosti s tlumočením. Ta tady tím vším moc pohnula, pracovala na sebevědomí neslyšících, aby si uvědomili, že do svého života můžou víc promluvit. Ta prostě spustila celý proces změn, který potom nastal. A pak vznikla Komora tlumočnicků – Česká komora tlumočnicků znakového jazyka - zároveň s Pevností, České centrum znakového jazyka. Ale v době, kdy sem přijela Vesta, nic takového tady nebylo. Bylo tady jenom pár lidí, kteří měli s neslyšícími něco společného, kteří měli tu dobrou vůli něco zlepšit, ale nevěděli vůbec co a jak.

Z jakého důvodu vznikl ten nápad mít tlumočnický v Berouně?

Já myslím, že ta škola byla tak založená. Byla zakládána rodiči dětí, které tam začínaly studovat. Myslím, že to zakládal pan Vojnar, slyšící doktor - zubař, který měl neslyšící 2 dcery a syna. Pro syna hledal příležitost uplatnění a založil tuhle školu. Myslím, že to bylo ve spolupráci s doktorem Potměšilem, který v té době pracoval v Berounu na Institutu jako jeho ředitel. Od začátků to plánoval tak, že tam bude někdo, kdo externistům, kteří vůbec neslyšícím nerozumí, bude pomáhat s tou komunikací. Mám pocit, že už tenkrát se tomu říkalo tlumočnick. Už tehdy takového člověka měli za tlumočnicka, ale dobře si pamatuju, že to tehdy tlumočení jako takové nebylo. Byli tam odborní učitelé, kteří neměli žádnou zkušenost s didaktikou neslyšících, a tlumočnick, který musel složitě zjišťovat, co chce ten učitel říct, co má předat studentovi, a pak to teprve nějak přeformuloval. Snažil se to studentům i vysvětlovat. Co se nestihlo v hodině, a že se toho nestihlo hodně, tak učitel prostě odešel domů a tlumočnick tam zůstával se studenty. Byly to takové „konzultace“ bez učitele. Tlumočnicki tam také dělali občas i vychovatele na internátu, když bylo potřeba. Byli to mladí lidé, kteří byli na vysoké škole a měli spoustu času. Ta práce byla taková všehochuť.

Absolventi ročníků, kteří prošli tímhle „mišmašem“, učí dnes v téhle škole. Už se to pohybuje na úplně jiné úrovni, nejenom kvůli technice, která je dnes dostupná, ale hlavně tou odborností. Tito absolventi mají dnes pedagogické vzdělání, vědí, co potřebují neslyšící při výuce, co chybělo jim samotným, vědí, na co si mají dávat pozor. Tlumočnicki, kteří působí ve škole dnes, už znají určitá pravidla, znají kodex tlumočení a dodržují ho. Pravidelně se vzdělávají, chodí do následných vzdělávacích kurzů. Je to postup směrem vzhůru.

Kolik vás, tlumočnicků, tam dohromady bylo?

Stabilně na plný úvazek jsme byli čtyři.

Na pět ročníků?

Tehdy tam byly jenom 3 třídy - jedna laboratoř a 3 třídy. Počet tříd se změnil až s přestupem školy do Radlic.

Studenti měli tlumočnicka v každé hodině nebo jste měli jiný systém?

Já myslím, že ho měli v každé hodině. Je ale pravda, že tlumočnick se na ty hodiny ne vždy připravoval tak, jak by měl, protože dělal kolem toho ještě jiné věci, např. psal přípravy na jinou hodinu pro učitele, kteří si s tím nevěděli rady. I ten způsob, jak jsme tehdy upravovali texty učebnic pro neslyšící, jak jsme přepisovali ty kapitoly, tenkrát se to přepisovalo na folie rukou, fixou, takže já jsem strávil třeba na jednu hodinovou výuku 2 hodiny přepisováním učebnice tak, jak jsem si myslel, že to bude jednodušší k pochopení v češtině. To byly moje úplně naivní představy, ale snažil jsem se ten text nějakým způsobem upravit, aby byl srozumitelnější. Tam byla třeba paní doktorka, která učila stomatologii. Byla schopná z těch učebnic číst, četla z materiálů, ale to prostě pro ty studenty nebylo možné. Ona nebyla ani ochotná a asi by to ani neuměla, ten text nějakým způsobem upravovat, nechci říct redukovat. Bylo náročné předat to neslyšícím, kteří měli velmi chabý základ češtiny ze základních škol, protože byli orálně vzdělávaní. Takže bylo potřeba to nějak upravovat a byl potřeba také individuální přístup. Ta doktorka věděla, že musí probrat kvantum informací podle nějakých osnov a že by to jinak nestihla, tak si jela svým vlastním tempem, a co studenti chytili, to chytili a co ne, tak to ne. Bylo to na obrovském vypětí ostatních lidí, kteří kolem toho byli, tlumočnicků a tenkrát vlastně i některých dalších učitelů v laboratoři, jestli se jim to podaří předat nebo ne. My jsme neměli žádnou odbornou terminologii, tomu oboru jsme vůbec nerozuměli, museli jsme se to učit zároveň se studenty. Bylo to takové „partyzánské“.

Vy jste dostali nějakou učebnici, z té se to museli naučit a potom to ještě dát do nějaké formy?

Tehdy všechny zdravotnické školy - myslím si, že je tomu do dneška - učily podle jedné učebnice, protože žádná jiná doposud nebyla vydaná. To byly učebnice od doktora Bittnera - učebnice stomatologických protéz a stomatologie, podle toho se učí do dneška. U nás ve škole dnes dotváří nové učebnice učitelé odborných předmětů, právě ti absolventi naší školy. To vidím jako přínos, protože to jsou učebnice uzpůsobené pro neslyšící.

A tehdy už byl obor zakončený maturitou?

Ano, škola byla pětiletá.

Studenti ve škole byli stejně jako dnes neslyšící a nedoslýchaví?

Byli úplně stejně namíchaní jako dnes. Nikdy tam nebyli slyšící studenti. Podmínkou pro přijetí na tuhle školu bylo, že student musel mít diagnostikovanou nějakou sluchovou vadu.

Neslyšící učitelé v té době ve škole asi ještě nebyli?

V té době ne, ale Radka Nováková se tam už tenkrát objevovala. Myslím, že tenkrát už studovala na vysoké škole, ale to bylo až ke konci dění v Berounu, po roce 2000.

Tlumočila se pouze běžná výuka, nebo i nějaké návštěvy, exkurze?

Tlumočily se i exkurze.

Takže tlumočnick byl vždy přítomný?

Ano, tohle se snažilo dodržovat. Od začátku tam působila Andrea Hudáková jako učitelka a v jiných předmětech jako tlumočnice. Učila ve znakovém jazyce, proto nepotřebovala tlumočnicka. Pokud učitel uměl znakovat, nepotřeboval tlumočnicka, tehdy to tak bylo. Jezdila tam jako studentka vysoké školy a já byl její spolužák. Ona se mě ptala, jestli bych tam chtěl učit, tak jsem tam jezdil, to nebyl problém. Potom jsem byl ve třetíku na speciální pedagogice a musel jsem se zaměřit na nějakou „pedii“, tak jsem si vybral surdopedii. Co je potřeba říct, že Andrea Hudáková za tou školou hodně stála, studentům zlepšovala podmínky, přenášela těžiště zodpovědnosti na ně samotné, nechala je, aby si chodili do obchodu nakupovat vybavení na internát. Také jim dělala doučování v těch předmětech, které ona sama ani neučila, to jsme dělali potom s ní. Já a další lidi, kteří byli ze stejného ročníku na vysoké škole a potom už odešli jinam.

V jaké pozici tam Andrea Hudáková pracovala?

Na začátku tam byla jako běžná učitelka, potom byla jeden čas zástupkyní ředitele, pana Potměšila. Vlastně až do konce tam byla zástupkyní ředitele.

Co se týče vzdělání, máte tedy surdopedii?

Ano, speciální pedagogiku. Co se tlumočnického vzdělání týče, nemám žádné dokončené.

A probíhá nějaké následné vzdělávání?

Ano, CVP.

A chodíte ještě na nějaké kurzy, které souvisí s tlumočením?

Ano, všechny kurzy, které se namanou pro tlumočníky. Teď třeba využíváme i toho, že nám zaměstnavatel nabízí kurzy tlumočení, což dříve bylo nemyslitelné. Máme ten komfort, že máme lektora znakového jazyka, ale nejenom to, on je i pro tlumočení zde ve škole. Můžeme s ním konzultovat odbornou terminologii z našich předmětů, lze se připravovat přímo tady ve škole v rámci zaměstnání.

Cítil jste někdy potřebu, že byste se v rámci kurzů nebo seminářů chtěl vzdělávat i po jiných stránkách než tlumočnických, např. lingvistika, cizí jazyky nebo protetické technologie?

Cokoliv, co tlumočím, bych potřeboval vystudovat. Také určitě cizí jazyky. Dříve jsem cítil tu potřebu, ale teď už na to nemám sílu ani čas. Hodně bych potřeboval angličtinu. Kdybych měl čas, tak se do té angličtiny pustím.

Momentálně zde působíte jako tlumočnický a také jako učitel?

Ano, učím několik hodin týdně, a to tělocvik. Nemyslím si, že je to úplně v pořádku, úplně správný postup, je to prostě reziduum z doby minulé. Učil jsem ho dříve, tak to dělám dál. Má to své výhody i nevýhody. Člověk dělá 2 práce – tlumočnický a učitel. Při jedné práci si odpočinu od druhé, jsou to 2 různé činnosti. Člověk se zabývá něčím jiným. Je to svým způsobem osvěžující. Proto jsem z toho ještě pořádku neodstoupil.

A stalo se někdy ze strany studentů nebo pedagoga, že by se role nějakým způsobem křížily? Jestli jste měl někdy pocit, že se to nějakým způsobem ze strany posluchačů kříží nebo ne?

Upřímně řečeno si čím dál tím víc myslím, že to vadí. Ale záleží hodně na osobním, individuálním přístupu. Umím si představit lidi, kteří by toho mohli zneužít, umím si představit člověka, který by tuto roli dělal tak, že by to bylo neakceptovatelné pro ostatní. Kdybych měl signály, že je to pro studenty neúnosné a není jim to příjemné, tak bych toho asi

nechal. Ale tyhle signály zatím nejsou, tak si prostě dovolím v tom dál pokračovat. Víím, že je to snadno napadnutelné. Kdokoliv by to chtěl nějak pitvat nebo rozmáznout, tak by se mu to asi podařilo nabourat. Je to hodně křehké. Ta chvíle, kdy člověk udělá nějakou chybu, okamžitě se na to upozorní. Ať už je ta chyba související s tím, že je tam částečný úvazek učitele nebo není s tím související, vždycky se v tom objeví ta pochybnost. Proto je potřeba, aby se ty chyby nestávaly a aby se pokud možno co nejméně upozorňovalo na tuto dvojroli.

Na druhou stranu studenti na střední škole jsou již relativně schopní odlišovat role tlumočnicka, pedagoga i vztahu k němu, že? Asi v tom nebudou mít zmatek třeba jako malé dítě?

No, ale nebylo to tak vždycky. Bylo období, kdy s tím byl velký problém. To ale souviselo s vývojem tlumočnicků, že přicházeli tlumočníci, kteří měli už ze školy naučené, že v žádném případě nesmí být tlumočnick v jiné roli než v té tlumočnické, teď se to dozvěděli studenti, kteří s tím ještě neuměli moc pracovat. V současné době, můžu říct třeba 4 roky zpátky, už jsou studenti schopní vzít tuhle tu dvojroli a jsou schopní s ní pracovat, neupozorňují na to kdykoliv se jim na tlumočnickovi cokoli nelíbí. Za poslední, řekl bych 4 roky a možná i déle, jsem nezaznamenal nic, že by to studentům vadilo natolik, aby jim to znepríjemňovalo práci ve škole. Kdyby to tak bylo, asi bych to vážně nedělal. Byl jsem i v roli, kdy jsem téměř přestal tlumočit, protože jsem byl chvíli ve vedení školy. Vlastně jsem víc učil než tlumočil a bylo mi to nepříjemné. Mám radši tlumočnickou práci. Ale kdyby mě někdo postavil před takové rozhodnutí, tak toho tělocviku nechám.

Co se týče kritičnosti studentů a jejich sebevědomí, vidíte v něm nějaký rozdíl od minulosti?

Nejen že se obrovsky změnilo povědomí studentů o znakovém jazyce. Sebevědomí je dnes daleko větší a má na čem stavět. Ale i povědomí o tlumočení jako takovém, o kvalitě a pravidlech tlumočení, studenti vědí, co si můžou dovolit, co můžou chtít a požadovat od tlumočnicka. Změnil se i způsob předání informací. Na tom se udělal obrovský kus práce, protože tady na škole učí absolventi té školy, to tomu hodně pomohlo. Oni vědí, co neslyšící student potřebuje a v té výuce se to ukáže, hodně se pracuje s vizualizací, zejména v odborných předmětech. Také se pracuje s internetem, interaktivní tabulí, bez toho si výuku nedovedeme už představit. Co si myslím, v čem je ještě pořád rezerva, že my jsme tady uzavření v takovém „ghettu pro neslyšící“. Všechno je uzpůsobené pro neslyšící, a oni využívají přirozeně ten komfort, že mají tlumočnický k dispozici pro cokoli, co se týče školy

a zapomínají na to, že tlumočnicka budou potřebovat i v životě mimo školu. Nežádá se třeba stává, že studenti nižších ročníků nejsou zaregistrováni v Centru zprostředkování služeb tlumočnicků, že ani nevědí, jak si objednat požadavek v Centru zprostředkování tlumočnicků a myslím si, že v tom je práce nás tlumočnicků, tohle musíme našim studentům ukazovat. A nestačí to ukázat jednou za 2 roky, ale měli bychom to dělat jako tlumočnická skupina pravidelně každý rok, aby nevznikalo to, že se někdo přijde zeptat za svojí učitelkou, jak si má objednat tlumočnicka. V tom jsou pořád rezervy, za pochodu se s tlumočnickem ve škole setkávají každý den, přes polovinu tlumočnicků tady ve škole jsou najímání Centrem zprostředkování tlumočnicků na tlumočnickou práci a přitom studenti nevědí, jak se to dělá. Tam by to měla být práce naše a taky učitelů.

Zpátky k té výuce, je nějaký rozdíl v ohleduplnosti k vaší práci, resp. dostáváte pauzy během tlumočení? Myslelo se na to dříve nebo se to neřešilo vůbec?

Pokud mluvím o čase před 10 lety, přestávky nebo tmavé oblečení se neřešilo vůbec. U maturity měl tlumočnick s čistým svědomím bílé oblečení, protože se prostě nevědělo, že by bylo daleko lepší a přínosnější, kdyby oblečení bylo kontrastní vůči barvě kůže. To už je dneska úplně někde jinde. K požadavkům tlumočnicků, tlumočnick dnes pořád nemá takový status, jaký by chtěl, pořád se to pohybuje v tom, že je to nepedagogický pracovník, ředitelé škol vlastně nevědí, kam tlumočnicky mají zařadit, jaké platy mají dostávat, do jaké platové tabulky je zařadit. V tomhle je velký zmatek a je to až nedůstojné. Ale určitě se změnily podmínky pro práci tlumočnicků – tlumočnicki už vědí, co mají požadovat, vědí, že pokud mají něco tlumočit a nevědí, co to bude a o čem to bude a pokud tomu nebudou rozumět, tak to tlumočení bude daleko méně kvalitní, daleko méně informací se k neslyšícímu klientovi ve finále dostane. Tlumočnicki dnes vědí, že můžou odmítnout nějaké tlumočení, což by si dříve ten tlumočnick prostě nedovolil. Dovolil by si to jedině v případě, že by se mu udělalo na zvracení z něčeho, ale jinak by tlumočení prostě neodmítl za žádných okolností, nevědělo, že něco takového mohl. To si myslím, že dnes už je také jinak.

Byly třídy uzpůsobené studentům, třeba jako dnes vidíme tady stoly do kruhu?

Ano, byly. V tom si myslím, že ta škola byla hodně napřed před těmi 10 lety, co se vybavení týče, berounská škola vypadala hodně podobně jako tady v Radlicích. Už tenkrát se tam objevovaly počítače, to bylo díky dr. Potměšilovi. On byl jako manažer velice schopný. Už tehdy byly bílé tabule, na které se psalo fixy, lépe se s tím pracovalo než s křídou, byly tam meotary, psací telefon, pracovalo se s projektorem, s diaprojektory.

Co se týče spolupráce s tlumočníky kolegy, pamatujete si, kdy se taková spolupráce začala objevovat nebo byla přirozená?

Spolupráce byla už tehdy. Tam se opravdu pracovalo se studenty, učili se společně, nebo je učitelé vzali k sobě na konzultaci, ale to vysvětlování bylo půl na půl učitel/tlumočník. To bylo velmi těžké. Určitě to bylo mísení rolí, které muselo být pro ty děti strašně zmatečné.

Nastaly situace, že byste tlumočili s kolegou tlumočnickem v týmu – střídali se, pomáhali si?

Když se jelo na exkurzi, tlumočník většinou jezdil sám, nemyslelo se na to, že by se práce měla nějak dělit mezi víc tlumočnicků, nebo že by se měli vystřídat po 20 minutách, to si tehdy nedovolil nikdo takový požadavek říct, protože tlumočnicků bylo málo a bylo jich méně než dnes ve škole. Tehdy byly myslím 4 tlumočníci a vždycky jeden z nich byl úplný začátečník, někdo kdo chodil do kurzů znakového jazyka, kdo vlastně neměl ZJ ještě vůbec zvládnutý a už tlumočil v té škole. A často to dopadalo fatálně, nezvládali jsme to.

Tam vlastně nebyly nějaké podmínky pro přijetí tlumočníka, jenom asi na doporučení? Většinou kdo uměl trochu znakovat, tak už byl „tlumočník“.

Takže například min. 150 hod kurzu?

To vůbec, žádné podmínky nebyly, žádné konkurzy, podmínky, které by si ta škola mohla klást. Tehdy nebyl vůbec dostatek lidí, kteří by alespoň chodili do kurzů ZJ, takže lidí, kteří by zvládli ZJ na nějaké začátečnické úrovni bylo málo, natož aby mohli simultánně tlumočit. To bylo asi na úrovni, kdybyste mírně pokročilá v angličtině šla tlumočit nějakému Angličanovi, třeba pracovní schůzku.

A když si člověk nevěděl rady, nebyl asi problém to řešit s kolegy?

To právě bylo zvláštní, že jsme museli řešit ty věci s neslyšícími studenty. Když jsem něco nevěděl, tak jsem to musel vytvářet se studenty, což dneska mají studenti štěstí, že jsou toho ušetření. Nikdo je s tím neobtěžuje, pouze své kolegy. Mám ten komfort, že jich mám dostatek a můžu to s nimi konzultovat. A také k tomu mám lektory ve svých kurzech tlumočnických, které navštěvuji. Tam se také můžu ptát. Je to posun.

Stalo se někdy, že jste tlumočil třeba malým dětem v Berouně?

To ne, já tam byl opravdu jen na střední škole, neměl jsem vůbec odvahu tlumočit menším dětem. Tuhle odvahu jsem dostal až později, když jsem učil ve škole na Smíchově po roce 2002, to bylo v roce 2004, jsem učil na Smíchově na střední škole asi rok a potom jsem učil i na základní škole, tam jsem se vlastně poprvé dostal blíž k mladším dětem. Dneska tlumočím přes 10 let, tak teprve dneska dostávám tu odvahu dětem tlumočit.

Děkuji za rozhovor.

Příloha V – Rozhovor s tlumočnicí z vysoké školy, FF UK, obor ČNES, Praha

Jak dlouho tlumočíte ve vzdělávání, respektive kdy jste nastoupila na vysokou školu jako tlumočnice a kdy jste popřípadě skončila?

Nastoupila jsem poprvé v roce 2005 na vysokou školu, to bylo jenom na půl roku, potom v roce 2007, to bylo na 4 semestry, do roku 2009 a potom jsem ještě v únoru 2009 nastoupila do Radlic na střední školu, kde jsem byla až do podzimu 2010. Teď jsem na rodičovské dovolené.

Nastoupila jsem tam v pozici tlumočnicka nebo například na pozici asistenta?

V pozici tlumočnicka.

To byla tedy pouze vysoká škola?

Ano, ty první roky to byla vysoká škola. Ale tuším, že na smlouvě jsem měla napsané: Tlumočnick – lektor znakového jazyka.

Co se týče spolupráce s vyučujícími a se studenty na vysoké škole, jestli chápali, co tam děláte, jestli rozuměli té roli tlumočnicka, co tam má dělat?

Vyučující to chápali, protože tam tlumočnick už funguje docela dlouhou dobu, takže je tam ta pozice poměrně zavedená. Občas těm novějším vyučujícím to bylo třeba vysvětlit nebo je nějak zavést do toho procesu. Vždycky jsme se s nimi sešly dopředu, sdělili jsme jim, co děláme, co budeme potřebovat od nich a co můžou oni očekávat od nás.

Spolupráce se studenty byla dobrá. Většinou dávali materiály ke svým referátům, v případě, že je nedali, tak jsme se snažili postupovat jednotně a prostě netlumočit. „Nemám přípravu, nebudu tlumočit.“ Na začátku jsme byli takový měkčí, ale potom jsme postoupili k tomuhle řešení a pak to pochopili, že pokud nedají tlumočnickovi přípravu, nemůžou přednést svůj referát.

Na vysoké škole jste tlumočila pouze přednášky a semináře, nebo i něco jiného, například výlety, konzultace...?

Přednášky, semináře, konzultace, exkurze (včetně týdenní exkurze na Moravu), promoce, imatrikulace, nebo třeba konzultace k diplomovým a bakalářským pracím, obhajoby bakalářských a diplomových prací, státnice... Takže všechno.

Když byste měla zhodnotit, jaká byla ta práce na začátku, když jste nastoupila a ke konci, když jste tam byla. Byl v tom nějaký rozdíl nebo ta práce byla pořád stejná, myslím z hlediska toho prostředí?

O roku 2005 vůbec mluvit nebudu, protože to bylo na začátku, kdy jsem byla i jako tlumočnicka úplně na začátku, to bylo úplně něco jiného. Následující roky 2007 a 2009, to se proměnilo například to, že jsme tam byli 3 tlumočnicka, potom jsme byly jenom 2, takže byl trochu rozdíl v těch možnostech se zastupovat. Myslím, že se to tam postupně zlepšilo, ale asi to bylo i tím, že si člověk na tamní pracovní prostředí postupně zvykl.

Napadl by Vás nějaký markantní rozdíl, co Vám na začátku vadilo nebo přišlo třeba nemožné a ke konci se to už dodržovalo?

Myslím, že jsme byli pak lepší v dodržování těch pravidel s těmi studenty, že prostě tu přípravu potřebujeme mít. S těmi učiteli jsem si já třeba ne vždy uměla dupnout, že jsem od některých přípravu soustavně nedostávala (i když naštěstí od většiny učitelů ano), nebo jsem ji nedostávala včas nebo kvalitní. Bála jsem se si na toho profesora dupnout, protože je tam neustále znát to akademické prostředí. Změnilo se i to, že z počátku byl problém s promocemi a imatrikulacemi. Na začátku nebylo jasné, jestli si tlumočnicka objednávají studenti sami, nebo jestli to má na starosti škola. A za tu dobu, co jsem tam byla ty 2 roky, se podařilo dospět k řešení, že ten, kdo měl tyhle věci shora na starost, třeba nějaká referentka, tak už věděl dopředu, že tam má neslyšícího, už sám kontaktoval tlumočnicka a sám se o to postaral. To se zlepšilo.

Když by byl nějaký problém, například s tím vyučujícím, který Vám nedal ty materiály, byla možnost se obrátit ještě na někoho jiného? Nebo to tam tak nefunguje, protože je to už vysoká škola?

Nebyla. Když jsem měla právě ten problém, tak to byli externisté. Mluvila jsem s nimi o tom, vysvětlovala jsem, proč by to bylo potřeba, ale byli to lidé, kteří byli zvyklí přednášet spatra už řadu let a ani na žádnou učebnici nebo nějaký materiál člověk neodkázali, takže mi nezbylo, než se s tou situací smířit. Ale to byly naštěstí jen výjimky. Rozhodně alespoň za mě

tam nefungovalo, že by se dalo obrátit někam výš a shora způsobit, že tu přípravu dostanu, to bohužel ne. Ale nebylo to moc často.

Takže spíše u těch externistů než u řádných vyučujících?

Ano.

Ohledně postavení tlumočnicků, dá se říct, že jste měla pocit, že máte nižší postavení než ti vyučující? Že se k Vám tak třeba i chovali?

Já jsem ten pocit měla, protože od nás se očekávalo, že nebudeme přeci dělat jenom to tlumočení. Že tam chceme jenom tlumočit. Někteří tlumočníci tam i učili, mně také přišla nabídka, jestli nechci zároveň i učit. Já jsem to zvážila, ale rozhodla jsem se, že nechci, že chci opravdu pouze tlumočit. Možná tohle. Také to, že se čeká, že člověk bude vykonávat vědeckou činnost vedle toho. Mě připadalo v pořádku vykonávat tu pracovní činnost, na kterou mám pracovní smlouvu.

V jakém jste byla pracovním poměru na vysoké škole?

Pracovní smlouva, na hlavní pracovní poměr.

Dělilo se tam, třeba jako na střední škole, na pedagogický a nepedagogický personál?

O tom nevím. Na smlouvě jsem měla: Tlumočnick – lektor. Nic takového jako pedagogický nebo nepedagogický se tam neřešilo.

Měli jste nějaké interní předpisy nebo pravidla spolupráce tlumočnicka a vyučujících, nebo fakulty s tlumočnickými?

Za mě tam nebyla pravidla spolupráce ani tak vyučujících a tlumočnicka, jako spíš že jsme navenek vymezili pravidla, co tlumočníci tlumočí, na co potřebují přípravu, kdo je odpovědný za dodání té přípravy, jak brzo dopředu tu přípravu potřebujeme, kdo je zodpovědný za objednání tlumočnicka (v situacích mimo výuku a předem domluvené akce), atd. Nebyla to přímo pravidla spolupráce s pedagogy, bylo to navenek. Teď už je to možná jinak, za nás to bylo takhle – před 3 lety.

Děkuji za rozhovor.

Příloha VI – Rozhovor s tlumočnicí z vysoké školy, Teiresiás - Středisko pro pomoc studentům se specifickými nároky, Brno

Jak dlouho tlumočím ve vzdělávání?

Na Masarykovu univerzitu jsem nastoupila v roce 2006. Před rokem 2006 jsem pracovala ve Stacionáři neslyšících ve Vodově ul. jako tlumočnice ZJ a sociální pracovnice v komunitním tlumočení a sociální pracovnice, později i jako ředitelka. Se Střediskem Teiresiás jsem spolupracovala jako externí tlumočnice.

K typu vzdělávací instituce. Jedná se o Masarykovu univerzitu v Brně, Středisko pro pomoc studentům se specifickými nároky (Středisko Teiresias).

Ještě bych se zeptala, nastoupila jste tam na pozici tlumočnick znanového jazyka, nebo v jiné roli, např. jako asistent?

Jako tlumočnice znanového jazyka. Ale u nás je to trochu specifické v tom, že nemáme plný úvazek jako tlumočnick, ale máme ho rozdělený kvůli obdobím, kdy se netlumočí, např. mimo semestr. Tam sice je zkouškové období, ale nestačí to, abychom měli naplněný úvazek. Takže máme smlouvu rozdělenou na tlumočení a administrativní práci.

Takže to Vás v létě využijí ne přímo na tlumočení, ale např. na přípravu něčeho pro školu apod.?

Ano, přesně tak. Samozřejmě hlavní pracovní u interních tlumočnicků je tlumočení. Ale pokud není dostatek tlumočení, jsme k dispozici Středisku, např. na přípravu webových článků ve ZJ, materiálů pro studenty, nebo překlady. To mohou být překlady videí, která si zadá jiná fakulta, nebo studenti jako svoji seminární práci. A k tomu nám v letních měsících běží dál individuální výuka.

Jaká byla spolupráce s vyučujícími a se studenty?

Spolupráce s vyučujícími. To je velmi individuální. Někdo vám dá materiály ochotně, někdo vás odkáže na informační systém (IS MU), který funguje pro studenty i pro vyučující a jejich pomocníky. Potom jsou vyučující, kteří řeknou, že jsou hodně vytížení a že nemohou, nebo nemají, materiály v prezentacích. A někteří vyučující Vás odkáží na svoji vydanou

publikaci za 600,- Kč s tím, že si ji máte nastudovat. Přístupy k poskytnutí materiálů jsou opravdu různé. U nás máme pravidlo, že nesmíme vyučujícího nutit k tomu, aby nám materiály dal. Vyučující jsou vážené osobnosti a nutit je k tomu, že musí předat materiály tlumočnickovi, to nejde. My v první řadě musíme respektovat vyučujícího. Je pravda, že on by si měl uvědomit, že když nám dá materiály, pro něho i pro nás to bude pomoc, aby komunikace mezi studentem a jím byla lepší.

Máte něco jako vnitřní předpis, vnitřní stanovy pro spolupráci tlumočnicka a vyučujícího? Já to znám tedy spíše ze střední školy, proto se ptám.

Na Masarykově univerzitě existuje směrnice, která zahrnuje veškerou adaptaci studia pro studenty se specifickými nároky. Středisko není jenom pro neslyšící, ale zajišťuje adaptaci pro nevidomé i tělesně handicapované studenty, i pro studenty se specifickými poruchami učení. A tato směrnice je spíše obecná.

Pak máme na MU ještě druhou směrnici, která ale zatím není oficiálně schválená. V ní je uvedeno, že tlumočnick by měl mít materiály předem, že by se měl na výuku připravovat. My na začátku každého semestru vyučující informujeme, že budou mít ve výuce sluchově/zrakově apod. postiženého studenta a že tam s ním bude tlumočnick či zapisovatel. A upozorníme je na to, že by tlumočnick uvítal, kdyby měl přístup k materiálům

A v tomto ohledu spolupráce nebo vztahu s vyučujícím, cítíte nějaký rozdíl před těmi lety, kdy jste tam nastoupila a teď nebo vám to přijde podobné a opravdu záleží na těch osobnostech?

Rozhodně se situace a přístup vyučujících zlepšil. Když jsem na MU nastoupila, bylo tam asi o 50 % méně studentů se sluchovým postižením. V současné době máme kolem 100 studentů. I vyučující si už zvykli na to, že ve výuce je student, tlumočnick, nebo zapisovatel. Že vedle něj někdo „mává rukama“ nebo mu nějak „zavazí“ v zorném poli. Ale stále jsou fakulty, které tlumočnicka odmítají akceptovat. Např. lékařská fakulta je v tomto ohledu velmi konzervativní. Situace se však postupně zlepšuje. Dokonce už i někteří vyučující respektují, že příprava SP studenta nemůže v některých případech trvat jeden semestr. Ale že je zde potřeba prodloužit čas na studium, nebo že musí být studentovi poskytnuta individuální výuka.

Co se týče spolupráce se studenty, vztah k nim, tam to bude asi také dost rozdílné podle osobností, ale dají se tam také zaznamenat nějaké změny za tu dobu, kdy jste nastoupila až do nynější doby?

Myslím, že vztahy mezi studenty, tlumočníky a vyučujícími jsou různé. Jestliže s jedním studentem procházíte celým studiem, tak je logické, že navážete přátelské vztahy. Někdy nejde oddělit „já jsem tlumočnick, ty jsi student“. Na MU existuje interní předpis, že si máme se studenty vykat, což je někdy opravdu těžké. I u nás funguje, že pokud studentovi tlumočnick nevyhovuje, tak pokud je to možné, dáme mu tlumočnicka, který mu vyhovuje. Některý student se necítí dobře, je-li tlumočnick neosobní. Ale jinému studentovi naopak vyhovuje zcela neosobní přístup. Nechci použít slovo profesionální/neprofesionální. Protože i tlumočnick, který je profesionálem, může být neslyšícímu kamarádem. Na MU se snažíme studentům vyjít vstříc v jejich požadavcích. I z pohledu tlumočnicka se pro některého studenta tlumočí líp, pro některého hůř. Pochopitelně když si mohu vybrat, tak si vybírám studenta, pro kterého se mi dobře tlumočí. To je stejné jako v komunitním tlumočení.

Když to vezmeme z druhé strany, cítíte, že studenti, přece jenom už na vysoké škole, umí využívat tlumočnicka, umí s ním „pracovat“? Znají nějaká pravidla tlumočení?

Myslím si, že ano. My navíc ještě děláme před zahájením semestru vstupní soustředění pro 1. ročnick, kde studenty seznamujeme s tím, co by od nás mohli očekávat jako od Střediska, co jim můžeme nabídnout a jaké mají možnosti. Že si mohou vybrat tlumočnicka, nebo zapisovatele pro výuku i na konzultace či na zkoušky. Seznamujeme je i s tím, že mají dvojnásobný čas na psaní zkoušek, trojnásobný čas na absolvování předmětu. Právě tyto informace dostávají před zahájením semestru a kdykoliv během studia jim tyto možnosti opět připomínáme.

Na té škole tlumočíte pouze přednášky, semináře, nebo ještě něco dalšího jako konzultace nebo externí výlety?

Středisko Teiresias nabízí tlumočení/zápis na všechny aktivity, které se nabízí studentům v rámci studia. To znamená exkurze, pobytové akce, poznávací týdenní pobyty, zimní akce (zimní výcvikové kurzy) i tělocviky, odborné praxe apod..

A pak také fungujete jako tlumočnicki při různých poradách personálu samotného, protože asi máte také neslyšící učitele?

Ano, to je pravda. Jestliže je nějaká porada, kde má být neslyšící student nebo učitel, tak tlumočíme i tyto porady. Obecně tlumočíme všechno, co souvisí se školou a studiem. Kromě studenta si nás může vyžádat i vyučující, protože našimi klienty nejsou jenom neslyšící studenti, ale právě i vyučující. Např. když má vyučující potřebu studentovi něco sdělit a ten za ním má přijít na konzultaci, jsme u toho. Většinou si nás na to vyžádají studenti, ale stalo se už také, že vyučující nám řekl, že si pozval tohoto studenta a potřebuje tlumočnicka. Tlumočníci jsou na MU pro obě komunikační strany.

Ještě mě napadla otázka, co se týče korektury textů, kdyby student třeba potřeboval pomoc s bakalářskou či diplomovou prací, mohli byste to přijmout?

Tohle my, jako tlumočníci, moc neděláme. Ale tuto službu studentům nabízíme. Na středisku pracuje neslyšící učitelka češtiny a učitelka, která má zkušenosti s neslyšícími, protože dlouhá léta učila na střední škole pro sluchově postižené. A právě korektury textů, psaní seminárních prací apod. mají na starosti tyto učitelky češtiny. Pokud jde o text z nějakého speciálního oboru, např. z lékařské fakulty, využíváme odborného učitele, který ovládá znakový jazyk na solidní úrovni. A on dohlíží na odbornou stránku těchto textů. Tuto pomoc nabízíme i při zpracování bakalářských nebo diplomových prací.

Trochu se vrátím, pokud by Vás napadlo něco, co Vám v paměti zůstalo dodnes, když jste nastoupila. Jestli bylo něco, za co jste v průběhu musela bojovat, co ze začátku bylo třeba nemyslitelné, ale teď už to vešlo v praxi?

Přiznám se, že nejvíc pro mě bylo bolestivé, že chyběla terminologie. Když jsem začínala, ještě jako externista, měla jsem studentku z FSS, oboru psychologie. Bylo to pro nás obě velmi náročné. Snažily jsme se nějak dávat dohromady znaky, scházely jsme se, dělaly jsme si na to takovou svou terminologii. Hledaly jsme význam odborného termínu a k tomu pak hledaly přiměřený znak, aby nám to ulehčilo práci.

Dalším takovým zlomem pro mě byla Lékařská fakulta. Moje první studentka na LF si hodně věcí dočetla. V tlumočení nám oběma chyběla terminologie, neměly jsme znaky na skoro 90 % odborných termínů.

Ale bylo a je to pro mě, jako tlumočníci, stále zajímavé. Člověk se pořád něco učí, nové znaky, nové informace. Určitě tomu ale není konec. Může se objevit student, který půjde na jiný obor, který jsme ještě netlumočili. A my, tlumočníci, se budeme muset od začátku učit nové věci. Velmi důležitá je také spolupráce se studentem. Komunikace mezi studentem a

tlumočnickem je velmi důležitá. Pokud vidím, že mi student nerozumí, musím se přizpůsobit jeho kódu tak, aby mi rozuměl. Je to o vzájemné interakci.

Ted' už se dostávám k poslední otázce, říkáte, že máte úvazek rozdělený na dvě části. Ještě bych se zeptala, v jakém jste pracovním poměru?

Já jsem internista, tzn. v hlavním pracovním poměru. Ale máme i externisty, to znamená, že jsou placeni podle toho, kolik odtlumochí hodin.

Říkala jste, že ve smlouvě máte napsané, že jste tlumočnick znakového jazyka?

Ano, konkrétně jsem zařazena jako tlumočnick znakové řeči (smlouva z r. 2006), který má zajistit tlumočení z/do češtiny do českého znakového jazyka, příp. vizualizaci českého jazyka.

Na vysoké škole bude rozdělení jako pedagogický či nepedagogický zaměstnanec asi vypadat jinak?

Ano, na vysoké škole se rozlišuje mezi akademickým a neakademickým pracovníkem podle vysokoškolského zákona. Myslím, že my tlumočnicki jsme neakademičtí pracovníci. Akademický pracovník je ten, kdo se přímo podílí na výuce.